

Tartalom

Építkezésünk sarokkövei	1
Vita	2
Az választja a nótát, aki a dudást fizeti?	3
A modern „Kertmagyarország” építői	4
Az önismeret a fejlesztés kulcsa	5
Törvényi elismerés – történelmi kérdőjelekkel	6
A magyar művelődés „rendkívüli állapota”	10
Képzési programok 2000-ben	12
A népfőiskolák és az értelmiség	14
Elit és felelősség	18
Javaslatok a vidékfejlesztés támogatására	19
Népfőiskolák és felnőttképzés – parlamenti bizottság napirendjén	22
A nonprofit szervezetek és a felnőttképzés	23
Karácsony Sándor és a népfőiskolai mozgalom	24
Építkezésünk sarokkövei	26
„Jó gyakorlat”	28
Előszó helyett	29
Uniós ismeretek – pályázati technikák civil szervezetek részére	30
Út az ötlet születésétől a megvalósulásig	34
A nyíllal átlőtt (béke-) galamb „gyógyítása”	36
A Falu	40
Alulnézetben	41
Globalizálni a szolidaritást	43
Hogyan tanulunk?	47
Népfőiskola: szolgáltatás vagy szolgálat?	51
A névtelenek társadalmi csoportja	52
A legjobb száz között	56

A Magyar Népfőiskolai Társaság folyóirata

Felelős kiadó az MNT elnöksége
Felelős szerkesztő: Dr. Szigeti Tóth János
Szerkesztő: Mihályfi Márta
Tördelőszerkesztő: Kit Bt.
Készült a Bonex-Press nyomdában

Szerkesztősége: 1138 Budapest, Révész u. 2/c
www.nepfoiskola.hu
mnt@nepfoiskola.hu

ISSN: 1218-1455

A kiadvány megjelenésének támogatója:
Nemzeti Kulturális Alapprogram

Építkezésünk sarokkövei

A huszonöt évvel ezelőtt elindított lapunkat az első szám megjelentetésekor alkalmi kiadványnak szántuk még 1993-ban, amelynek oka az anyagi háttér teljes bizonytalansága volt. Hamarosan rájöttünk azonban, mennyire fontos, hogy – akármilyen nehézségek árán is, de – fenntartsuk a lapot, mert a mindennapi munkánkban is érzékelhetően nagymértékben hozzájárult a népfőiskolák szervezeti egységtudatához, az összetartozás érzésének erősítéséhez.

Egy terjedelmi korlátok közé szorított rövid bevezetőben képtelenség mindazt elmondani, ami végigkísérte a lap történetének negyedszázadát – de talán nem is ez a lényeg, hanem mindaz, ami szakmailag fennmaradt belőle, amit leg lényegre törőbben T. Kiss Tamás – Tibori Tímea fogalmazott meg az Magyar Népfőiskolai Társaságról írt könyvében (Civil kurázi, 2017):

„A lap rendszeresen közreadja az Európai Bizottság felnőttoktatásra vonatkozó legújabb irányelveit, dokumentumait, kiegészítve a magyarországi adaptációjukra vonatkozó javaslatokkal, megjegyzésekkel. Ezen kívül foglalkozik a „jó gyakorlat” kimagasló példáival, hírt ad a tagszervezetek életéből, beszámol az időközben megrendezett konferenciákról, képzésekről. Betekintést ad a határokon túli szerveződések világába, különösen az erdélyi népfőiskola közösségek életébe. Szemléletmódjára az új iránti fogékonyság és a széles körű partnerségi, együttműködési készség a jellemző (egyházak, közművelődési intézmények, kormányhivatalok, tudományos központok, médiák) mind hazai, mind nemzetközi viszonylatban.”

Jubileumi számunkban néhány írás kiválasztásával és újraközlésével próbáltunk meg ízelítőt összeállítani negyedszázadunk történetéből úgy, hogy egész szervezetünk munkájának sarokkövei kirajzolódjanak mindenki számára, aki kezébe veszi most a lapunkat. Az összeállítást lezártunk 2011-el – az azóta megjelent kiadványok még frissen hozzáférhetők, elérhetők bárki számára.

Szimbolikus jelentőségűnek szánjuk a válogatásunk utolsó írását, amely „A legjobb száz között” címet viseli: egy nemzetközi szakértői munkacsoport az egyik felnőttképzési programunkat európai szintű összehasonlításban a legjobb száz közé sorolta. Büszkék voltunk és vagyunk rá most is.

„A kérdés vajon érdek-e akárkit is az itt, Magyarországon, hogy a sikeres projektben felhalmozott tapasztalatokat, nemzeti érdekeink és oktatási programunk alapján hasznosítsuk?”

A cikk végén feltett kérdés azonban ma már nem kérdés, hanem egy olyan magyar valóság, ahol a szakmaiság már nem az elsődleges szempont.

Mihályfi Márta
szerkesztő

„Jobb polgárt, jobb hazafit, jobb embert nevelni – ez a népfőiskola feladata.” (Móricz)

1993

MNNT

DECEMBER

676/26

MŰVELŐDÉS • NÉPFŐISKOLA • TÁRSADALOM

A MAGYAR NÉPFŐISKOLAI TÁRSASÁG ALKALMI KIADVÁNYA

VITA

Egy kísérlet a népfőiskola fogalmának meghatározására

Immár több mint tíz esztendeje, hogy a magyar népfőiskolai mozgalom újra elkezdte szárnyát hontogatni a több mint harminc éves föld alá szorítotttság után.

A 80-as évek eleje óta eltelt idő még a huszadik századi mércével mérve is igen mozgalmasnak bizonyult. Nem csupán egy rendszerváltást tudhatunk magunk mögött, hanem a társadalmi mozgásoknak olyan évtizedét, amely alapvetően megváltoztatta a magyar közéletet és a változás irányait.

E nagy átalakulás kicsi, de jelentékeny része az a polgári mozgalom, amelyet népfőiskolának szokás nevezni szerte Európában és hazánkban is. A népfőiskolák a 80-as évek elején nem csupán alternatív tanulási-oktatási lehetőséget jelentettek, hanem ellenzéki fórumként teret biztosítottak a bomló rend bírálatának, a jövőképről szóló vitáknak. Sőt, sok esetben ezek a civil társadalmi kezdeményezések voltak az egyetlen fórumai a változást akaró társadalmi akaratnak.

A régi értelemben vett rendszerváltást követően a hangsúly – több ok miatt – egyértelműen az oktatásra helyeződött, hiszen az ellenzéki funkcióra már nem volt többé szükség. A történelmi fordulatot követő fejlődés eredményeképpen mozgalmunk egyre szélesebb társadalmi csoportot aktivizál és egyre színesebbé válik.

Tapasztalhatjuk azonban azt is, hogy találkozásainkkor, szakmai vitáinkon sokszor a legalapvetőbb fogalmakban sem tudunk közös nevezőre jutni, mindenki más-más elképzelésekkel szervezi azokat a felnőttoktatással összefüggő megmozdulásokat, tanfolyamokat, amelyeket közös meghatározással „népfőiskolának” nevezünk.

Mást-mást jelent e fogalom Magyarország különböző területein – a falvakban és városokban –, különböző szerveződésekben – egyesületekben, művelődési házakban –, a különböző gondolkodású munkacsoportokban.

A gyakorlati élet, az egyre erősödő közös gondolkodás igénye szükségessé teszi, hogy kialakítsunk egy olyan népfőiskola fogalmat, amelyben meghatározhatjuk azokat a szakmai és eszmei minimumokat, amelyekben a mozgalom résztvevőinek többsége egyet tud érteni.

Szükségesnek látszik e fogalom tisztázása azért is, mert az utóbbi években a népfőiskola elnevezés használata divattá vált, köszönhetően e szerveződések viszonylagos konjunktúrájának, a korábbiakhoz képest jelentősebb anyagi támogatottságának.

Nem arról van szó, hogy nem születtek már idáig is viszonylag jó fogalom-meghatározások, hanem arról, hogy ezek elsősorban ideológiai, vagy historizáló, vagy társadalomkutatói megközelítéssel próbálták meghatározni egy polgári mozgalom mibenlétét.

Úgy gondolom azonban, hogy jelen helyzetünkben a napi működésben használható a mozgalom résztvevőit egyértelműen meghatározó fogalmi tisztázásra van szükség. Olyan közös megegyezéssel megállapított definíció minimumra, amelyet maguk a mozgalom résztvevői konszenzussal hoznak létre.

Véleményem szerint e tisztázó vita során három különböző forrásra kellene, hogy tekintettel legyünk.

a) Nem szabad elfeledkeznünk azokról a népfőiskolai hagyományokról, amelyek sok tekintetben példaértékűek a mai mozgalom számára. Lelkesítő és példaértékű, hogy a két világháború között, valamint a második világháború után 1948-ig működő magyar népfőiskolák az akkori társadalom progresszív erői közé tartoztak, tekintet nélkül ideológiai és vallási hovatartozásukra.

b) Figyelemmel kell lennünk a több mint száz éves nyugat- és észak-európai tapasztalatokra, a jelenleg ott működő népfőiskolai intézményrendszer szakmai megfontolásaira. Nem szabad azonban túlságosan ragaszkodnunk ezekhez, hiszen a történelmi és társadalmi körülmények jelentősen eltérnek a mi adottságainktól.

c) Talán a legfontosabb meghatározó tényező a fogalom közös kialakítása során a jelenleg működő népfőiskolák egyre gyarapodó és egyre szélesebb területeket átfogó napi tapasztalata kell, hogy legyen.

Fenti gondolatmenet figyelembevételével kísérletet teszek néhány olyan alapvető pont meghatározására, amelyek kellő szerénységgel segíthetik a fogalomalkotó munkát.

A következőkben megfogalmazott néhány pont, hangsúlyozottan csupán vitáalapnak tekinthető.

Népfőiskola tehát az a felnőttoktatással foglalkozó polgári szerveződés vagy intézmény, amely megfelel az alábbi kritériumoknak:

a) Az adott településen, vagy közösségben élő polgárok szabad akaratából jött létre. Semmilyen állami vagy önkormányzati beavatkozás nem határozza meg annak működését.

b) A népfőiskolán oktatott tárgy, az ott folyó eszmecsere, az átadásra kerülő információ valóságos társadalmi igény kielégítését szolgálja. Megfelelnek a társadalmi haladás és az időszerűség kritériumának.

c) Pontos szerepet kap a munkában a közösség kialakításának gondolata. Eszmeiségében és a tartalmi munkában legmesszebbmenőkig figyelembe veszi a résztvevők igényeit.

d) A népfőiskola munkája során gazdagítja a résztvevők személyiségét és/vagy tárgybeli tudását.

BORDÁS ISTVÁN
a Sárospataki Népfőiskolai Egyesület titkára

SZ. TÓTH JÁNOS:

Az választja a nótát, aki a dudást fizeti?

Népfőiskolák a magyar átalakulásban

Vitatott ma, hogy az északi országokban a múlt század közepétől kifejlődött népfőiskola első kezdeményezései mikor valósultak meg Magyarországon. Számos század eleji elszórt, helyi és állami kísérlet után azért beszélünk csak a 30-as évek közepétől magyar népfőiskoláról, mert az közelítette meg azt a modellt, amit az eredeti eszmeiség szerint népfőiskolának nevezhetünk. Benne a XX. sz. második nagy reformmozgalmának, a népi írónak a támogatása találkozott a szociális és nemzeti sorskérdésekre fogékony értelmiség, főként a néptanító és papi réteg közösségi tenniakarásával és szervezőképességével. Az állami és hivatalos intézményrendszerrel függetlenül, a nemzeti polgárosulás jegyében fogalmazódott meg az iskolázatlan parasztfiatalok hazafias nevelésének, korszerű gazdálkodásra oktatásának szükségessége. Elsősorban a történeti egyházak, több mint száz népfőiskolájában a „csizmás diákok” tízezrei szereztek tudást, emberséget, hazafiságot. Az állampolgárok saját akaratából és önszerveződéssel megvalósuló, eredetileg dán szabadművelődési példa más pályát futott be Európa szerencsésebb sorsú országaiban. Ott a művelődés egyik elismert és erőteljes állami támogatást élvező intézményes formája lett már közel egy évszázada.

Nálunk ahogy annyi mást, a népfőiskolákat is betiltították a negyvenes évek végén. Évtizedekkel később, 1982-ben vetődött föl először újra nyilvánosan is mai aktualitásuk. A volt népfőiskolai tanárok és öregdiákok ezzel főképpen azt mondták ki hangosan is, hogy nálunk évtizedekre megszűnt a nemzeti szellemű nevelés, hogy elsorvadt hagyományos közösségi lelkeségünk, hogy felfüggesztették az állampolgároknak azt a jogát, hogy maguk határozzák meg saját tudás-érdekeiket és műveltség-igényüket. A kezdeményezés a hivatal ellenzésébe, tiltásába ütközött. Nem véletlenül, hiszen egy nemzetivé vált európai hagyomány vált újra mintává, amely egy más jövőndő magyar szellemiség szükségességét vetítette előre.

A nyolcvanas évek közepétől megindult próbálkozások, mint ahogy más forradalmi mozgalmak is, kihívást jelentettek a hatalomnak, alternatívát mutattak a művelődés megindítására, ösztönözték a közösségi önszerveződést. Az első népfőiskolákon legelőször is a megváltozott hangnem, a nyílt beszéd és gondolkodás segítette a legjobban, hogy tekintet nélkül a napirendre tűzött témára, társadalmi érdeklődés és bizalom öveze a kezdeményezést. Elfelejtett falvak és vidékek közösségei fedezték fel újra önmagukat, helyzetüket, tudatosították legfontosabb gondjaikat. Elemezték a saját múltjukat, önbecsülésüket, hagyományaik fontosságát, s közösen vizsgálták a jelenlegi helyzetükből való kitörés lehetőségeit. Számos esetben helyi egyesület megalakítása lett a népfőiskolai kurzus következménye, különböző lokálpatrióta, közösségi, közéleti, hagyomány felelevenítő akciók követték a beszélgetéseket. A nyolcvanas évek közepén a progresszív értelmiség – későbbi pártokba tagozódásától függetlenül – élt a lehetőséggel, hogy megossza a gondolatait a polgárok gyülekezeteiben. Ma, akik olykor egymással sem állnak szóba, akkor még az élő párbeszéddel egységessé melengették egy nem-

zeti megújodást sejtető szellemi népmozgalom reményeit. Sok kis közösségben, egyebek mellett a népfőiskolákon mondták ki először az elmúlt rendszer ellehetetlenülését, s a kiútat lehetséges formáit. Nem véletlen, hogy ahol a helyi közéleti nyilvánosság a legértettebb volt, ahol a legtöbbet vettek részt a helyhatósági választáson, s ahol köztiszteltnek örvendő rátermett polgármestereket választottak, ott korábban élő közösség, vagy népfőiskola működött. 1991-ben negyven – részben népfőiskola szervezőből – lett polgármester tisztelte meg érdeklődésével a népfőiskolák és az önkormányzatok együttműködéséről tartott tanácskozást.

A választások után, a kormány programjába vette a népfőiskolai mozgalom támogatását, ami nemzeti és keresztény jellegéből következően természetesnek vehető. Pozitív jelentősége volt azért is, mert a fejlődés egy bizonyos szakaszán túl a társadalmi autonómiára épülő intézményesedés nélkül nem lehet hatékony egy mozgalom. A növekedés természetes útja azonban új veszélyeket és torzulási lehetőségeket is felvetett 1990-91-ben. A gyors mennyiségi növekedés nemcsak természetes önfeloldódás útján ment végbe, hanem hivatalok, intézmények túlélési aspirációin, s divatok és presztízis elnevezések felhasználásán keresztül is. Amiatt kényes a mai megváltozott helyzet, mert ma még nem dőlhetet el, hogy az állam erősségét majd a polgárok szabad közösségeinek ereje adja-e, vagy megmaradunk a tekintélyelvűség jóval korábbi kényszerpályáján. Ma ez a magyar átalakulás alfája és omegája, s a politikai váltás egyik fő hiányossága. Miközben a polgárok okkal visszavonulót fújnak a közélettől, a fogyasztó társágú pártok egy-egy csoportjában nagy a kísértés arra, hogy a meglévő civil bázis is a közvetlen politikai intervenció áldozatává váljon. A pillanatnyi versengés látszatérdekai olyan mozgásokat züláhatnak szét, amelyek saját törvényeik, mértékük és ízlésük szerint egyébként a legnagyobb szolgálatot tehetik a jövőnek. S a népfőiskola is ezek közé tartozhat. Csak úgy tud hasznosulni, ha autonóm módon pártideológiától függetlenül a közösségi együttérzés, a népi-kritikai látásmód, a civil kurázi, a nemzeti polgárosodás szellemiségét erősíti és fejleszti. A fejlődés útját fűrkészve szükséges leszögezni néhány alapvetést, amely meghatározza, milyen lesz az új magyar népfőiskola és annak kibátásaként talán a társadalom egy részének arculata.

A művelődés, így a népfőiskolai tevékenység is a pluralizmuson alapszik. Ez nemcsak a másság tiszteletben tartását és a különféle egyéni és közösségi érdekek érvényre juttathatóságát jelenti, hanem azt is, hogy gyakorlatilag nem lehet egyetlen ideológia, vallás, vagy politikai erő sem, amely monopolizálhatná a szabad művelődés intézményrendszerét és a népfőiskolákat. A népfőiskolák állami támogatást igényelnek. Közszolgálatot látnak el, s az állampolgárok saját akaratából tevékenykednek. Az állami támogatás azt jelenti, hogy az állam bármely szervezetnek lehetővé teszi, hogy ha akar, művelődési és képzési tevékenységet folytasson a saját elképzelése szerint. Ugyanakkor anyagilag közvetve, vagy közvetlenül az állam támogatja ezt a művelődést. A kormányzati támogatás egyécek szerint gyakran azt jelenti, hogy előírják a

tevékenység célját és tartalmát is, ahogy a finnek mondják: az választja a nótát, aki a dudást fizeti. Csakhogy ez nem így van a szabad művelődés és a népfőiskola esetében. Maga a népfőiskolai szervezeti határozza meg a tevékenység célját, tartalmát, elemeit, s a felügyelő hatóságok ezt nem befolyásolhatják. Csak azt vizsgálhatják, hogy az összhangban van-e a törvényekkel és a gazdasági szabályozással. Az autonómiai teljes ideológiai szabadságot jelent, s felelős gazdálkodást az adófizetők pénzével. Ugyancsak fontos a népfőiskolai munkában a részvételi szabadsága. Senki nem írja elő, hogy ki-nek kell a népfőiskolai tevékenységet végeznie, senkinek nem mondhatják meg, hogy neki abban részt kell vennie. Ellenben bárki, aki öntevékeny alapon népfőiskolai tevékenységet kíván folytatni, állami pénzügyi támogatásban részesül, s bárki, aki részt kíván venni a művelődésben, szintén a legkülönbözőbb elismert és nyilvános formában támogatásban részesül. A fejlett európai kisállamokban, ahol a kormányok többé-kevésbé visszavonultak a művelődés közvetlen ellenőrzésétől, felelősséggel bíró és az állampolgárok előtti is tekintélyt élvező szervezeteket bíznak meg, akik részt vesznek a döntési folyamatokban, s nyilvános társadalmi ellenőrzést gyakorolnak. Ezekben a szervezetekben, s a népfőiskolák szervezeteiben is az érintettek érdekeinek és igényeinek kell megfelelni, amit a rendszeresen változó, demokratikusan választott testületek működése garantál. Állampolgár, tisztviselő és politikus többé-kevésbé távol áll ma még ettől az elképzeléstől nálunk.

Nem véletlen, hiszen a népfőiskola és a hasonló művelődési tevékenységek fontosságának felismerése és támogatottsága mindig a megvalósult társadalmi demokrácia fokát jelzi. A népműveltség rangja, a fejlesztésére szánt beruházás mindig tükröz a hivatalos vezetés és az értelmiségi elit társadalom képeiről. Képesek vagyunk-e távolokban gondolkodni? A társadalom széleskörű tudás és alkotásvágyára építeni? Tudomásul vesszük-e a szellemi szabadság öntörvényű mozgását, s ha igen, képesek vagyunk-e nagyvonalúan támogatni is? Az ország, nyomorúságos hétköznapijai ellenére egyedülálló lehetőségekkel néz szembe. A környezetében eddig kivívott bizonytalan elsőségét saját büszkeségévé avathatja, visszavonhatatlan történelmi előnyre változtathatja, ha képes lesz nemzeti jövőképet és méltóságutdatot kiformálni, ha visszatér magához legjobb közösségi tradícióiban és értékében, ha megkésztetnek is igyekszik megtanulni és kezelné a nyugati civilizáció legújabb eredményeit és eszközeit. A kisebb népek történelmi tapasztalatait és felismeréseit sokszor egymást visszhangozzák. 1992-ben az egyik finn művelődési szakember úgy látja, hogy nálunk „újítapusú gondolkodást kell kialakítani, egy kis országnak, mint Finnország, a túlélési nemzeti stratégiája az lehet, hogy amilyen magasszintű tudást és műveltséget csak tud, olyat alakít ki azért, hogy a társadalomban legyen kurázi és változtatási képesség.” A népfőiskolák nem csak élvezhetik a felismerés áldásait, hanem maguk is hozzájárulhatnak, hogy egyáltalán megszülessen és hasson az ilyesféle közgondolkodás.

A modern „Kertmagyarország” építői

Biogazdálkodás Hantoson

Kulturális mozgalom akkor lehet igazán életképes, ha a lényegre tud tapintani. Ma a népfőiskolák esélye abban rejlik, tudnak-e kitérési pontokat mutatni a jövőképet vesztett társadalomnak.

Né rösteljünk szembenézni az igazsággal: amellett, hogy sokak számára mesés távlatok nyílnak az egyéni „king-rára”, jelentős tömegeknek a világgazdasági korszakváltás legkésőbb gyűlölcsei jutottak osztályrészül: a (strukturális) munkanélküliség, a fölöslegettség, a jövőtlenség nyomasztó érzése.

A népfőiskolai mozgalom a társadalmi felemelkedés mozgalma. A mindenkori kiütéressé. Magyarországon akkor élte virágkorát, amikor a világháború, forradalmakat, világválságot szívszuvasztó túlélt nagybírtok-rendszerrel „hárommillió koldus” fölemelkedési vágya feszült szembe. Ezt a vágyat tudatosították, élesztették, terelgették a cselekvés, a tanulás, a szerveződés medrébe a '30-as és '40-es évek fordulójának népfőiskolai vezetői, előadói – és a társadalmi reformokért munkálkodó írők, tudósok.

A „Kertmagyarország” eszméje és a szövétkeztetők alkotó dán farmernek példája „a gazdag parasztok országának” képét vetítették a magyar zsellérek és szegényparasztok horizontjára...

Hasonlóan lényegbevágó, mozgósító erejű gazdasági-társadalmi programmal kell ma is fellépnie a magyar népfőiskolai mozgalomnak, ha jelen akar lenni a kapaszkodót kereső – vagy egyszerűen

jó irányba mozdul, amikor az ökológiai kultúrát igyekszik terjeszteni a strukturális válsággal küszködő országban... Egy tanfolyami (pechagógus) résztvevőnek a vallomása pedig azt érezteti szemléletesen, hogyan kerül a „csizma az asztalra” – mármint a kemény szakmai képzés a népfőiskolára.

„A tanfolyam megerősítette azt a hitemet, hogy a jövő az ökológiai gazdálkodás, amihez nélkülözhetetlen a gazdasági, gazdaszervező-képzésben részt vevő tanulók oktatáson keresztüli tudatformálása, minta adása. Az ebben a képzési formában részt vevő tanulók néhány hektár, esetleg néhány 10 hektár földterülettel rendelkező szülők gyermekei. Ezeket a kis területeken a hirtelmeztésre berendezkedés megvalósítható, az eredmény pedig továbbfejlesztés forrása lehet. (...) Tejszert, hogy a jó hangulat mellett fegyelmelt, szigorú volt a munkarend. Izgalmas volt ennyi lelkes, munkájának élő előadóval találkozni. Külön dicséretet érdemel Gyimesi Károly helyörténetész megfigyelései és dr. Barsi Ernő előadásának programba illesztése. Az alapítványhoz látványosan kapcsolódott az előadások szervezésében, hiszen értelemesem szerint az a hagyományból építkezik, a hagyománytiszteltetés is épít.”

Trencsényi Imre

A Mezőföld Népfőiskolai Társaság székhelye, a kishantosi kastély

csak sodródó – néprétegek életében. A hantosi kastély alighanem sikerült a lényegre tapintaniuk ökológiai gazdasági vezetői programjukkal. Népfőiskolai körökben talán nem szükséges bemutatni a Mezőföld Népfőiskolai Társaságot – ismerjük vezetőit, tagjait, történetét, országos érdeklődő akciót, rendezvényeit, ezáltal csak azt a modell-értékű munkájukat említem, amellyel – megítélésem szerint – fejezetet nyitottak a hazai népfőiskolai mozgalom történetében. Az önmagában még – szerencsére – nem újdomenség, hogy egy népfőiskolai közösség

tudományi Egyetem tudományos munkatársaival, a Biokultúra Egyesülettel, német mezőgazdasági szakintézetekkel és tudományos kutatók közreműködésével, valamint a német Mezőgazdasági Minisztérium hathatós támogatásával olyan képzési programban vállalt részt, melynek célja az ökológiai szellemű mezőgazdasági termelés szorgalmazása és segítése Magyarországon.

A német szakemberek meggyőző adatokkal bizonyítják, hogy a bio-termék iránti kereslet növekszik Európában – tehát a magyar népfőiskolai mozgalom

Az önismeret a fejlesztés kulcsa

Gazdátlan a hazai szakkutatás

Mint ahogyan a hajózás, repülés sem nélkülözheti a helymeghatározáshoz, célirányhoz szükséges navigációs eszközöket, úgy az értelmes, hatékony közművelődés, felnőttoktatás sem létezhet az állapotát, változásait feltáró tudatos kutatás, vizsgálódás nélkül. Ha ilyen nincs, sok energiavész el feleslegesen, ellehetetlenül a közművelődés, felnőttoktatás, mert rossz volt a helyi, középszintű és országos művelődésszervezők, nem születtek meg a megfelelő szabályozó rendszerek, ésszerűtlen volt az újrarendezés, nem voltak jók a fontosságú sorrendek.

A magyar művelődéskutatásnak és a lakosság kulturális állapota vizsgálatának gazdag és megőrzendő hagyományai vannak, nem kell ezt a munkát előlrol kezdeni. A népiesek falukutató mozgalma fel tudta ébreszteni a nép művelése iránt felelősséget érző értelmiség lelkiismeretét, amikor feltárta a parasztság műveltségi állapotát a '30-as, '40-es években (ld. Szabó Zoltán: Cifra nyomorúság, Erdei Ferenc, Péja Géza, Kovács Imre, Illyés Gyula könyve, a Sárospataki Református Főiskola Faluszemináriuma), de idei sorolhatók Magyar Zoltán jogászprofesszor felmérései a tati járásban 1938 után. Földes Ferenc vizsgálódása az iskolarendszer ellentmondásaira összpontosította a figyelmet. „A munkásság és a parasztság kulturális helyzete Magyarországon” című könyvével, amely 1941-ben jelent meg.

A háború utáni koalíciós években ígéretesnek bizonyult az 1946-ban megalapított Magyar Népi Művelődési Intézet, amelynek terveiiben szintén megtalálhatók voltak a felnőttek iskolázottságának vizsgálatára irányuló törekvések (ld. Harsányi Istvánnak az Intézetéről írott könyvét). Ezeknek az újra kibontakozó megismerő, választásfelfutató kezdeményezéseknek vetett véget az 1949-ben bevezetett szovjet típusú népművelési rendszer, amelynek nem volt szüksége a valósággal való őszinte szembenézésre, így a felnőttoktatási és művelődési kutatásokra sem. Ez az elemző, tudományos vagy látszólag tudományos felnőttoktatási, közművelődési tevékenység az 1960-as évek végén (ld. Harangi László—Vitár Zoltán: Televízió falun, 1967 című könyvét) indul meg újra, amikor megkezdődik a felnőttoktatás, közművelődés szakmai, elméleti megalapozása és megerősödik a budapesti ELTE és a debreceni KLTE Közművelődési Tanszékei.

A felnőttoktatás, közművelődés kutatásának — ha sok akadályoztatással is és a kezdetekkel járó tévedéseket is beleszámítva — az „aranykora” az 1970-es, 1980-as évek voltak. A kutatások kiléptek a pedagógia, andragó-

gia köréből és sokoldalúan, a szociológia, történelemtudomány, a kultúra-tudomány, pszichológia, közgazdaságtudomány nézőpontjából kísérletek meg feltárni a társadalom művelődési állapotát, annak intézményeit és a bennük végbemenő folyamatokat. A különböző kutatóhelyek kutatásait fő- és mellékirányok fogták össze és támogatták, amelyeknek centruma az Országos Közművelődési Központ Művelődéskutató Intézete volt, Vitányi Iván vezetésével. A művelődésszociológia területén nemzetközileg is elismert eredmények születtek (ld. Józsa Péter — Jacques Leenhardt: Két főváros, két regény, két értékvilág című könyvet) és egészen veve a kutatások beilleszkedtek a '80-as évek reformlétkörébe. Ezen belül azonban a szűken értelmezett felnőttoktatás viszonylag kis szerepet kapott, amelynek műhelye az Országos Pedagógia Intézet Felnőttevelési Osztálya volt Csoma György irányításával. A közművelődés, felnőttoktatás kutatása elsősorban a művelődési otthonok vizsgálatára összpontosult, mint amelyek

„A közművelődés, felnőttoktatás bizonyos területein, bizonyos intézményeiben folyó kutatások és cikkek, tanulmányok is megjelennek: de ezek mennyisége sem elegendő, tartalmuk meglehetősen eklektikus, eselleges, nincs közöttük semmilyen kapcsolat, együttműködés. Társaságunk erejéhez mérten szívesen vesz részt erőnk összefogásában, egymás munkájának jobb megismerésében.”

meghatározó intézményei a magyar közművelődésnek. Ennek sorából kiemelkedik Kovalcsik József, Sárosi Zsuzsa és Szász János „Művelődés és közösség. Hatvan művelődési otthon” című kutatása és tanulmánya 1975-ben, és Kovalcsik József: A kultúra csomokai című háromkötetes könyve (1987) a közművelődésről.

A közművelődés, felnőttoktatás kutatásának ilyen felemás, de mégiscsak mozgalmas, széleskörű és tudományos igényű (nemzetközileg is elismert) állapotában köszöntött ránk az 1990-ben végbement rendszerváltás. A munka megújulására, a kinövésnek lenyesegetésére gondoltunk, és

azt szerettük volna, ha a kutatások segítségével tárgyyszerűen, hitelesen nyomon követhetjük volna szűkebb házunk tája rendszerváltozásait. Sajnos nem így történt. Lényegében és összességében közművelődéskutatás és felnőttoktatás napjainkban nincs. Legalábbis nem létezik olyan kutatások és elemzések sora, amelyből megalkothatnánk a művelődés, közművelődés, felnőttoktatás mai állapotának szintézisét: mi változott mivé, milyen új formációk alakultak ki, milyen hatásokkal, milyen új szereplők léptek be a társadalmi cselekvések ere a színpadra, milyen eredményekkel, és melyek vonultak ki. Mindez egyaránt vonatkozik a szabadművelődésre, az iskolarendszerű felnőttoktatásra és a felnőttoktatásra, a munkapiaci képzésre, a tágan értelmezett kultúraterjesztő intézményekre.

A társadalom művelődési állapotára vonatkozó újabb kutatások is hiányoznak, mert a korábbi adatok elavultak, és azok sem terjedtek ki minden fontos kérdésre. Nem tudjuk — többek között — hol van a funkcionális alfabetizmus határa, a lakosságban milyen nagy hányada sorolható ide. Nem ismerjük igazán a ki-sebbségek kulturális helyzetét, igényeit, ellátottságát, a cigányság 6—700 ezres népességét is beleértve. Nincsenek újabb adataink az ifjúság, az értelmiség, az új vállalkozó réteg, a nők, az idősek, a városban és falun élők, a szegények és tehetősek „művelődési helyzetéről” illetve ellehetetlenüléséről, vagy éppenséggel kielégítetlen igényéről, szabadidős szokásairól. És sorolhatnánk a hiánylistát még tovább.

E sorok olvastán biztosan lesznek ellenvélemények, mert a közművelődés, felnőttoktatás bizonyos területein, bizonyos intézményeiben folyó kutatások és cikkek, tanulmányok is megjelennek: pl. a Nemzeti Szakképzési Intézetben, a KLTE és a Pécsi Janus Pannonius Tudományegyetem Felnőttoktatási és Kulturális Szervező-képző Tanszékein (az ELTE Közművelődési Tanszékén nem, mert azt megszüntették), főiskolák közművelődési tanszékein, az MTA Szociológiai Intézetének Kulturakutató Műhelyében, és még esetleg egyéb állami, non-profit és üzleti intézményben. Bizonyára így van, de ezek mennyisége sem elegendő, tartalmuk meglehetősen eklektikus, esetleges, nincs közöttük semmilyen kapcsolat, együttműködés.

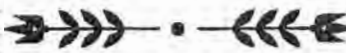
A közművelődési, felnőttoktatási kutatásoknak ez a rendszerváltással történt megtorpanása, szétfolyozottsága azért is sajnálatos, mert ilyen állapotban a „közművelődés Európa

Házában” is a szegény rokonok leszünk. Összehasonlítva ugyanis a környező országokkal, elsősorban Szlovéniával (ld. e számban közlésünket) hátrányos helyzetben vagyunk, nem beszélve Németországról, Angliáról és a skandináv országokról, ahol a felnőttoktatási folyamatok, intézmények, módszerek és az ezekkel kapcsolatos társadalmi, gazdasági, technológiai kutatásoknak több évtizedes múltjuk van. Legközelebb hozzánk Pozsonyban van Művelődéskutató Intézet, az Osvetovoy Ustav.

Mindez csak pénz kérdése? Nem valószínű. Sok múlik a szemléleten, az összefogáson, a szellemi és anyagi erőink racionálisabb felhasználásán. Kétségtelen tény, hogy a szakma társadalmi elismertségének növeléséhez, művelődéspolitikánk és felnőttoktatáspolitikánk (ha van ilyen) megalapozottabbá tételéhez meg kell teremteni jobb önismeretünket, mert különben könnyen tévútra jutunk. Ehhez pedig a közművelődési, felnőttoktatási folyamatok, jelenségek, intézmények sokoldalú (szociológiai, pedagógiai, pszichológiai, politológiai, közgazdasági, történeti, összehasonlító, jogi didaktikai), vizsgálatára van szükség. Ezt kívánja meg a közművelődési, felnőttoktatási törvényalkotás is, amelyben az európai normatívákat kell összehangba hozni a jelen, valamint a közeli és távoli jövő követelményeivel és szükségleteivel.

Társaságunk lapjában szívesen ad helyt ezzel kapcsolatosan minden csatlakozó és ellenvéleménynek, a témával összefüggő javaslatnak, megjegyzésnek, információknak, és erejéhez mérten, partnereinkkel együttműködve, szívesen vesz részt erőnk összefogásában, egymás munkájának jobb megismerésében.

Harangi László
az MNT Nemzetközi
Munkabizottságának elnöke

„Jobb polgárt,
jobb hazafit,
s jobb embert
nevelni, ez
a népfőiskola
célja”

(Móricz)

MINT

A Magyar

Népfőiskolai Társaság
negyedévenként
megjelenő folyóirata

IV. évfolyam,
4. szám
1997. tél

MŰVELŐDÉS ♦ NÉPFŐISKOLA ♦ TÁRSADALOM

Törvényi elismerés – történelmi kérdőjelekkel

Az 1997-es év legfontosabb eseményeként fog bekerülni a népfőiskola-történeti krónikába a közművelődési törvénykezési munka és a Magyar Népfőiskolai Társaságnak abban való aktív részvétele. Am még lapzártánk idején, november végén is Damoklész kardjaként lebeg fejtünk felett a bizonytalanság-érzés: vajon még milyen meglepetést hozhat a törvényalkészítési vita záró fejezete. Mert hogy kórnunk a bizonytalanság és kiszámíthatatlanság idejeként arra a lelki beállítottságra akarja szoktatni az embert, hogy egyszerre legyen elkészülve minden rosszra és mellette még valami jóra is. Ez jellemzi tebtát ezt az értékelő beszámolót is: a külvilágról szólván a feltételes módok és zárójeltek magas aránya.

közelítések közül az utóbbi az erőtelenebb, s a szokványos értelemben vett szakmai körökben lényegében nincs is megfogalmazva a közművelődés nemzeti fejlesztésének átfogó polgári koncepciója. Ilyen értelmű önszerveződő, érdékvényesítő-képesséződő, még kevésbé beszélhetünk.

A népfőiskolák törvényi befogadását sohasem lehetett volna elérni az MNT eredményei, helyi, hazai és nemzetközi teljesítménye, az egyes

kik kegyességéből. Olyan, nem éppen kultúra- és állampolgár-barát világban, amikor a szellemi, lelki és erkölcsi leépülés egyre nagyobb mértékű kollektív felelőtlenéggé dagadva kezd rendszerre válni.

1997 közepe óta, a júliusban nyilvánosságra hozott törvénytervezetből látszott, hogy az főként a hagyományos intézmények megerősítését helyezi előtérbe. Ezt még hangsúlyosabbá tette az a körülmény, hogy teljesen eltérő szabá-

thalmától, színvonalától – ez abba a kényserhelyzetbe vitte, hogy a művelődési otthonok és szakembereik más intézményekkel való egyenrangúságát és „szakmaiságát” kellett görcsösen bizonygatniuk.

A csapdát csak a civil szektor irányába törtető, bátor nyitás elkövetésével, szakszerűségével lehetett volna áthidalni. Sajnos, a mai hitvány- és politikai tudatban ez még zsenge álláspont. Sokan folytonosan azt hangsúlyozzák, hogy az in-

Előszőr törvényben

A folyamat lezárulása előtt megkérdeztük a jogalkotókat, hogy mit jelent az a kijelentés, hogy a törvényben előszőr fog megjelenni a népfőiskolák törvényesítése. Több mint fél évszázaddal ezelőtt Szabó Zoltán csak azért vállalkozott képviselőjelöltségre, hogy megkísérelje ezt elérni. Valóban új és fontos fejlődés a mi életünkben, hogy a huszonegy évvel ezelőtt született köznevelési törvény helyébe kerüljön a *kulturális javak védelméről és a műemléki törvényekről, a nyilvános könyvtári ellátásról és a köznevelésről* szóló törvény jogi elismerést jelent a népfőiskoláknak. A Társaság kitaró erőfeszítései nélkül ez sohasem történt volna meg.

Am ahhoz képest, hogy 1990-ben a népfőiskola bekerült a nemzeti kormányprogramba, s akkor joggal gondolhatunk egy fím tükörképű, vagy másféle északi szemléletű, önálló magyar népfőiskolai törvényre, ahhoz képest ez az eredmény – figyelembe véve a két választási ciklus alatt egyaránt fel-tornyosuló akadályokat is – igen-csak szegényecske.

A Társaság tagsága és e lap olvasói előtt ismeretesek az elmúlt évek eseményei, minthogy az MNT-t 1996 elején felkérték a minisztériumi szakértői előkészítő munkabizottságba, s az elnökségi üléseken is megvitatott álláspontját tanulmányok és észrevételek sorában képviselte. 1996 nyarán az MNT folyóirat tematikus száma körképet adott a legényegesebb eszmei alapokról. Aztán, ahogy lenni szokott, a munkabizottság – különben is ismeretlen – kompetenciaköréből a politika felsőbb rétegei ragadták magukkal a tervezetet, főként 1997-től. Ilyenkor a szakértők érvei már csak a döntés-előkészítő, hivatali manőverezés ér-

dekrendszerben hányódnak, s az alkukban alig játszhatnak intellektuális szerepet. Az 1996. évi bánki közgyűlésünk jogi tervezettel foglalkozó fóruma is megmutatta, hogy az intézmény- és főállású népművelő-központról, illetőleg a civil társadalom irányába nyitó, intézményreformot képviselő meg-

pártok irányítói független, évek óta egyre erősebben megnyilvánuló elismerés és támogatóakézség nélkül. De a legfontosabb – s ez is a cseperedő polgári tudat részeként vésődhet be –, hogy a Társaság ezt, mások tevékeny támogatásával, elsősorban maga érte el, a saját akaratából és elhatározásából, állhatatosságából. Nem vala-

lyozást igénylő (valóban „intézményes” sajátosságokkal jellemezhető) szakterületekkel kerül egy törvénybe – miközben a *köznevelés előszo- dólleges specialitása az állampolgári közösségeknek és szervezeteknek benne játszott szerepe*. Az intézmények érdekeit joggal képviselőket – függetlenül álláspontjuk korszerűtlenségétől, ideológiai tar-

tézmények és a munkatársaik a fontosak (ami így még természetesen igaz), s hogy a civil szervezetek is csak akkor tudnak fejlődni, ha intézményi háttér áll mögöttük. Am azon az alapon „helytelenül” az intézmények és a társadalmi szervezetek szembeállítását, hogy mindenképpen az intézményeknek követé-lik az elsőbbséget. Ezt nevezte- tőbben a vitában a múlt bebetonozásának. Az a polgári közhely kevesebbszer jut felszínre, hogy az egész tulajdonképpen az *állampolgárok pénzéből és értik van, s más értelmé és haszna nincs is az egésznek*.

Számvetés feltételeles módban

Nézzük hát a feltételeles módba tett számvetést, mit nyerhet a népfőiskola, s mit „veszít” a törvény. Az utóbbi fél vagy egy év vitáiban már elveszett az esély, hogy a mai európai normák szerinti, a polgárok iránt nyitott, nemzeti és demokratikus törvény születessen. Ez majd az európai integrációs jogharmonizáció szakaszában kerül, bakancsként, új-ra az asztalra. Így vitaalap csak az lehet, hogy milyen kiigazítások lehetségesek, akár a politikai akarat ellenében – s annak (azoknak) alárendelve ugyan, de marad-e talpalatnyi hely a civil kezdeményezés számára. Vereség, hogy a – részben a múlt terhével, meg a mai pénzügyi politikától is nyögő – fetiszált intézményrendszerhez képest nem sikerült emancipálni a polgárt és közösséget. Csak az alárendelődés viszonylatában lehetett *tárgya* a törvénynek, s nem *alanyi jogú* törvényhozóként. Nem fogalmazódott meg az intézmények és a társadalmi szervezetek közötti együttműködés, a köznevelési megállapodás nyitott feltételrendszerre, s a társadalmi szervezetek költségvetési, támogatósi feltételrendszerre sem.

• **Folytatása a 3. oldalon**

*Kellemes
karácsonyi
ünnepet
és boldog
új esztendőt
kívánunk
minden kedves
olvasónknak!*

Rembrandt:
A szent család (1645)

Törvényi elismerés – történelmi kérdőjelekkel

• Folytatás az 1. oldalon

Mindezeknek legalább a rossz szemléletű törvény későbbi végrehajtási utasításaként meg kellene fogalmazódnia, de ez a javaslat is elbukott. Támogatási cél lehet az intézmény, a polgárok nem. Ennek az lesz majd a visszajára, hogy a polgároknak kell az intézményt a maguk képére formálniuk.

Nem sikerült teljes egészében a törvénybe építeni a Közművelődési Tanácsok intézményét sem. Lakossági érdekvédelemként csak helyi Közművelődési Tanácsok jöhetnek létre, azok is megengedő módban, a felsőbb szintű szerveződés nem ajánlatos. Az üzenet lényege: önszerveződés lehet lent, ügysem hallatszik messze, feljebb viszont nem kínálják országosan meg egyenesen indokolatlan! A népfőiskola „tűrt” paragrafusként került a passzusokba.

Vegyük számba a nyereségeket is, azon a régi elven, hogy „szegény ember vízzel főz”, vagy másként: a magyar társadalom a közeli történelmi múltban is feltalálta, hogyan lehet a csupasz kereteket kitágítani, s a maga képére kitejesíteni. Az alapelvek között a törvény kimondja, hogy a közművelődési tevékenység támogatása közel, a jog gyakorlása közérdek, amelyben tilos bármilyen hátrányos megkülönböztetés, s a törvény ha-

kolák megteremtését is. A helyi közösség beleszólását erősíti, hogy az önkormányzat a helyi társadalom művelődési érdekei alapján önkormányzati rendeletben határozza meg, „mit, milyen konkrét formában, módon, mértékben lát el”. Nyilvánvaló, hogy ott, ahol a helyi közélet számottevő szereplője a népfőiskola, s a társadalmi támogatottság és források megkönnyítik az önkormányzat különben is nehéz dolgát, ott könnyebb lesz a nyugat-európai önszerveződés alapján a népfőiskolák előnyét belátni.

A központi, költségvetési, normatív támogatás meghatározott százalékát a megyei önkormányzatoknak a területi közművelődési szakmai tanácsadás és szolgáltatás céljára kell fordítaniuk, aminek fontos célja, hogy elősegítse az ott működő szervezetek tevékenységét, szervezze a közművelődési szintetereket együttműködését. A helyi népfőiskolának és Közművelődési Tanácsoknak fontos szerepe lehet abban, hogy részt vegyenek a megyei szintű szakmai tanácsadás funkcióiban, beleszóljanak a szakemberképzési és pályázati alapok létrehozásának, irányultságának kialakításába.

Szándékosan kevesebbet szoltam két másik törvénytervezetről, A *közbizalmas szervezetelekről* szóló

szélve a megnövekedett feladatok plusz igényeiről, s arról, hogy a más célra elfecsérelt százmilliókhoz vagy milliárdokhoz képest – a népfőiskola társadalmi haszna mellett – ez az összeg csak bagó. Az anyagi bizonytalanság közepette és miatt 1997 is feszített munkával nyra azt jelentette, hogy meg kellett sokszorozni a lehetséges pályázati forrásokat, ami kis százaikban segítette a működtetést.

A táji központok különbözőképpen, de alapvetően szintén a bizonytalanság válságával néztek farkasszemtel, nem is beszélve a helyi szervezetekről, ahol sokan az átmeneti alvást kellett válasszák. Egy vidéki fórumon felvetette valaki: „Iám, kevesebb a pályázati alap, alábbhagyott a népfőiskolák tevékenysége is.” Mindez igaz, hozzátéve, hogy a helyi népfőiskolák igen kis összeggel is a források többszörösét teszik hozzá a munkájukhoz áldozatkészségből, elköltelezettségéből.

A Társaság 1997. évi tevékenységének krónikája hű körképet ad nemcsak a rendezvények, események számáról, hanem a törekvések sokirányúságáról és színvonaláról is. Mindentől mégsem szólhatunk most részletesen. Az 1996-os évben kijelölt szakmai fejlesztési irányok (szolnoki konferencia)

li magyar közösségekről szólunk, megemlíjük, hogy 1997-ben megtettük az első lépést a vajdasági népfőiskolai munka továbbfejlesztése érdekében is. Szabadkán 30 résztvevővel tartottunk népfőiskolavezető-képzést.

Az MNT 1997-es eredményei megerősítették, hogy *országos szakmai bázisra* számunk *területi, sajátos és fontos közművelődési szervezeteit* *váltunk*, s a legszélesebb hazai szakmai körökben így számolnak a létünkkel és megnyilatkozásainkkal. A Német Népfőiskolai Szövetség budapesti irodája által támogatott szakmai könyvsorozat szerkesztő bizottságában folyó műhelymunkához az MNT is hozzájárult. Közelebb került egymáshoz a TIT és az MNT működése, elsősorban a *Felnőtt Tanuló Hete*, a *Művelődés Hete Magyarországon* rendezvényi honi bevezetését célzó erőfeszítésekben. Az MNT kitartó pályázati támogatás-szerzésének és a Győr-Sopron-Moson Megyei Területi Népfőiskolai Titkárság serény kez-

deményezésének köszönhető, hogy ez évi közgyűlésünket országos szakmai tanácskozással sikerült összekötni *Nemzeti jövőkép, magyar műveltség – Tanuló társadalom* címmel.

Megerősödött az MNT jelenléte és munkája a felsőoktatási intéz-

hálózatának, a washingtoni székhelyű *Civitas*nak budapesti II. közgyűlésén, s aktív szervezeti és résztvevői voltunk az *ESVA* nemzetközi alapítvány litvániai nemzetközi konferenciájának. A Társaság ajánlása alapján született az *ESVA* elnökségének azon döntése, hogy lehetőség szerint 1998-ban, a Magyar Népfőiskolai Társaság megalakulásának tizedik évfordulója alkalmából, az *ESVA* jövő évi konferenciáját Magyarországon rendezzék meg *Iffjúság és Európa* címmel.

A szorosabban vett nemzetközi szakmai fejlesztési programok terén is beért több törekvés. Majki és nyíregyházi népfőiskolai szervezetünk részvételével bekapcsolódhattunk a *Szociális Szövetkezetek Európai Szövetségének PHARE-programjába*. A szövetkezeti fejlesztési irodák létrehozása és tapasztalatai alapján az a reményünk, hogy folytatható lesz e fontos munkaforma nagyobb mértékű kiterjesztése az MNT tagszervezeteinek körében.

A kétoldalú kapcsolatok terén is gyarapodtunk, román, lengyel és horvát viszonylatban. Először kapunk meghívást Kolozsvárra romániai partnerszervezetünktől, s kölcsönösen ígéretes javaslatok formálódnak a konkrétabb kétoldalú munkaprogram kidolgozására. A

tököre kiterjed e tevékenység megvalósítására létrejött szervezetrekre is. Mindenkinek joga, hogy közösséget, vagy szervezetet alakítson. Közművelődési megállapodás keretében egyesület, alapítvány, magánszemély – tehát népfiskola is – működője lehet az intézménynek. Például az egyháziak esetében, az adott településen az egyház saját kezdeményezésre közművelődési társadalmi szervezetet (például népfiskolát) hozhat létre, amely jogi személy egyesületként elvállalja a közművelődési feladatkörökre tartozó közérdekű tevékenységeket. S amennyiben a tevékenység kimeríti a közhasznú jellegét, feltételeiben pedig a szakmai kritériumokat, s mindenki számára hozzáférhető; élvezheti a törvényi előnyeit. Igényei tarthat a helyi közművelődési intézmény igénybevételére, kezdeményezheti helyi intézmény alapítását, Közművelődési Tanács megalakítását, részt vehet a helyi közművelődési tevékenységben, részese lehet a közművelődésre szánt költségvetési, normatív támogatásból, a közművelődési, népfiskolai pályázati támogatásokból.

Helyi Közművelődési Tanácsok csak a székhelyen bejegyzett jogi személyek alapíthatnak, tehát már is az egyik legfontosabb, első tennedő, hogy mindazok, akik a helyi közművelődésbe való tényleges beleszólásra törekcsenek, az egyesületi törvény alapján mielőbb jogi személy státuszt szerezzenek. A helyi partnerség alapján a Közművelődési Tanács komoly jogosítványokat érvényesíthet. A törvény, amikor sorba veszi, hogy a települési önkormányzatnak melyek a helyi közművelődés támogatásában a kötelező feladatai, ennek formái között megemlíti a népfiskol

folytatásában két kiemelkedő teljesítményt számoltunk el ez évben. Az egyik a Sréter Ferenc Népfiskolai Társasággal közösen rendezett *Műveltség és szak tudás a jövő társadalmában* című, Salgótarjánban rendezett országos konferencia, amely összefoglalta a népfiskolák szakképzést segítő eddigi tevékenységét, s új utakat jelölt ki a munkaerőképzésbe való bekapcsolódási törekvéseinkben. A másik az *Ujfasági Tagozat* saját lábára állása és önszerveződésének elindulása, amit több '97-es esemény fémjelmez. Közvetlenül nem a Tagozat saját tevékenysége körébe tartozik, de a népfiskolai generációváltást jól jelzi, hogy '97 nyarán az MNT *egyetemisták nyári gyakorlatának* is otthont adott. Az ifjúsági Tagozat jól sikerült képzést tartott *Ujfaság az ezredfordulón* címmel Hantoson, s *kommunikációfejlesztő képzést* szervezett Oroszlányban. Ugyancsak az ifjúsági munka körében kell beszámolnunk a *Kárpát-medencei Nyári Népfiskola* vállalkozásunkról, amely nyaralások időben külön próbára tette az MNT munkabírást és szervezőkészségét. Összesen 250 fiatal vett részt az öt népfiskolai turnusban, melyek során a magyarságtudományok területén a Kárpát-medencei program próbátétele az összes szomszédos országban megalapozottabb kapcsolatok kialakításához vezetett, amit megérthető, hogy decemberben még népfiskola-szervezőket fogadunk hospitálásra a Felvidékről, Horvátországból, Erdélyből és a Kárpátaljáról. A nyári együttélés anyanyelvi és nemzeti kultúra iránt elkötelezett fiataljainak egy része figyelmes utógondozással népfiskola-szervezővé fejlődhet saját közösségében. S ha már a határon tú-

ményekben is. Jelen voltunk és részt vettünk több fontos konferencián, így a hazai viszonylatban először megrendezett felnőttoktatás-történeti tanácskozáson Debrecenben. Jövőre közép-európai történeti konferencia lesz ugyanitt, reméljük, közreműködésünkkel. Az MNT fontos szerepet vitt az év kiemelkedő nemzetközi eseményének, az UNESCO által rendezett V. Felnőttoktatási Világkonferencián magyarországi elő- és utunkálataiban. Folyóiratunk elsőként és bő terjedelemben foglalkozott a konferencia előkészületével, s Hamburgban az Európai Közművelődési Társaság impozáns kiállítási standján az MNT volt az egyedüli magyar kiállító. A Társaság tevékeny részt vállalt a *Hamburg után* című kezdeményezésből is, közreműködve a következő évtized során a felnőttoktatásban irányadó nemzetközi ajánlások magyarországi honosításában, programjainak alakításában. Az MNT nemzetközi elismerésének betudhatóan a Közművelődés Nemzetközi Tanácsa elfogadta megválasztását, s a hamburgi UNESCO konferencia után Budapesten a Tanács elnöksége az MNT vendégeként értékelte a világméretű találkozót és annak a felnőttoktatás egész nemzetközi mezőnyére számára fontos stratégiai következtetéseit. A Tanács zárt ülésai mellett alkalom nyílt arra is, hogy a hét kontinens szakemberei az MNT elnökségével, baráti találkozó keretében beszélgethettek. A munkánkhoz szóló elismerő szavak túl, legbelsőbb élményünké a spontán javaslatból született hantosi népfiskolai látogatás és helyi eszmecsere vált. Szervezetünk mányzati szervezetek világméretű

kolozsvári tartózkodás alatt lehetőségünk nyílt arra is, hogy a Romániai Magyar Népfiskolai Társaság közgyűlésén baráti eszmecsere keretünk sort honfitársainkkal. A Lengyel Közművelődési Egyesület vezetőivel, akik tavalyi bánki közgyűlésünk vendégei voltak, szakmai információcserében állapodtunk meg, folyóiratainkban rendszeresen és kölcsönösen közlésszük egymás szakmai anyagait. Igéretesnek indult kapcsolat és együttműködési megállapodás született horvát partnerünkkel, a Népfiskolák és Nyitott Egyetemek Horvátországi Közösségével. Remélhetőleg kapcsolatunk az első lépések után lendületesebben fejlődésnek indul.

Minden okunk megvan arra, hogy szerényen, de öntudatosan kijelentsük: az adott viszonyok között nemcsak talpon maradtunk, hanem gazdagodtunk, fejlődöttünk is. Igaz, talán nem a saját elvárásaink szerint, de a nehéz körülményekhez képest csodálkozást keltő munkabírással és kitartással, s a jövőt érintő és építő legfontosabb kincsel: szellemi tőkefelhalmozással.

1998-ban lesz tíz éve, hogy az alapítók létrehozták a Magyar Népfiskolai Társaságot. Jó ok lesz ez arra, hogy ünnepeljünk, s közben magunkba szállva számot is vesszünk az elmúlt, viharos évtizeddel – amely egyben az ország gyökeres és győrelmes megváltozásának is a kezdete és évtizede. Értékeliünk és tervezzük, emelt fővel. Főként azért, hogy biztonságosabb és kibíráhatóbb jövőt formálhassunk, az ország sorsával szolidáris, gazdagodó művelődést, és alkotó nemzeti közszellemet.

Sz. Tóth János

A magyar művelődés „rendkívüli állapota”

Vannak történelmi pillanatok, amikor valamely ország, társadalom olyan válságos helyzetbe jut, hogy alapvető rendje, államisága, gazdasága stb. közvetlen veszélybe kerül, eluralkodik a káosz, egyszerre bomlásnak indul minden. Ilyenkor az államhatalom arra kényszerül, hogy utolsó erőforrásként kihirdesse a rendkívüli állapotot. A rendszerváltás során – legalábbis képtelenül szólva – ilyen helyzetbe került a magyar kultúra, a köz művelődése. A mai állapot, nemcsak önmagában nézve, de történelmi visszatekintés alapján is, rendkívülinek tekinthető anélkül, hogy magát a „rendkívüli állapotot” bárki is kihirdette volna.

Voltak a magyar történelemnek különösen keserves korszakai, amikor maga a magyar államiság is veszélyben volt, voltak gazdasági válságok, volt nyomor és kivándorlás, volt néhány sötét politikai korszak. Ám a magyar kultúra folytonosságát mindig képviselték valakik, többnyire írófélek, nagy egyéniségek, akikre fel lehetett nézni, akik személyükben jelentették, műveikben őrizték a magyar nyelvet, a kultúrát, szinte az egész magyar öntudatot és a humánitást. Születtek mindig olyan szellemi csoportosulások, mozgalmak, amelyek pótolták valamelyest az intézményi nyomorúságot, az intézmények hiányát, a szervezett nyilvánosságot, s legtöbbször – kényszerű szerepcserével – magát a politikát, az állami szerepvállalást is. A nemzet, a társadalom önmagát emelte helyzete fölé. Ahogyan Illyés Gyula mondta: „házát teremtett a magaslán”, amikor lent a földön a házat vesztették. Voltak pillanatok, amikor ez a szellemi haza volt képes egyedül átmenteni a jövőnek a valóságos hazát, a magyarságot, a magyar kultúrát, s volt amikor nehéz történelmi időkben, súlyos gazdasági helyzetben a kulturális kormányzat is cselekedett: intézményeket, iskolákat, állami egyetemeket létesített (lásd: a két világháború közötti intézkedéseket is!), s ki-ki a maga módján, és a maga szellemisége szerint tette a dolgát, építkezett.

Most a bontás időszakát éljük.

Emlékezzünk csak! Az úgynevezett szocializmus korában a jobbik folytonosan harcot vívtak a magyar kultúráért, legalábbis két síkon. Folyt a küzdelem – több-kevesebb eredménnyel – korszakról korszakra először a kultúra, a közoktatás és a közművelődés jobb, arányosabb állami támogatásáért, s ugyanakkor a hazug internacionalizmussal szemben, a nemzeti kultúráért, a saját magyar értékekért. És emlékezzünk arra is, hogy a legsötétebb ötvenes években is volt kire feltekinteni a magyar kultúrában, itt volt Illyés Gyula és Kodály Zoltán, hogy más hozzájuk hasonló neveket most ne is soroljak. És mert nyers és nyilvánvaló volt a diktatúra, még az iskolás gyerek is kifejtette magában azt az „immunrendszert”, amely jelentős védettséget nyújtott mindenki számára a létező politikai rendszer kultúrpolitikájával szemben.

A Kádár-rendszer ennél már rafináltabb volt, bizonyos fokig kényesebb, nehezebben átlátható helyzetet teremtett, de részint volt benne

valami hatalmi sznobizmus, amely a kultúra mecénásaként láttatta vele önmagát, s ennek voltak hasznos következményei is a kultúrára nézve. Részint a „láger legvidámabb barakkja” szerepköre kultúrpolitikai kényszerpályát is jelentett számára, addig a határig, amíg az nem érintette közvetlenül a „proletár internacionalizmus” alapelvét, a Szovjetunióhoz való „hűséget” és a kádári hatalom stabilitását.

Nagyobb önálló tanulmány feladata lehetne pontosan, hitelesen megvonni az elmúlt közel fél évszázad kulturális mérlegét: mit rombolt, mit őrzött meg és milyen értékeket hagyott megiscsak létrejönni a szocializmusnak nevezett diktatúra? Most nem ez a feladatunk, csupán mai helyzetünk, a magyar művelődés sorsának mostani alakulása követelte ezt a pillanatnyi visszatekintést.

Most nem a szocialista diktatúra, hanem a liberál-kapitalista piacgazdaság diktál.

Mi van tehát most? Mi következik ebből a magyar művelődés állapotára és folyamataira nézve?

Most nincs „proletár internacionalizmus”, van helyette globalizáció és multikulturális ideológia.

Most nincs „hűség a Szovjetunióhoz” (Szovjetunió sincs), van helyette amerikanizmus és szinte gáttalan hazai alkalmazkodás az általa sugalmazott mintákhoz.

Most nincs kádári legitimációs erőlködés, van helyette parlamentáris öntudatlanság.

Tegyük ehhez hozzá: most nincs tervgazdasági szent tehén, van helyette fölszentelt és szinte teljesen szabadjára engedett vadpiacosság.

Kérdeznünk is fölölleges, hogy végső soron mi következett és következhet még mindebből. Szükségképpen az következett, amit látunk, tapasztalunk a rendszerváltó évek során: a kulturális intézmények egy részének elbizonytalanodása, más részének elpusztulása, a szellemi élet sorvadása, az értékrend felbomlása, a művelődési mozgalmak levegő után kapkodása, a kulturális kereslet visszaszorulása, összességében a kulturális kiüresedés, az ellehetetlenülés és értékvesztés milliányi jelensége, szinte feltátozathatatlanul. Ha a rendszerváltás kormányzati „elitjét” most elszámoltatná valaki az elmúlt évek kulturális „eredményeiről”, a mérleg olyan negatívumot mutatna, ami a rendszerváltás minden politikai és gazdasági kijnának számbavételével sem lenne menthető.

Nézzünk csak néhány meghatározó és mindenki által tapasztalható tényre, azaz „eredményre” a bontás műveletéből, a teljesség igénye nélkül!

A családöt, mint minden kulturális és erkölcsi értéktudat és szokás alapját, sikerült általában lehetetlen helyzetbe hozni, részint az egzisztenciális kiszolgáltatottság által, részint az anyaság eszményének tudatos rombolásával, részint pedig egyszerűen a családok anyagi helyzetének olyan irányú romlásával, hogy még a gyermek vagy gyermekek kötelező iskoláztatása is súlyos gondokat jelent tekintélyes részeknek.

Húsvéti számunkat Rácz István fotójával ajánljuk

Sikerült az iskolát, mint kulturális alapintézményt strukturálisan megrendíteni, anyagilag igencsak lehetetlen helyzetbe hozni, ugyanakkor a tanulók jogaira hivatkozva, magát a pedagógust teljesen kiszolgáltatni az egyébként is egyre neveltebb tanulóknak.

A felsőoktatásból úgy bocsájtották el a foglalkoztatottaknak mintegy 20 százalékát, hogy közben igyekeztek eltömegesíteni az egyetemeket és főiskolákat, ugyanakkor csökkenteni a dologi kiadásokat is, s ezzel összességében a világban versenyképes magyar felsőoktatást minőségileg lerontani a nyugati gyenge közép-szer színvonalára. A diplomasiányításnak arra a rendszerére hivatkozva, ami ellen már nyugaton is diákok és oktatók tömegei tiltakoznak.

Minden szellemi mozgás és teljesítményösztönzés alapját, a könyv- és folyóiratkiadást és terjesztést sikerült úgyszólván pillanatok alatt piacra dobni, valóságos és ép értéktudatú, művelt szponzorok nélkül „szponzoráltatni”.

Ennek velejárója az, amit a következő adat mindennél szemléletesebben mutat: 1996-ban a tízezernél magasabb példányszámban megjelent könyvek („szépirodalom”) között egyetlen esztétikai értelemben értékesnek tekinthető könyv sem szerepelt és mintegy 70 kiadvány közül összesen négy kötet született magyar szerző tollából. Köztudomású ugyanakkor, hogy a szellemi teljesítményüket tekintve legértékesebb folyóiratok egyik napról a másikra élnek, szerzőik, szerkesztőik és olvasóik fáradt vegetálása közepette.

A körképet talán nem is érdemes tovább rajzolni, hiszen a tények sorolásával amúgyis csak szomorítani és fárasztani tudjuk már egymást. A tények ismerete persze nélkülözhetetlen nemcsak a diagnózis megállapításához, de a feladatok kijelöléséhez is. Mindaddig, amíg az állami feladatvállalás kényszere a jelenlegi helyzet megváltoztatására, vagy legalább a romlás további folyamatának megállítására nem tudatosul kellőképpen, s meg nem érik a

uk szeretettel minden kedves Olvasónknak.

(Lásd írásunkat a 9. oldalon)

kormányzati szándék, lehetőségként maradnak a személyes erőfeszítések és az állampolgári (honpolgári) mozgalmak, a "civil" szervezetek szerény lehetőségei. Azt ugyanis nem lehet várni, hogy a közeli jövőben a pénz mindenható uralma helyett a szellem és az erkölcsök uralma következzen a világban. Talán még inkább az lehetséges, hogy jönnek végre olyan kormányok, amelyekben a szellemi igényesség, a magyar kultúra iránti elkötelezettség és a belátás erősebb lesz a jelenleginél, s az állam – egyébként meglehetősen korlátozott – mozgásterét e homlasi folyamat visszatartására használja fel.

Ehhez azonban mind a közhangulat bizonyos területein, mind a kormányzati politikában le kell számolni a mindenható piac kényszerképzetével, le kell vetni végre a XX. századi neoliberalizmus ideológiai átlarcát, minden értékromboló hazugságával együtt, s azt kell – a cselekvés, az értékmentés céljából – vizsgálat tárgyává tenni, hogy miként lehet a nemzeti kultúra és a humanizmus érdekében a kulturális globalizációnak ellenállni és a bontással szemben mostmár az építéshez fogni.

Tudjuk természetesen, hogy egy ilyen kulturális-szellemi építőmunka kiterjesztése térben és időben nagy mértékben megintcsak a pénz függvénye. Tudatosítanunk kell azonban, ha nem akarunk mindent feladni, hogy van mód a terjeszkedésre: tartalomban, minőségben.

A magyar kulturális, közművelődési egyesületeknek, alapítványoknak és mozgalmaknak a nemzeti kultúra klasszikus és mai értékeinek hirdetésében, megjelenésük szervezésében, a humánus magatartás példáinak felmutatásában lehet nagyobb szerepük. Emellett, ha a mostaninál nagyobb erőt tudnak szervezni maguk mellé, maguk köré, jelentős szerepük lehet a pártok és a mindennapi kormányzati szervek munkájának kritikájában, s az értékmentő magatartás kicsikarásában is.

• **Folytatása a 2. oldalon**

A magyar művelődés „rendkívüli állapota”

• **Folytatás az 1. oldalról**
Nagyobb részt vállalhatunk kulturális tevékenységük révén, bizonyos szociális problémák enyhítésében, így például a továbbképzésben, átkepzésben, s általában a felnőttoktatásban reálisan vállalható szerepeik által.

Különbösen érvényes mindez a népfőiskolai mozgalomra, amelynek hagyományai, kapcsolataitól itthon és külföldön, és – ha nehezen is – de létező szervezetsége talán a leginkább alkalmasak teszik e mozgalmat a magyar kulturális folyamatok értékmérő társadalmasítására.

Hosszabb távon némi bizakodással töltheti el a művelődés munkásait az is, hogy a rendszer-váltás során anyagi helyzetében és művelődési igényeiben is lecsúszott (leszüllyesztett) magyar közép- és középrétegek lassan csak magukhoz térnek, s elindulnak a középosztályosodás útján. Ez a folyamat lassú, de az elpicosított kultúrában mégiscsak egyre terebélyesedő felvevő és tá-

A rendszerváltás során nem történt meg az, aminek pedig – különös tekintettel a piacsisítás, illetve a privatizáció várható következményeire – mindenképpen meg kellett volna történnie: azon nemzeti kulturális intézmények körének a meghatározása és állami, kormányzati védelme, amelyek a magyar kultúra ápolásának, értékelésének ügymondó „stratégiai”, jövőt szervező alapjait képezik. Holott ezeknek az intézményeknek éppen a piac értékromboló törvényeivel szemben kellett volna védeltséget nyújtani, s létüket, működésük feltételeit jogilag és gazdaságilag kellően megalapozni. A rendszer-váltó évek kormányzati politikáinak ez a legnagyobb mulasztásuk.

Ernek, ha késve is, előbb-utóbb meg kell történnie, ha saját kultúránkat a maga értékeivel fenn akarjuk tartani. Addig is a társadalomnak, a civil szervezeteknek kell a maguk igen szerény, de ugyanakkor mégis hatékonynak bi-

zonyuló eszközeivel, a nagy globalizációs folyamatok „alatt” és azokon többé-kevésbé kívül kerülve átmenteniük a jövőnek, amit kell és amit lehet. Ezzel a lehetőségek szerint mintegy elvégezve a hivatalos kultúrpolitika legalább részleges korrekcióját is.

A magyar művelődés „rendkívüli állapotán” ezt értem elsősorban, nemcsak az *állapotot* tehát, hanem még inkább a *flynnatot*, a bontás, az értékvesztés gyors folyamatát, amelynek eljében kell ma önmagunkban meghirdetnünk ezt a bizonyos „rendkívüli állapotot”, s kijelölni önmagunknak a feladatát.

A magyar társadalom önszerveződésének fókát mutatja, hogy ez mennyiben sikerül. És viszont: segítheti, éleszheti is az önszerveződés megindulását, kiteljesedését, minőségben való emelkedését a vállalt feladatot.

Bíró Zoltán

Képzési programok 2000-ben

Népfőiskolai programfejlesztő tanácskozás

A Magyar Népfőiskolai Társaság szakmai vezetői szeptember 9–11-én háromnapos tanácskozást tartottak Révfülöpön, ahol a 2000. év népfőiskolai képzési programjait, a képzések fő irányultságával foglalkoztak. A tanácskozáson megvitatásra és konkrét megállapodások kialakítására terjesztették elő a szervezők az alábbi program-pontokat:

– Kiterjedt működési területén belül a Társaság legfontosabb célkitűzése mellett szerepel az 1997-ben elfogadott közművelődési törvény végrehajtásának elősegítése, továbbá népfőiskolák létesítése és működtetésének fejlesztése, valamint a lehetőségekhez képest a törvény módosításának szorgalmazása

– A Társaság tevékenyen részt kíván venni más társadalmi és szakmai szervezetekkel együtt az Oktatási Minisztérium által gondozott felnőttképzési törvény előkészületeiben – azzal a céllal, hogy a nemzetközi és főként európai törvénykezési tapasztalatok alapján a népfőiskolák és az egyházi, valamint más felnőttképzési szervezetek támogatását törvényben kodifikálják.

– Országgyűlési képviselőkkel

– Nemzetközi tevékenység keretében 2000-ben megvalósítandó programok, osztrák, holland, német, svéd, szlovén partnerszervezetek együttműködésével, egy elfogadott Leonardo és Szokratesz pályázat megvalósítása.

A tizenharc főből álló szakmai csoport fontos javaslatokat és döntéseket hozott a révfülöpi műhelybeszélgetésen a fenti, előzetes napirendi pontok alapján.

A PHARE-Lien „Alapképzés felnőtteknek – visszaút a társadalomba” című szakmai program befejezése utáni kiterjesztés első lépései között kell szerepelnie a program teljeskörű ismertetésének az MNT tagszervezeteinek körében, valamint az azon kívüli szakmai körökben. Alapvetően ezt a célt fogja szolgálni a program december 17-ei zárókonferenciája. Az ismertetésen túl azonban szükséges feltérképezni, melyek azok a tagszervezetek, amelyek a kiterjesztés során bekapcsolódni kívánnak a képzésbe. Erre vonatkozóan rövid időn belül felhívást tesz közzé a Társaság.

való részvételi lehetőségéről az október végi hantosi népfőiskolai vezetőképzésén további részleteket tárgyalnak meg a résztvevők.)

Non-profit szervezetek megedzsmenitje címmel tanár-továbbképzési programot dolgozott ki a Magyar Népfőiskolai Társaság, amelyet a Magyar Akkreditációs Bizottság a közelmúltban elfogadott, de a képzés tényleges elindítására reálisan 2000 szeptemberében van lehetőség. Addig is a szakemberrel, képzési tervvel, költségvetéssel jóváhagyás után ki lehet ajánlani a programot a megyei pedagógiai intézményeknek, iskoláknak, továbbá a munkaügyi központoknak is és továbbfejlesztését át kell gondolni annak érdekében, hogy felsőfokú bizonyítvány kiadására jogosult legyen a képzés. A fejlesztéshez figyelembe lehet és kell venni azt a tény, hogy a Jászberényi Főiskola kari tanácsa jóváhagyta a Társaság azonos című programját, és a képzést, valamint az „Európa tanulmányok” képzési programját ez év őszétől harmadéves hallgatók számára elindította a Magyar Népfőiskolai Társaság.

Más hasonló projekt kidolgozásának terve is felvetődött még, me-

fő. Ez részben a *Népfőiskolai Ka-lauz* továbbfejlesztésén, valamint az egyes szakmai fejlesztési projektekre tapasztalatainak és módszereinek összefoglalásán alapulhat. Szükség van továbbá az *általános megedzsmenit* blokk irodalmának megszerkesztésére is, felhasználva a korszerű ismereteket tartalmazó, már közzétett kiadványokat, amelyek a team-munkával foglalkoznak, s ki kell dolgozni hozzá a csoportmunkát és az interaktív népfőiskolai módszereket segítő gyakorlati feladatlapokat.

A Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskola Nyelvi Tanszéke által kifejlesztett és a Magyar Népfőiskolai Társaság számára átadott nyelvi távoktatási programról a tagszervezetek számára készül egy részletesebb ismertetés, hogy az esetleges igények alapján tovább bővíljen azoknak a köre, akik a távoktatásba bekapcsolódni kívánnak. Jelenleg öt helyszínen vár indításra a program, közülük Szolonokon a tanár-továbbképzés programján belül ajánlottak fel a nyelvi távoktatási képzésünket.

Részletesen foglalkozott a munkacsoport a készülő felnőttképzési törvénytervezettel, a Magyar Nép-

gatójának távozásával összefüggő kérdéseket

– Az Európai Felnőttoktatási Szövetség (EAEA) tevékenységét és a finnországi európai konferenciát, valamint az Európai Unió jövőváltól induló Grundtvig programja által nyújtott lehetőségeket

– A Közművelődés Nemzetközi Tanácsa (ICAE) Megújítási Bizottságának tevékenységéről és az MNT ügyvezető elnökének EAEA általi megbízatását és az ebből következő feladatokat

– Az ICAE európai információs és dokumentációs központjának bu-dapesti felállításával kapcsolatos javaslat minisztériumi előterjesztését – a Magyar Felnőttoktatási és Képzési Lexikon munkálatait, különös tekintettel a nemzetközi fejezetre

– A hollandiai Leideni Egyetem, a Magyar Belügyminisztérium, a Miniszterelnöki Hivatal, valamint a Magyar Népfőiskolai Társaság kormányzati tájékoztatás-fejlesztési programjának lehetőségét 2000-tól

– A bécsi népfőiskolával való együttműködés előkészületeit, amelynek tárgya az államilag elismert végzettségek osztrák-magyar vonatkozásában

– A Leonardo da Vinci program-

– Országgyűlési képviselőkkel folytatott megbeszélés alapján a közelmúltban kidolgozott, hosszú távra szóló, átgondolt nemzeti népfőiskolai fejlesztési javaslat összehangolása a képzési programtervvel. A javaslatot megkapták a különböző parlamenti bizottságok és valamennyi érintett minisztérium.

– A PHARE-támogatással, dán és szlovén együttműködéssel kísérleti formában megvalósult képzési program országos kiterjesztése

– A Magyar Akkreditációs Bizottság az elmúlt hetekben akkreditálható programként terjesztette az oktatási miniszter elé azt a Magyar Népfőiskolai Társaság által kidolgozott tanár-továbbképzési programot, amelynek témája a nonprofit szervezetek irányításának és működtetésének fejlesztése, a program elindítása és ennek akcióterve

– A népfőiskolai szakemberképzésnek az Országos Képzési Jegyzékben foglaltak szerinti bevezetése

– A népfőiskolai vezetők, szervezők szakmai továbbképzése

– Hagyományos népfőiskolai témakörök a képzési programokban, így a mezőgazdasági ismeretek közvetítése; szakmai jellegű képzés és továbbképzés tanfolyami formában, kiegészítve a környezetvédelemmel és kisvállalkozói ismeretekkel; a szociális iránultságú képzések – ideértve a munkanélküliekkel való foglalkozást –, a politikai kultúrát közvetítő tanfolyamok, a helytörténet, hagyományápolás, a nyelvi továbbképzés, a számítástechnikai képzési programok

sának terve is felvetődött még, melyek a közigazgatásban dolgozók továbbképzésére vonatkozó akkreditált program elfogadtatását és megvalósítását fogják jelenteni.

A szakmai munkacsoport foglalkozott a népfőiskolai szakemberek képzés kérdésével is, és arra a megállapodásra jutott, hogy a reális munkaerőpiaci igények megfelelőség az OKI-s népfőiskolai szakemberképzésre, s ahhoz hasonló felsőoktatási képzési formákra korlátozott mértékben kerülhet sor. Az inkább az MNT saját vezetőképző programjában lehet továbbképzésként az ott résztvevőknek felajánlani, valamint az 1997-es közművelődési törvény szakmai továbbképzési lehetőségeinek megjelenése során.

A három helyen lezajló népfőiskolai vezetőképzők alapelvéként fogadták el Révfülöpon, hogy a meghívandó résztvevők tekintetében az ország keleti térségében a 7 régió szerinti meggyártásúak alapján szervezik meg a programot, de természetesen elfogadják más jelentkezőket is. Megállapodtak abban is: az ez évi programok előkészítése és lebonyolítása során nem hagyják figyelmen kívül, hogy a hasonló vezetőképzők folytatásához tananyag-családot kell kialakítani. Részben készen van már egy népfőiskola-történeti szövegyűjtemény, de szükség van egy, a felnevelés és a népfőiskolák általános összefüggéseit és európai vonatkozásait tárgyaló füzetre is. Emellett a legfontosabb egy olyan kiadvány, amely a népfőiskolák sajátos elveit és szakmai tevékenység-módszereit dolgozza

törvénytervezettel, a Magyar Népfőiskolai Társaságnak a téren, más civil szervezetekkel együtt kifejtett tevékenységével, az általuk összeállítandó szakmai vitaanyagról és a törvény parlamenti vitáját megelőző őszi tanácskozásról, amelyet civil szervezetek számára szerveznek és amelyre szeretnék meghívni az oktatási minisztert is.

A Társaság korábbi elnökségi ülésén döntés született arról, hogy létre kell hozni az MNT *internet szervert központját*. A már kialakított és rész-dokumentumokból álló megvalósíthatósági terv elemeit – beleértve a WEB oldal hálótérvt is – véglegesítve, a központi Sárospatakon jön létre. A kiépítéshez az információs szakmai és tartalmi szempontból történő előkészítése és megalapozottsága, valamint a későbbi folyamatos gondozás és frissesség rendkívül fontos. A megvalósításra vonatkozóan Révfülöpon részletes javaslat-tervet fogadtak el a munkacsoport tagjai.

A tervezetek birtokában az MNT NI-vel együttműködve, a központi kiépítésben részt vevők a tagszervezetekhez fordulnak a rájuk vonatkozó alapinformációk elkészítéséért, konkrét együttműködést ajánlva a rendszeres információ biztosításához.

Az aktuális és a következő évi nemzetközi tevékenység elemzése, megvitatása során az alábbiakat vették számba a háromnapos tanácskozáson:

– A Német Népfőiskolai Szövetség budapesti projektirodájával való együttműködést, *Heribert Hinzen* úr, a Budapesti projektiroda igaz-

– A Leonardo da Vinci programban támogatott, román–német–magyar együttműködéssel megvalósuló ifjúsági tanácsadó-képzési programot és az MNT tag-szervezeteinek a pályázati programba való bekapcsolódásának lehetőségeit.

A munkacsoport javaslatként felvetette és elfogadta, hogy a Magyar Népfőiskolai Társaság, tag-szervezetein belül 2000-ben *nemzetközi együttműködési referens-képzési* valósítson meg, az eddig kialakult Európa tanulmányok tapasztalataira építve. Az e tárgyban akkreditált szegedi felsőfokú képzés tematikáját át fogják tanulmányozni.

Az előzetes napirendi pontokon túl foglalkozott még a munkacsoport a szociális szövetkezeti program lényegével, eredményeivel és kudarcaival, különös tekintettel az oroszlány tapasztalatokra. Ezek birtokában az MNT a jövőben:

– az eddigi tevékenység összefoglalójával kormányzati szinten lobbizik, hogy a hasonló kezdeményezések feltételei jobbak legyenek,

– részt vesz a további nemzetközi együttműködés kiszélesítésében,

– az eddigi tapasztalatokat elemzi egy szociográfiai összefoglalóban.

Összefoglalásként megállapíthatjuk, hogy a révfülöpi konferencia résztvevői egybehangzóan kifejezték igényüket az eddigi munkájuk során kifejlesztett népfőiskolai tevékenységformák állandosítására és a működési feltételek kiigye-nyesülözöttabbá tételére.

„Jobb polgárt,
jobb bazafit,
s jobb embert
nevelni,
ez a
népfőiskola
célja 99

(Móricz)

MN

A Magyar
Népfőiskolai Társaság
negyedévenként
megjelenő folyóirata

VII. évfolyam,
3. szám
2000. ősz

MŰVELŐDÉS ♦ NÉPFŐISKOLA ♦ TÁRSADALOM

A Szent István Egyetem a Magyar Népfőiskolai Társasággal együttműködésben augusztus 25-én egésznapos fórumot szervezett Gödöllőn. A találkozó „stratégiai” célja volt az értelmiség közösségi szerepvállalása legjobb hagyományainak feltámasztása, az értelmiség és a társadalmi többség között kialakult elszigeteltség és szakadék csökkentése. A közelebbi és gyakorlatibb cél pedig egy egyetemi-főiskolai és akadémiai, oktató és kutató értelmiségi körből szerveződő tanácsadói terület megalakítása, melyre a jövőben előadói és támogatói minőségben számíthat a népfőiskolai mozgalom.

A konferencia alaphangját *Szendró Péternek*, a Szent István Egyetem rektorának megnyilatkozásai adták meg, melyek az egyetem vezetőinek azon határozott szándékáról tanúsítottak, hogy a vidéki munkára készülődió értelmiségi nemzedéket felkészítsék némiképpen az emberi erőforrás fejlesztése terén sok helyen már jól bevált népfőiskolai tevékenységre is.

A program másik fontos pillére volt *Meskó Atrilának*, a Magyar Tudományos Akadémia alelnökének áttekintése a magyar szellemi közélet helyzetéről és a vidék kulturális problémáiról.

Műveltség és társadalom – a társadalmi demokrácia fejlesztésének követelményei címmel *Biró Zoltán* irodalomtörténész tartott felrészű előadást, a különböző

témakörök felkért hozzászólói *Gyulay Endre* megyéspüspök, *Kindler József* egyetemi tanár, *Sum István* főosztályvezető (Oktatási Minisztérium) és *Herbert Hinzen* igazgató (DVV Nemzetközi Együttműködési Intézet) voltak.

A fórumon beszámoltak munkájukról és törekvéseikről az országos népfőiskolai szervezetek (KALOT Katolikus Népfőiskolai Mozgalom, Lakitelek Népfőiskola, Magyar Népfőiskolai Collégium, Magyar Népfőiskolai Társaság) vezetői is, majd a „tanácsadó testület” megalakításával kapcsolatos élénk vita következett (eredményéről lásd alább a Magyar Népfőiskolai Műhely állástoglalás-tervezetét).

A Műhely megalakítása reményeink szerinti csak kezdetre egy szélesebb körökre is kiterjedő értelmiségi összefogásnak.

Az előadások és a viták teljes anyagát technikai okokból természetesen nem tudjuk e hasábkokon közölni, de örömmel használjuk föl a lehetőséget, hogy *Kindler József* megírt hozzászólását és *Biró Zoltán* szerencsésen rögzített előadásának kissé rövidített, szerkesztett változatát közreadhajuk.

Külön köszönettel tartozunk *Kindler professzornak*, amiért nemis veretű *Röpke-idezetével* ötletet adott szerkesztőségünknek további, az „elit” és a „nép” viszonyait érintő klasszikus idézetek felkutatására (lásd szerkesztőségi cikkünket).

Felbívás a magyar értelmiséghez

A magyar népfőiskolai mozgalom szervezői és irányítói felhívással fordultak a művelt magyarság ügye iránt felelősséget érző értelmiség bármely szakma- és hivatásbeli képviselőjéhez, különösen az egyetemen és főiskolák tanáraihoz, oktatóihoz, a Magyar Tudományos Akadémia tudósaihoz, tudományos kutatóihoz, hogy megnyerjék erkölcsi-szellemi támogatásukat a népfőiskolai munka színvonalának és rangjának emeléséhez, közzégyé tételéhez.

Ma már tapasztalat alapján szólhatunk arról, hogy míg az előző rendszer adminisztratív akadályokkal korlátozta a maga ideológiai és politikai kizárólagosságát, addig a népfőiskolai mozgalomnak és kezdeményezéseinek, addig a rendszerváltás elmúlt évtizedében a nép nagy többségének – benne az értelmiség zömének – az egyszisztenciális küzdelem vagy éppen a létbizonytalanság szorongató érzése kötötte le figyelmét, erejét és idejét.

Többségükben romlottak a művelődési intézmények létfeltételei is. A politikai-társadalmi változások, a pártrendszeres demokrácia átalakuló időszakok pedig szükségképpen, de túlzott mértékben átpolitizálta nemcsak a közéletet, hanem a magánéletet is. Előbb a közérdeklődés természetes módon kapcsolódott mindezek fölé a politikai élet változásaihoz, történéseihez, majd a családok kiábránduláshoz és közönyhöz vezettek és ezt nemcsak a politikai, hanem a különféle

E két fogalom összetartozását a legütemesebben talán Czertler Jenő agrár- és szociálpolitikus (1879–1953) meghatározása érzékelteti: „A népfőiskola lényege a kultúránkat képezés, amely az intelligencia tanításra képes tagjait és a fizikai munkát végző földműves osztály válogatott egyedeit szervezetteren és rendszeresen összekapcsolja, hogy az addig két külön kultúrában élő osztály a nemzeti műveltségben közös nevezőre jusson.” (A Néptanítók Lapja 1920/21. évfolyam 1. számában megjelent írás hozzáférhető a szerzőnek *Mezőgazdaság és szociális kérdés* című gyűjteményes kötetében is. Szabadvégi Kiadó, 1995.)

E „kultúránkat képezés” közelebbi céljáról s az „intelligencia” társadalmi szerepéről, történelmi felelősségéről ekképpen fogalmaz jó két évtizeddel később *Bibó István*:

„Mindemellett próbáljuk meg tisztázni azt: *mi az elit helye a társadalomban?* Kétségtelen, hogy eddig még az emberiségnek semmilyen része nem csinált kultúrát és társadalmi szervezetet valamiféle elit nélkül. Hogy ennek az elinek a feladata a társadalom vezetése, az szinte közhely. A társadalom azonban elsősorban nem azért van elitre szüksége, hogy legyen, aki vezesse: erre akad vállalkozó akkor is, ha elit nincs. Voltak olyan társadalmak is, amelyekben a vezetői kiválasztást minden különösebb rend nélkül a legprimitívebb s a legidősebb emberi képességek és indulatok irányították: az lett a vezető, aki valamilyen fizikai vagy szellemi képességével terrorizálta vagy szuggesztíója alá tudta vonni a közösséget, s addig maradt vezető, amíg egy nála erősebb ki nem ütötte a nyeregből. Az elit feladata azonban több és szélesebb, mint a társadalom vállalkozásainak, akcióinak a vezetése. Az elit legfőbb szerepe az, hogy az élet élését, az emberi helyzetekben való erkölcsi viselkedését s az emberi szükségletek mélyítését

Illyés Gyula, Kereki Mihály, Kovács Imre, Németh László, Szabó Pál, Veres Péter.” Ez alkalomra „Boldizsár Iván kidolgozott egy népfőiskola alapítására vonatkozó tervet. Veres Péter kitűnő tanulmányban elemezte a népfőiskolák anyagát, tehát azt a tanulni vágyó ifjúságot, akiről szó lehet.” Németh László levelében jelzete, hogy nem tud az összejövetelel megjelenni, de felajánlotta svábhgyi villáját a megalkandó népfőiskola céljaira. (Nem rajta múlt, nem is a többi írón, hanem az általam biokrácián, hogy a „Magyar Írók Első Népfőiskolai Közsege” nem tudott létrejönni. Ez azonban egyáltalán nem gátolta meg az írókat, hogy más – egyházi vagy világi erők jóvoltából, bárhol az országban létrejöjtek – népfőiskolák lelkes előadói legyenek.

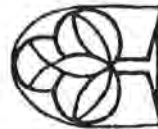
Érdemes rajta elgondolkodni, hogy ha hátszere éppen nem is kapott, milyen szerepek dagasztották mégis a ’30–’40-es években a magyar népfőiskolai mozgalom vitóitait.

A második bősorkorszak

Ha eltérünk az 1945–1948-as koalíciós időktől, amikor lényegében a korábbi alapon, s több egymással versengő párttól még „frissítést” is kapva éledt újjá a mozgalom – míg a verseny el nem dől, és a győztesek számára fölöslegessé válván, le nem fejezték – gyakorlatilag a diktatúra „puhulásaitól” a rendszerváltásig nyúló időszakot tekinthetjük a második aranykornak.

Hadd idézzünk néhány nevet egy előadói listáról, mely témakörönként csoportosítva 70 (!) tudóst, író-t és művészt ajánl „beszélgető- és eszmecsereársnak” – azon megjegyzéssel, hogy: „Akkiket a névsorba felvettünk, már mindannyian ismerik a népfőiskolai együtletek sajátosságait s örömmel vettek részt eddig is a munkában.”

Folytatása a 2. oldalon

művelődési törekvések, mozgalmak is megsemmisültek. Talán elmondhatjuk, hogy az átalakulás sok tekintetben, erkölcsi és szellemi értelemben is súlyos veszteségekkel járó szakaszán újultunk. A magyar értelmiség a jövőben nagyobb eséllyel töltheti be szakmáján túli, általánosabb értelmiségi hivatását. A világ alakulását, a globalizáció nyilvánvaló veszélyeit és az európai integráció várható hatásait tekintve azonban, minden eddigénél nagyobb és bonyolultabb feladat előtt áll az egyes ember is, a nemzet is, ha meg akarja őrizni hagyományos human értékeit és nemzeti nyelvét, kultúráját.

A népfőiskolák eddig is igyekeztek a művelődés eszközeivel segíteni a hazai és a kisebbségi sorba került magyarság megmaradását. A magyarság egészének, itthon és túl a határokon, fel kell készülnie arra a megmaradásért való újabb harcra és arra a népek-nemzetek közötti versenyre, amelyet helyzetünk és a világ meghatározó erői várhatóan ránk kényszerítenek. E kényszerreket alakítsuk erénnyé a magunk boldogulására, fordítsuk javunkra a kényszerítő erőket: tágtítsuk és gazdagítsuk a magyar nép művelődő, tájékozódó körét, pontosítsuk ismereteinket a világról és önmagunkról, erősítsük és tisztítsuk az egész magyarság öntudatát! Ehhez szükség van az állam közreműködésére is, de nélkülözhetetlen az értelmiség élesztő, segítő részvétele.

Meggyőződésünk, hogy a népfőiskolai mozgalom változatos, sokszínű tevékenysége méltó feladatokat és kereteket kínál a színvonalas értelmiségi munkához. Ennek az együttműködésnek az elmélyítésért fordulunk most a magyar értelmiséghez. Segítsük együtt a társadalom autonóm közösségeinek kialakulását mindent, ahol magyarok élnek, falun és városban, különféle egyesületekben és társaságokban, a magyar népfőiskolai mozgalomban!

Teremtjük meg együtt azt, amit elődeink java ábitott mindíg: a minőség magyar társadalmát!

Gödöllőn, 2000. augusztus 25-én,

A millenniumi Szent István Egyetemi Napok fórumának szervezői

A népfőiskolák és az értelmiség

Folytatás az 1. oldalról

„(...)”

2.) A magyar társadalom jellemzői, politikai rendszer, önkormányzat, demokrácia:

Bihari Mihály (politológus), ELTE Jogi Kar

Gombár Csaba (politológus), MSZMP KB Társadalomtudományi Intézet

Hankiss Elemér (szociológus), MTA Szociológiai Intézete

Schmidt Péter (közigazgatási jogász), ELTE Jogi Kar

Vass Csaba (szociológus), Hazafias Népfőnt Országos Tanácsa Társadalompolitikai Osztály vezetője

„(...)”

8.) Történelem:

Benda Kálmán (történész), MTA Történettudományi Intézete

Gergely András (történész), MTA Gyarmati György (történész), MTA Történettudományi Intézete

Kosáry Domokos (történész), MTA Történettudományi Intézete

Salamon Konrád (történész), MTA Szabó Miklós (történész), MTA Történettudományi Intézete

„(...)”

11.) Értékrend, erkölcs:

Kamarás István (író), szociológus), OKK Művelődéskutató Intézet

Makovecz Imre (építész), Makona Építészeti Iroda

Ratkó József (költő)

Szilágyi Ákos (író)

12.) Művelődés, oktatás:

Andor Mihály (szociológus), OKK Művelődéskutató Intézet

mára – összpontostani gondolatokat a várható fizetség – hogy azt ne mondjuk, a „money” – helyett. És minden egyéb *külső* elismerés helyett.

Lehet, hogy e kívánságunkkal némileg ellentmondunk egyik-másik ismeret és divatos közgazdasági vagy szociológiai elméletnek, mégis a fenti következtetésre kell jutnunk az értelmiség dolgát illetően. Ugyanakkor, ha nem akarunk elszakadni a valóságtól,

Bíró Zoltán

azt is be kell látnunk, hogy az értelmiségi szerep önmagában (szociológiai jellemzőit tekintve) nem kíván az embertől semmiféle „áldozatot”, aszkézist, önmegtágadást. És főképp semmiféle „kegyes gesztust”, semmi szerepjátszást. Csupán a *szereppel való őszinte és teljes azonosulást*. E megőzőződésünket alátámasztja Bibó Ist-

„elit”, hanem az „alsóbb néposztályok” körében is – a gyakorlati politikáról és az ország jövőjéről olykor homlokegyenest ellenkezően vélekedő személyek és csoportok között. A „sorsközösség” eszméje erkölcsi köte-

Meskó Attila

ség érdekei iránti érzékkel csinálja.” Miközben teljesen egyetértünk Bibóval – és mondandóját napjainkra vonatkozóan is érvényesnek érezzük –, hogy a társadalom elítélnek nem karitatív munkával kellene elkenődöznie szakmai mulasztásait, fölmerül bennünk a kérdés: vajon a nemzeti *szellemi pallérozásának feladatait illetően* sem szabad többet kívánnunk „önmaga megvalósításánál” – legalább *alkotó értelmiségünktől*?

Amely réteg – jöllehet az idézett Bibó-tanulmány nem hűz éles határvonalat – tudvalevőleg a történelem során még eddig soha nem volt azonos a társadalmi (gazdasági és politikai) ellittel. Az ifjú tudós – akinek társadalomszemlélete a jogtudomány felől tartott a szociológia irányába – a maga korában mégis némi joggal állapíthatott, hiszen a két világhábo-

meg elit nélkül kezd élni, maga szabja meg szórakozását, életmódját, felkel a kiválóak ellen, fitymet hány ideáljaira, hegyke és renitens.

„(...)”

Felületes dolog Európa válságát a gazdasági válsággal azonosítani. A gazdasági válság is csak egy nagyobb tehetetlenség tünete. Európa igazi betegsége, hogy megduzzadt életerejére számára nem képes megfelelő programot találni. Nincs vállalkozás, amely méltó járomba fogná a magukra maradt tömegeket. Ortega a társadalom életét dinamikusnak látja. Jelvénye a nyíl, amely emelkedik vagy esik. A társadalmak addig élnek igazán, amíg új programokban tudják felülmúlni a régieket; a céltalan társadalom elpusztul, vagy megdermed. Ha Európában egy új nemesség szolgálatra nem tudja szorítani azt a friss barbár erőt, melyet a tömegek felkelése hoz, az európai kultúrának vége; ami annál nagyobb baj, mert örököse sem nyugaton, sem keleten nincs.”

(*Németh László: Ortega: la rebelión de las masas. Tanu, 1932.*)

[A spanyol esszé *A tömegek lázadása* címmel vált ismertté Magyarországon.]

Hogy ne az íróember sötét próféciájával zárjuk gondolatfüzünket, hadd idézzük végül egy társadalomtudós gondolatait az „első hátsorszakban” első számú példaképpé magasított elit-személyiségről, *Széchényi Istvánról* – aki egyébként még oly mértékig sem a „köznéppel” való közvetlen kapcsolatának köszönheti le-

Kindler József

lességévé tette a legszélesebben értelmezett elitnek, hogy vállalja vegye a „nemzetnevelés” nemes és szent terhét. Ezért vállaltak részt elitünk közül annyian a '30-as és '40-es években – a háború kellős közepén is – a népfőiskolai munkából.

Természetesen nem kívánhatunk hasonló „sokkhatásokat” és háborús körülményeket, de ha azt akarjuk, hogy a véleményformáló értelmiség – a szélesebb elit támogatását is élvezvén – részt vegyen társadalomformáló nevelőmunkánkban, meg kell találnunk azt a *vezéreszmét*, amelyre siker-

Konczi Gábor, MM Vezetőképző Intézet

Mihály Ottó (neveléskutató), az OPI IKFK vezetője

Vitányi Iván (szociológus), az OKK főigazgatója

(...)
(Ányulás a népfőiskoláknak 1987/88-ra. Szerk. Tóth János. Tudományos Ismeretterjesztő Társulat Népfőiskolai Tanácsa, 1987. Olvasható: Az újrászűrés krónikája című dokumentumkötetben. A Magyar Népfőiskolai Társaság kiadása, 1998)

Talán e néhány kiragadott név is érzékelteti, milyen széles és sokszínű volt a rendszerváltás előtti években az értelmiségi kör, mely szívesen megosztotta társadalmi, kulturális és politikai kérdésekkel kapcsolatos gondolatait az állampolgárok szélesebb körével.

Lesz-e harmadik bőskorszak?

A különféle körök szétterjedése és összezavarodása közismert történeti tény, e helyen nem szorul elemzésre; a mi számunkra itt és most csak az a kérdés vetődhet föl, hogy szükségesszerű-e vajon a magyar szellemi élet „skizmájának” állandósulása.

Kétségtelen, hogy ahol egy párt van, ott könnyebben létrejön a konszenzus (ellene), mint ott, ahol az értelmiség *aktívan* politizálhat. De vajon szükség-e, hogy az értelmiség magasabb szabadságfok elérését remélhesse a politikai karriertől, mint az elmélyült szakmai munkától?...

A világ makrofolyamait bajos megváltoztani. Az emberi természet is. Személyes értékrendünk tekintetében talán még van valamelyes jártékunk. Megpróbálhatnánk olykor *értelmiségiként* gondolkodni. *Legálább munka közben a megoldandó feladatra – ha úgy adódik: problém-*

rú közti elit – legalább a szavak szintjén – egységes eszmei alapokon állt. A trianoni trauma és a revízió, a „feltámadás” vágyalma széles körű érzelmi konszenzust teremtett nemcsak az

Heribert Hinzen

rel hivatkozhatunk, amikor jobb szakembereket rosszabbul fizető munkák vállalására szeretnénk felkérni.

Talán nem járunk a feltegekben, ha azt feltételezzük, hogy ma legkönnyebben *biológusok kereszttől* közelíthetjük meg, és legbiztosabban *egzisztenciális fenyegetettségük* fellillantásával gondolkodtathatjuk el az embereket. Hadd tegyük ezt *Németb László* szavaival, aki a maga idején házában is nagy hatású *Ortega-könyv* kapcsán fejt ki gondolatait:

„A társadalmi élet alapjelensége a kiváló utánsága. Az elit megteremti egy kor életstílusát, kitűzi céljait, az átlagember pedig átvesszi, nem is annyira külső, mint belső kényszerből: azért, mert maga nem tud a határom céljaival szemben önálló célokat kitűzni. Akármelyik történelmi korszakot nézzük, elit és tömeg közt megtaláljuk az utánság társadalom-fenntartó köteleit. Ortega szerint a mi korunk hallatlan újsága, hogy a tö-

Forum a millenniumi Szent István Egyetemi Napok keretében

gondás hírt, mint akár újkorori barátja, a Makfalván kollégiumot alapító báró *Wesselényi Miklós*.

„Ő az első, legmélyebb, gyökeres nemzetevelünk, aki tudva-tudja, hol kell kezdeni minden reformot: új *közszellem* megteremtésén. Ehhez írók, költők, tudósok és publicisták kelleneek – új szellemkulturális elit, – nem pedig új berendezések, paragrafusokra járó kulturális intézetek.

Csak a szellem az, mely egy intézménybe – a nemzetbe is – lendületet hoz, csak a szellem a történeti dinamikus tényezője. Szelleme pedig csak igazi személyiségnek lehet. Tudja ezt a közhit is, mely a köznyelvben nyilatkozik meg, midőn arról szól, hogy »valaki lelket önt« valamibe. Minden egyéb: csak eszköz, – egy intézmény is. Eszerint gyakori tévedésnek kell minősítenünk, ha államférfiak s közemberek egy intézményt, pl. iskolát, mintegy önálló, szellemteremtő tényezőnek, nevelő faktornak próbálnak tekinteni. Az iskola csak jól kikalkulált transzformátor, nem több. A transzformátorról pedig közudomású, hogy áramot nem termel. Így a tudós és művészeti intézmények sem dinamikusak önmagukban. Csak az dinamikus, ami bennük személyi elem, vagyis szellem.”

(*Dékány István: Széchenyi elit-önütadata. Különlenyomat a Társadalomtudomány 1941. évi 5. számából.*)

„Ez romantikus felismerés” – állapítja meg a huszadik századi szociológus elemző. „Valóban” – teheti hozzá a még későbbi utókor. – De az is tény, hogy az arisztokrata huszárcapitány-nak sikerült a maga idejében olyan élő és ható „civil” (köz)szellemet ki-szabadítania a palackból, amelyet a pironkodó törpe szellemcskéék hada azóta sem tudott sem agyonhallgatás-sal, sem agyonmagasztalással teljesen visszagyomósztolni.

Elit és felelősség

„A bibliai felfogás szerint a káosz az éjszaka utáni időpont, az az időpont, amikor az alvóból fel kell kelni (Róm 13,11–14). A káosz arra kényszerít minket, hogy önmagunk és embertársaink számára az ítélet prófétái legyünk; arra kényszerít, hogy legyőzzük a félelmet és harcoljunk... A káosz kezdete a napnak, melynek fényében képeket vagyunk közösen megtenni a felszabaduláshoz vezető lépéseket.” (Ulrich Duchrow: *Lebetségek az igazságságosság*? Európa a világrendszerekben 1492–1992. Gaja Egyesület, Székesfehérvár, 1993)

A magyar szellemi közélet helyzetéhez és a vidék kulturális problémáiból hozzászólva, valójában a káosz, vagyis az éjszaka utáni ébredés időpontjában kell néhány szót ejteni a jelenlegi hely-

”

Minden nemzet életében találunk nagy lelki elbágyadásokat és ismét nagy felelősségszerűségeket. A felelősség kezdetben nem mindig jelent mindjárt tömegmozgalmat, csak fokozatosan fejlődik azaz. Csak a hiányérzet van meg, csak a lendület utáni vágy, amely azért nem tud valósággá válni, mert a hosszú, hiábavaló erőfeszítések után rendszerint fellépő passzivitás, a reménytelenség, az „úgyis minden hiábavaló” meggyőződésének önmegtagadása járva nyos lelki betegségként terjed és ven hatalmas alá a tömegeket, sokszor az egész nemzetet.

Krisztusot Grundtvig, vagy akár Gandhi így volt ez és így van ma is: a küldetés tudata nagy egyéniségekben formálódik ellenállhatatlan erővé és így lesz az eszméből fokozatosan történelem, tömeg, nemzetek életének újabb fejezete, újabb korszaka a felelősség, az előretörés útján.

(Hilscher Rezső: *Falunvelés külföldön. A Jövő Útján, 1935. jan.–febr.*)

zetéről, arról, amit *Csukó Gábor* találó jellemzősével *gazdaságkornak* nevezhetünk. A gazdaságkor „kihívásai gazdaságaiak, a megoldások nemkülönben, s logikus céljuk az emberi közélet gazdaságképtelét szervezni”. Talán sosem voltak idősebbek *Madách* sorai a londoni színből, mint napjaink társadalmi megosztottságról és közéleti botrányokról terhes átmeneti országában:

„Ismét csalódtam, azt bívem, elég / Ledöntem a múltnak rémelt / S szabad versenyt szervezni az erőknél / ...Mi verseny ez, bol egyik kardosan / Áll a meztelen ellennek szemében, / Mi függetlenség, száz bol ébezik, / Ha az egyes jármába nem hajol. / Kutyának barca ez egy kecs felett.”

Nem eshetünk abba a hibába, hogy csak az egyik oldalt tekintjük, noha erre nagy a kísértés. Mégis, az előnyök és hátrányok egyenlegét tekintve, világunk helyzete meglehetősen komor, s miként azt a világvallások parlamentjének 1993. évi nyilatkozata is összegzi: „Világunk alapjaiban rendeződött meg. Válságban a világgazdaság, a világökölógia, a világpolitika... Emberek százmilliót szemednek a Földön egyre növekvő mértékben a munkanélküliségtől, a nyomortól, az éhségtől, a családok szétválásától... Politikai és gazdasági korrupciós botrányok folytatódnak mind több államot ér komoly megrázkódtatás. Városokban egyre nehezebbé válik a békés együttélés a társadalmi, faji, etnikai ellentétek, a kábítószerezés, szervezett bűnözés, sőt teljes anarchia miatt. Gyakran már a szomszédok is rettegnek egymástól. Planétánk kiszámíthatatlansága minélletlenül folyik tovább. Kiszöbön áll az ökológiai rendszerek összeomlása.”

Korten, a *Tökés társaságok világtárgalma* című alapművében, hatalmas tényanyag nyomán a fentiekhez hasonló következtetésekre jut. Az amerikai katolikus püspöki kar 1986. évi körlevele, majd a tizedik évforduló kapcsán, 1996-ban kiadott főpásztori üzenete a gazdag „mintaország” kapcsolatban jól hasonló megállapításokra. De nem kell messze mennünk, hisz a magyar katolikus püspöki kar széles körű visszhangot kiváltó körlevelének helyzetképe hazánk szintjén di-

agnosztizálja a világ egészét is jellemző társadalmi betegségeket.

Az okokat tekintve, több mértékadó forrás a világszerte uralkodóvá váló szabadverseny, korlátok nélküli ügynevezett *laissez faire* típusú kapitalizmust jelöli meg a bajok gyökereként. Még a tőzsdépa Soros György is megállapítja a *Kapitalista fenyegetés* című tanulmányában, hogy „a szabadverseny kapitalizmus elmélete szerint a bójót az azal lobet a legjobban szolgálja, ha mindenki korlátok nélkül törekedhet saját érdekeinek kielégítésére. Csak hogy, ha ezt az elképzelést nem tompítja az egyéni érdekek fölött álló közérdek felismerése, mostani rendszerünk – mely bár korántsem tökéletes, megfelel a nyílt társadalom követelményeinek – előbb-utóbb össze fog omlani.”

Ennyit a világban zajló folyamatokról feltétlenül el kellett mondani, hogy megértsük jelenlegi betagozódásunkat. Most azonban néhány szót szólni kell a biztató jelekről is, melyek kétségkívül még csak jelek. A Sztálin alatt kivégzett és világszerte rangosan jegyzett *Kondratyev* foglalkozott a hosszú távú ciklusokkal, megállapítván, hogy ötven-hetven éves nagy ciklusok váltják egymást. Mármost véleményünk szerint az „erikamentes” gazdaságkor ciklusa, amely lényegében a második világháború befejeződése óta tart, lassanként véget ér. Sok jel mutat erre, többek között az erika előtérbe helyeződése. A nagy előrelátók jól és határozottan észlelték *Wilhelm Röpke*, a „rajnai kapitalizmusnak” is nevezett német szociális piacgazdaság szellemi atyja írja *Túl a kinalaton és keresleten* című, 1958-ban megjelent munkájában:

„A tisztia üzleti élet jőzön világa is erkölcsi

”

A NÉPVEZETŐ MAGYAR INTELLIGENCIA szerepe sokban hasonlít a papsághoz: zárt testület, de nem öncéntian létező, hanem csak a szolgálat érdekében. Az új intelligencia kiképzésében: az *értelmség-nevelésben* e hasonlóság sok irányító gondolatot adhat: akár a hierarchia, akár a munkamegosztás hasznosságát tekintjük. Így határozottan két külön munkacsoportot kell különválasztanunk intelligenciánk keretein belül: az *elméleti embereket* és a *gyakorlati munkásokat*. Az előbbieknek a központba, az utóbbiaknak az egységterületeken van a helyük. Nem erőszakos különválasztás ez: az elméleti emberek és a gyakorlati munkások között nem jelezésbeli, hanem csak a munkavállalás szempontjából van különbség: az egyik ír, tudós, gondolkodó, irányító, a másik a gondolatokat, terveket, eredményeket valóra váltó. A mérték: a rejtesség és az aratvalóság.

Az értelmség-nevelés éppen ezért nemzetpolitikai célkitűzéseink között igen fontos szerepre hivatott. Jelentőségében semmi sem kevesebb értékű a néprnevelésnél. A *néprnevelés társadalmunk első, az értelmség-nevelés társadalmunk első rétegének szolgálatában és érdekvédelmében áll.*

(Venczel József: *Új magyar intelligencia. Erdélyi Tudósító, 1935. április. In: V. J.: A falunkunk útján. OBKE, Székelyudvarhely–Budapest, 1993*)

tartalékokból merít, azokkal áll vagy bukik. Ezek az erkölcsi tartalékok fontosabbak, mint valameny gazdasági törvény vagy nemzetgazdasági elv. A gazdaságon túli szellemi-erkölcsi integráció a gazdaságnak mindig előfeltétele mind nemzet, mind nemzetközi szinten... A piac, a verseny, a kinalat és kereslet juttatja nem termelik az említett erkölcsi tartalékokat. Föltétlezzék és elbaszadják őket. A piacon túli területekről kell, hogy jöjjenek, és a közgazdaságtanunk semmiféle tankönyve nem belyettesíti őket.”

Mindenképpen szükség van, s a jövőben még inkább szükség lesz azonban a korvász szerepét is betöltő – Röpke szavaival élve – „természetes nemességre”. Ajánlom az alábbi veretes és látók mondásokat konferenciánk minden résztvevőjének figyelmébe:

„Egyre inkább meggyőződésemmé válik annak rendkívüli fontosságát, hogy a társadalomban kell lennie egy nem nagy, de mégis mértékadó csoportnak, amely bizonyos megkülönböztethetetlen normákért és értékekért felelősséget

érez. Ezi a felelősségérzetet azzal is megpecsételi, hogy az említett értékek életpőldájával is a legkeményebben ragaszkodjuk. Természetes nemességnek, nobilitás naturalisnak nevezhetném ezeket az embereket, akiket a társadalom sobasem nélkülözhetet. Ma pedig, amikor annyit minden számítálik és inog, még nagyobb szükségünk van erre a természetes nemességre, erre az elitre, amely nemesi címét csak a legmagasabb szintű teljesítményből származtatja. Az ilyen életet természetes méltóság övezi és az emberek készségesen elismerik tekintélyét. A természetes nemességnek ebbe a szűk rétegébe minden társadalmi csoportból jutnak be emberek, de csak kevesen. Példaadó és lassan érő élet, lemondásokkal teli, a közösséget végzett munka, vitathatatlan jellemesség, alsóbb osztályainak államadó főkeze, erős ítélőképeség, makulátlan magánélet, a jogért és igazságotért való hátor és rendíbetetlen kiállás, általában: magas szintű példaadás – ezek azok a tulajdonságok, amelyek a nép bizalmából az osztályok, érdekek, nemtelen szemvedéyek, go-

noszkodások és ostobaságok földe emelik a természetes nemeket, akik így a nemzet lelktismeretűvé válnak.

Az erkölcsi nemességnek e rétegébe tartozni a legnevesebb cél, amely mellett az élet bármilyen más sikere érdektelenné kell hogy halványuljon.

Valamely szabad társadalom, különösen akkor, amikor – mint a miénk – tömegtársadalommá készül ajjasodni, képtelen ilyen cenzori osztály nélkül létezni. A szabad világ fennmaradása attól függ, képes lesz-e korunk a közgondolkodás arisztokráciáját kellő számban létrehozni.” (W. Röpke: *Civitas humana – emberséges társadalom – emberséges gazdaság*. Kráter Kiadó, Bp., 1996. 161–162. o.)

Ezek az útmutató, biztató szavak szólnak egyrészt a jövőnek, másrészt a választott jelenlétüknek, mint a közgondolkodás arisztokráciájának, mert a bibliai szólas szerint, „sokan vannak a megírvotak, de kevesen a választottak”.

Kindler József
professor emeritus, BKÁE

”

Amikor három évvel ezelőt a Kifűnök Iskolájának gondolatát megfogható formában és külföldi példára hivalkozva a szélesebb nyilvánosság előtt, innen a mikrofon mellől felvettem, váratlan visszhangra találtam. Más író hosszú évek tapasztalataiból jól ismerem a visszhangok erejét. Az írás vagy szó, akár szépirodalmi mű formájában jelenik meg, akár közérdekű kérdést érint, olyan, mint a hőmérő. A nyilvánosság külső ablakába illeszve néha lapypontot mutat: senkit sem érdekel. A Kifűnök Iskolájának gondolata magas hőfokot mutatott. Szinte lobogott benne a higany, száz és száz levelet, hozzászólást kaptam, amelyek hangja az elvontnak látszó kérdés körül néha szenvedélyes és drámai volt. Tanítók, tanítók, egyetemi professzorok, kartonatisták, vidéki földbírók, ifjúsági vezetők, írók, újságírók szólnak hozzá, sőt a paraszti rétegből is jönek hangok. A sajtó pártfogólag, bírálóan vagy támadóan lépett fel ellene, a nagy példánlat egészen a parlament vitákba is és egyre nagyobb hullámokat vetett. Az érdeklődésnek ez a váratlan áramlata egészen színté magával sodort, bejártam a nagyobb városokat és előadásokat tartottam. Cikkelnem is írtól felolvasásaimra kapott válaszokból má már egész kis levéltáram van. A magyar gondolkodás ösztönösen eljutott odáig, hogy a nemzetnevelés nagy kérdésével komolyan foglalkozzék – a visszhangot mindenütt ez az ösztönösen megérés adta

(...)

Éz az iskola nem arra szolgál, hogy történelmet formáló géniuszokat vagy ústökösöket teremtsen, – ezek mindig öntökös utakon találják meg a maguk feliró útját – ez az iskola csupán arra szolgál, hogy az államigazgatás rozsdás gépezetébe friss alkatrészeket, friss acélt hozzon s e nagy gép működését új szellemmel, új átfogó gondolkodással, mélyebb hivatásudattal és nagyobb méltósággal olajozza meg.

Ha ez az iskola, amely az egységgel párhuzamosan működik, évente csak 30–40 embert küld a magyar államigazgatásba, ez már olyan eredmény lenne, amelynek lassú és állandó átforgaloms ereje rövid időn belül megmutatkozna.

(Ziláby Lajos: *Milyen lesz az iskola? Hírl. 1942. október 1.*)

Javaslatok a vidékfejlesztés támogatására

(Az FVM Sapard terve 2000–2006 dokumentum tükrében)

A népfőiskolák európai és magyarországi története azt mutatja, hogy ezen intézmények a vidéki népesség olyan állampolgári önszerveződésű képzési szervezeteiként fejlődtek ki, amelyek központi szerepet tudtak játszani a ma vidékfejlesztésnek nevezett társadalmi-gazdasági erőfeszítésekben. Így például az 1844-től Dániában elinduló népfőiskolák a családi alapon álló kisarutermelei szövetkezés szellemi háttéréül szolgáltak, mivelhogy a parasztság meglévő társadalmi tudását, készségeit és kultúráját a közösségi érvényesítés, a helyi és nemzeti identitás és közösségiesség megőrzéseként és fejlesztéseként fogták fel. Nagyfokú gyakorlatiasságra törekedve, olyan képzési-művelődési kultúrát hoztak létre, amelyben a résztvevők egyenrangúságán alapuló párbeszéd, az egyén foglalkoztatási lehetőségeinek és érvényesülésének előfeltételeit megteremtő állampolgári minőség (általános műveltség, autonóm szemlélyiség) került a középpontba. Ugyanez vonatkozik a magyar népfőiskolák történetére, a sajátos magyar viszonyoknak megfelelően. 1936–1946 között a falufelújítás egyik legfontosabb képző intézményévé váltak, elsősorban az egyházak támogatásával. Az EU 15 tagállamának több mint a felében ma is életerős népfőiskola – mint az iskolán kívüli képzés alapintézménye – mára elvesztette ezt a közvetlen összekapcsolódását a vidék felélemkedésével, hiszen éppen tevékenységének eredményeként: a vidék társadalmának érdekeihez szabott általános közoktatási és mezőgazdasági szakképzési, továbbképzési és szaktanácsadói, valamint felsőoktatási rendszer alakult ki, amely maga is sokat átvett a népfőiskolák nyitott, közösségi szellemiségéből és oktatási módszereiből.

Humán erőforrás-fejlesztés, szakképzés, vidékfejlesztés

A humán erőforrás fejlesztése a XX. század végi modern piacgazdaság egyik legerőteljesebben ki-

fejlesztett képzési ágazatává vált, amely a gazdasági növekedés és a versenyképesség szempontjai alapján a munkaerőt a termelés, a hasznosítás, a gazdasági tevékenység egyik fontos tényezőjeként tekinti beruházási területnek. Ahogy mondani szokták: az UNESCO humanisztikus képzési-művelődési koncepcióját a neo-liberális gazdaságpolitika és a globalizáció keretében átvette az OECD munkaerőfejlesztés-központú szemlélete. Am a '90-es évek közepétől éppen a legmeghatározóbb szervezetekben kezdett alapvetően átalakulni a gondolkodás, a Világbank, OECD és mások álltak az élére a képzési paradigmaváltás „reform”-politikájának – vagyis a globalizáció és a nemzetközi gazdaságfejlesztés legmeghatározóbb tényezői ismerték föl először, hogy a saját érdekeik érvényesítése „korlátokba” ütközik, ha a hasznosítást meghatározó „emberi tőke” szintjében, irányultságában csak az egyoldalúan foglalkoztatás-orientált humán erőforrás-fejlesztés érvényesül. Mindezt messzemenően tükrözik a *sadalmi felé* című Fehér könyvben (1996), az OECD által meghirdetett „Égész életen át tartó művelődés” c. dokumentumban (1996), legújabban pedig a Világbank *Tudás-fejlesztés* (1998) című jelentésében.

Ezen dokumentumok és a kutatások legfontosabb mondanói:

– A felnőttképzés jelentősége egyre nő (az általános iskolai korosztály létszámához képest a hasonló szintű tanulmányokat folytató felnőttek Magyarországon e tanulócsoporthoz 0,05%-át teszik ki, középiskolai szinten ez éleli a 15%-ot és a felsőoktatásban már 55% felnőttképzés keretében végzi tanulmányait). A rendszer hierarchikusan felülről nyitott, a társadalom döntő többsége a képzettség és a munkaerőpiaci pozíció szempontjából veszélyeztetett.

– A népesség a tudás és a készségek 90%-át nem formális tanulási körülmények között sajátítja el, vagyis a formális felnőttoktatási és szakképzés

zési intézményrendszer igen drága és alacsony hatékonyságú s abban radikális reformra van szükség. (Lásd *Szakképzési Szemle* 15. évf. 1999. Kiadja a Nemzeti Szakképzési Intézet, Budapest)

– A felnőtt társadalom döntő többségéből hiányzik a készség és motiváltság, hogy be tudjon kapcsolódni a felnőttképzés és szakképzés formális rendszerébe. (Az átlagos funkcionális analízisben 20–25%). A nemzetközi kutatások tükrében az EU országokban a felnőtt lakosság 30–50%-a rendszeresen részt vesz a felnőttképzésben, ez a kör Magyarországon cca. 10%-ra terjed ki. Az élet-hosszigan tartó tanulás értelmében ezt az arányt jelentősen növelni kell. A részvételt meghatározó faktorok között – az előiskolázottság mellett – a civil szervezetekben való részvétel szintje és aránya a legfontosabb befolyásoló tényező.

– A humán erőforrás-fejlesztés preferenciarendszerében előtérbe került a személyiség, az általános műveltség, a polgári minőség, mint a munkaerőfejlesztés hatékonyának feltétele (egyrészt teljesen új kompetenciák kerültek előtérbe, pl. a képzésben az önálló tanulási képesség, az új munkaerőpiaci kompetenciák, mint az együttműködőkészség, a tolerancia, a konfliktuskezelés, a team-munkára való alkalmasság, az idegennyelv-tudás és a számítástechnikai ismeret). A nemzetközi kutatások bizonyítják, hogy azok az országok sikeresebbek és a népesség adaptációs kapacitása ott magasabb, ahol a civil társadalom erősebb és a nem-formális képzés intézményrendszere és hagyományai (pl. népfőiskola) jobban működnek.

A mindenkori magyar EU-előterjesztések leggyengébb részei a humán erőforrás helyzetének jellemzésére szolgáló összefoglaló adatok és elemzések. Az Eurostat statisztikai rendszere ha nem is sokkal jobb, de egy sokkal magasabb fejlettségi szinten, más politikai kultúrában és demokrátiás szervezetrendszerben ez a szektorális faktor jelzőszámaként hatékonyabban funkcionál.

A fenti tendenciák fontos jelzője, hogy 2000 ja-

nuár 1-jétől a népfőiskolák szellemi atyjáról, Grundtvigról elnevezett felnőttoktatás-fejlesztési program indul, amely az 1995–99 közötti időszakhoz képest a nem szakképzés irányú felnőttoktatásra fordított EU-támogatás közel négy-öt-szörösét (1550–2550 MEU-t) biztosítja évente 2000–2006 között. A pályázati rendszer az ún. horizontális struktúrához tartozik, tehát bármely európai szervezet (pl. egy kistéleplülés) és csatlakozó ország szervezete közvetlenül pályázhat.

A magyar népfőiskolák jelenlegi státusza

A három országos jellegű népfőiskolai szervezetből (Katolikus Népfőiskolai Szövetség, Magyar Népfőiskolai Kollégium, MNT) a Magyar Népfőiskolai Társaság a legátógóbb és legnagyobb, s szorosán együttműködik a katolikus szervezettel. Az MNT-nek több mint 130 jogi személyi tagszervezete van, taglétszáma 26 000 fő, tevékenysége több mint 300 településre terjed ki, tanfolyamain évente több mint 20 000 a résztvevők száma. A helyi népfőiskolák, a helyi szervezetek szövetségeit alkotó megyei népfőiskolai egyesületek ún. táji irodákat tartanak fenn, amelyekből 18 működik az országban, nagy általánosságban a megyeszékhelyeken. Az országos szakmai feladatokat az MNT Népfőiskola Intézete látja el, amit az elnökség és az ügyvezető elnök irányít. Főállású munkatársainak száma: 4, felállású illetve mellékállású: 5 fő.

Az 1997/40-es közművelődési törvény a népfőiskolákat a helyi felnőttoktatás-közművelődés egyik alapvető tevékenységi formájaként ismerteti el. Az 1997. évi, a közhasznú szervezetekről szóló törvény alapján az MNT-t kiemelten közhasznúként jegyezték be 1998-ban. Az MNT legfontosabb hazai partneri a helyi önkormányzatok, számos népfőiskola fonódik össze kerthiát körökkel, gazdakörökkel, biokultúra és környezetvédelmi körökkel. A '90-es évek

Javaslatok a vidékfejlesztés támogatására

☞ közepén a népfőiskolai kurzusok közel egyharmada gazdáképzéssel foglalkozott. A Vidék Parlamentjében a népfőiskolák taglétszáma meghatározó, az MNT elnöke a Vidék Parlamentje Kulturális Bizottságának elnöke. Az MNT kiterjedt nemzetközi együttműködést folytat, 1992 óta tagja az Európai Közművelődési Társaságnak (EKT), 1998 óta az EKT elnökségének is. 1994 óta tagja a Felnoítképzés Nemzetközi Tanácsának (FNT), amely globális szintű nemzetközi szakmai szervezet. 1999-ben az MNT elnökét az európai szervezetek megbízásából az FNT európai alelnökévé választották. Az MNT több szakmai szervezettel együtt közreműködik az 1998-as kormányprogramban meghatározott új felnoítképzési törvény tervezetnek véleményezésében, amely új keretrendszerben a népfőiskolák további kiterjedtebb kodifikálására kerül sor. (Lásd MNT 1999/3. sz. *Élethosszútan tartó minélvélődsé a gyakorlatban. Gondolatébresztő a felnoítképzési törvénytervezet vitájához* c. tanulmányt.)

A Magyar Népfőiskolai Társaság megállapodást kötött tagszervezetével, a Mezőföld Népfőiskolai Társasággal (Hantos) a vidékfejlesztési és mezőgazdasági képzési módszertani feladatok elvégzésére. Javaslatokat dolgozott ki a Vidékfejlesztés és népfőiskolák országos tanácskozás alapján és 1999. évi közgyűlésén több szervezeti vonatkozású döntést hozott a terület- és vidékfejlesztéssel összefüggésben.

A népfőiskolák elmúlt tíz évi munkája és a vidékfejlesztés

Az MNT megalakulása előtt számos, a vidékfejlesztés fogalmába tartozó tevékenységet folytatott és az elmúlt másfél évtizedben megfelelő szervezeti kompetenciát és szellemi tőkét halmozott föl, megfelelő hazai és nemzetközi kapcsolati rendszert alakított ki. Az alábbiakban időrendben a

16. Családsegítő népfőiskolai program (Szolnok megyei kísérletet a Szociális és Családügyi Minisztérium támogatásával 1999)

17. Esélynyitvat, felzárkóztató népfőiskolai képzés fiatal munkanélküliek számára (1997–1999)

18. Európa Tanulmányok az Élethosszútan Tartó Művelődés terén – egyetemi, főiskolai specializáció a debreceni KLTE-n (nappali szak) és a Jászberényi Tanítóképző Főiskola budapesti levelező tagozatán (1996–1999)

Konkrét javaslatok

Az MNT és tagszervezetei az FVM Sparad terve 2000-2006 dokumentum alapján, más szervezetekkel együttműködve vagy önállóan a következő tevékenységekhez tudnak szorosan kapcsolódni:

Kulturális örökség, idegenforgalom, falusi vendéglátás

A *kulturális örökségnek* a tárgyánál fontosabb része a szellemi és az erről való helyi tudás, mivel a helyi tudatba és értékre való beépülés és jelenlét nélkül a tárgyi örökség holt anyag. Becélülve a helyi identitás, kohézió egyik legfontosabb forrását, a turizmusnak pedig csak így válhat megfélelőn „eladható termékévé”. A népfőiskolák honismereti, hagyományápoló, helytörténeti, néprajzi kurzusai ehhez nagy segítséget adhatnak. (Lásd fentebb az 1., 2. és 3. sz. megvalósult programokat.)

Idegenforgalom, falusi turizmus: A népfőiskolák gazdaszervező-képző kurzusai a vendéglátás kulturáját erősítik. Az 1998-99-ben újra induló népfőiskolai idegennyelvi tanácsadás (a Kereskedelmi és Vendéglátóipari Főiskolával kötött szerződés alapján) az alapfokot és az érintett tevékenység célzója meg.

Az *EAGGF támogatási prioritásai*

A falvak megújítása és fejlesztése, a vidéki értékek védelme területen a falu közösségi megújítá-

esélynyitvat és felzárkóztató népfőiskolai kurzusok tapasztalatainak alkalmazását. (Lásd 13. sz. PHARE-LIEN program.)

A *fejlesztésre javasolt háztartásművelők személyi állományának továbbképzése*

A népfőiskolák által felvállalható konkrét feladatok:

- a népfőiskolai szemlélet és módszerek alapvető elsajátítása az érintett szakmai intézmények szakmáinak körében,
- a szakképzéssel foglalkozó tanárok, tanítók vidékfejlesztésben hasznosítható ún. projekt-tanulási módszerének kifejlesztése (probléma- és gyakorlat-központú multidiszciplináris szemlélet és módszer a felnoítképzésben, amely épít a résztvevők tudására és tapasztalataira),
- az EU felnoítképzés-politikájának és gyakorlatának megismertetése,
- nemzetközi tanulmányutak EU tagállamokba a népfőiskolák és szakképző intézmények együttműködésének megismertetése (az elmúlt tíz évben az MNT több mint ezer vidéki szakember külföldi tanulmányútját szervezte meg).

Az MNT gyakorlati javaslatokat tud tenni – elsősorban Egyesült Királyság-beli tapasztalatok alapján – az iskolarendszeren kívüli képzésben részt vevő gyakorló és induló gazdálkodók számára a mezőgazdasági alap-szakképzés megtervezésének, valamint a szakmai továbbképzés illetve az átképzés költségeinek részleges fedezését szolgáló támogatás módszereinek fejlesztésére: egyéni vidéki fejlesztési képzési számlaszám, vidékfejlesztési képzési alap elkülönítése stb. módszerekkel. Minden pályázati projektben a képzés elérheti a támogatás 3–5 %-át.

A pályázók nem is gondolnak képzésre, ha gondolnak, nem választhatnak az igényeik szerint, mert ki vannak „szolgáltatva” a szolgáltatást kínáló intézményeknek, azok között nincs minőségi elvárás.

talai alapján (Lásd 11. sz. PHARE program a Szociális szövetkezetek Európai Szövetségével közösen Szabolcs-Szatmár-Bereg és Komárom-Esztergom megyében, 1997–98 dokumentációját).

A vidéki infrastruktúra fejlesztése és javítása
(A népfőiskolák által felajánlott informatikai, kommunikációs és képzési programok)

- számítástechnikai képzés és információkiosolatorrendszer kiépítése (hazai és nemzetközi)
- helyi újságok és médiumok szakembereinek továbbképzése, a szaktanácsadási rendszer beépítése a helyi kommunikáció rendszerébe
- helyi öntevékeny képzési formák terjesztése
- népfőiskolai hálózat fejlesztése

Videkfejlesztési pénzügyi intézményrendszer kiépítése

Önszervező pénztárak vezetőinek képzése (1. 10. sz.) a Magyar Pénztárszövetséggel közösen (1996–1998). Az MNT, tapasztalatai alapján a vidéki önszervező pénztári képzést folytatni tudja.

Szaktanácsadás, program-előkészítés, monitoring

A *közéleti tájékoztató* témakörben az MNT (lásd a helyi médiászakemberek képzése a 8 pont alatt említettek túl) vállalja nyilvános népfőiskolai fórumok szervezését, továbbá szívesen együttműködik az FVM-el a várhatóan 2000-ban a holland külügyminisztérium által támogatandó „Önkormányzati tájékoztató” c. projektben (magyar partnerek Belügyminisztérium, MNT). Vállalni tudja az állampolgárok információhoz való hozzáférése és az objektiv önkormányzati tájékoztató intézményesítésével és fejlesztésével foglalkozó programba a vidékfejlesztésről szóló önkormányzati tájékoztatói kötelezettség beépítését.

Egyéb, az FVM-Sparad tervvel közvetlenül nem összefüggő javaslatok

legfontosabb tevékenységeket csak felsorolni tudjuk, részletes bemutatásukra nincs mód:

1. Siómente Népfőiskola (1984–1986) egy kis-térség átfogó fejlesztése
2. Káli-medence faluszeminárium (1985–1987) egy térség átfogó falufejlesztési programja
3. Falukutató és népfőiskola (*Faluututatósi füzetek 1986*, majd újra *lásd Kemse, 1999*)
4. *Népfőiskola és mezőgazdaság* (1992) Összefoglaló a mezőgazdasági képzést folytató népfőiskolák tevékenységéről és annak fejlesztéséről. Országos tanácskozás, Kunhegyes, 1992
5. *Önkormányzatok és népfőiskolák* (1993–94) együttműködése a helyi társadalom fejlesztése érdekében – tanulmányjűtemény és ajánlás
6. *A nyugati modell* (1995–1999 – kiadvány) általános iskolát elhagyó fiatalok alapfokú szak-képzéséhez juttatása mintagazdasági kertészeti tevékenységgel egybekötve
7. Tanulmányút és foglalkoztatás gazdák számára a dániai Dalum Mezőgazdasági Főiskola és Népfőiskolával való együttműködésben (1996)
8. Az ökológiai gazdálkodás mintagazdasági tevékenységgel egybekötve (Hantos, 1992–1999)
9. Dán-magyar népfőiskolai ösztöndíj-cseretapasolat. 1992–1999 több mint száz fiatal több hónapos képzése Dániában – egybekötve a dán vidékfejlesztés megismerése (Hantos, 1992–1999)
10. Önszervező pénziárak vezetőinek képzése a Magyar Pénzürszövetséggel közösen (1996–1998)
11. Szociáliszövetkezet-fejlesztési program (PHARE) a Szociális Szövetkezetek Európai Szövetségével közösen Szabolcs-Szatmár-Bereg és Komárom-Esztergom megyében, 1997–1998)
12. Együttműködés a REFAR/CEPPAR hálózattal (az Európai Unió falusi térségeiben folyó felntőkészítési tevékenységet folytató szervezetek tömörítő hálózata – 1996–1999)
13. Funkcionális analfabétizmus és munkakerőpiaci reintegráció (PHARE-LIEN dán-szlovén-magyar országos alapképzés-fejlesztési program Nógrád, Borsod-Abaúj-Zemplén és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyékben, elsősorban a cigányság körében 1998–1999)
14. Együttműködés mezőgazdasági munkanélküliek képzésében (Hantos, Fejér Megyei Munkaügyi Központ, 1998–99)
15. Ifjúságtanácsadó-képzés – munkahely- és livatás-keresési problémák (román-német-magyar Leonardo program 1999–2001)

ségi verseny, az egyéni, helyi speciális igényeket nem tudják figyelembe venni. Ezért összhangban az EU munkakerőpiaci és szakképzés-fejlesztési törekvéseivel, a legolcsóbb és leghatékonyabb, ha a képzési támogatásnak meghatározott része közvetlenül a kedvezményezett (egyéni, csoport) önálló döntési hatáskörébe kerül, megfelelő feltételek és előírások alapján ő választhat a témák és szolgáltatók közül.

A vidékfejlesztési képzési alap, vagy egyéni számla, ösztöndíj különösen az idegen-nyelvi tanoktatás és számítástechnikai alapképzés terén lenne fontos.

Falufejlesztés és -felújítás, a vidék tárgyi és szellemi örökségének védelme és megőrzése
A népfőiskolai kurzusok előnye, hogy a legkisebb települést is elérve, helyben megszervezhetők. *A falvak vonatkozásában:*

- a települési karaktert őrző és erősítő településszerkezet, utcák és közterületek gondozása, egységes falukép kialakításának megvitatása,

- a falvak történelmi és építészeti emlékeinek, értékeinek helyrehozatala, védelmére kezdeményezések kialakítása,

- a falvakhoz tartozó táji elemek (fasorok, földművek, csatornák stb.) védelme, a tájilleget kifejező és őrző építés-szabályozás kidolgozása,

- a falvak önellátási és helyi szolgáltatási rendszerének kifejlesztése.

A tárgyak, tanyák térségek vonatkozásában:

- organikus gazdálkodási formák kialakítása,

- alternatív energiafelhasználás elterjesztése,

- a szociális és közbiztonságot megteremtő szervezeti keretek és intézmények létrehozása, működtetése,

- a ritkán lakott területek speciális ellátási és szolgáltatási rendszerének kialakítása,

- szociális kényesztől lakott tanyák funkcionális felülvizsgálata, a falvakon belüli szociális gondoskodás megszervezése. (Lásd a fentebb felsorolt, megvalósult tevékenységek közül a közvetlenül hasznosítható 1–5, 14–16. számúakat.)

Az intézkedést érintő nemzeti fogszabályok körébe tartozik még a fentebb említetteken kívül a közhasznú szervezetekről szóló 1997/CLVI tv., az 1997/ CXI. sz. közművelődésről szóló tv.

Alternatív jövetelemeszerzést biztosító gazdasági tevékenységek fejlesztése

Az MNT közvetlen hasznosításra ajánlja a szociális szövetkezetek fejlesztésére vonatkozó tapasz-

1. A Vidékfejlesztést segítő népfőiskolai képzés kézikönyveinek kidolgozása és kiadása. (Olyan gyakorlati kézikönyvek, amelyek a legkisebb településen is használhatók útmutatóként)

2. A Grundtvig EU felntőkészítési program keretében a vidékfejlesztéssel foglalkozó felntőkészítési programok összekapcsolásának támogatása

3. A felntőkészítési törvény előkészítése során az Oktatási Minisztériummal folytatott konzultációk alapján a törvényben szorgalmazni kell a felntőkészítési kutatásokat. Ezen belül igen fontos a „humán erőforrás-fejlesztés” és az „élet-hosszian tartó művelődés” EU szintű, és az EU tagállamok nemzeti programjainak megismerése. A humán erőforrás helyzete regionális adatrendszer messzemenő fejlesztése szükséges az Eurostat módszerekkel összhangban.

4. Az Európai Közművelődési Társaságon keresztül a legfontosabb, népfőiskolai szempontból példamutató országokban (Németország, Svájc, Ausztria, Belgium, Hollandia, Dánia, Norvégia, Svédország, Finnország) a vidékfejlesztéssel foglalkozó szakemberek számára tanulmányutak szervezése: az illető ország vidékfejlesztésének, a szakképzés, felsőoktatás, népfőiskolák együttműködésének, a Leader programnak a tanulmányozására; partnerek megismerése és bevonása a későbbiekben megvalósítandó projektek előkészítésébe, a Leader és más, European Social Fund, Cohesive Fund, Structural Fund stb. vidékfejlesztési érdekkörbe tartozó későbbi programok megismerésére.

5. Az Európa Tanulmányok az Élethossziglan Tartó Művelődés Terén c. képzés integrálása a felsőoktatási agrárszakember-képzésbe, a népfőiskolai vezető-képzési fakultáció elindítása több mezőgazdasági felsőoktatási intézményben.

6. A Felntőkészítés Nemzetközi Tanácsa keretében az EU-hoz csatlakozni akaró, de attól még távol álló országok, valamint az Európán kívüli országok számára komplex vidékfejlesztési tanulmányokra és ösztöndíjak meghirdetése Magyarországra (EU és más támogatásokból) a magyar vidékfejlesztési know how export és a mezőgazdaság imázs, az exportja elősegítése érdekében.

Budapest, 1999 december 11.

Magyar Népfőiskolai Társaság
Népfőiskola Intézete

Népfőiskolák és felnőttképzés – parlamenti bizottság napirendjén

A Magyar Országgyűlés Oktatási és Tudományos Bizottsága 2001. október 11-ei ülésének egyik naprendi pontjaként Népfőiskolák – felnőttképzés címmel Sz. Tóth János kapott megszólalási lehetőséget. Bevezetőjének azt a részét, mely egy átfogóbb programon belül a Magyar Népfőiskolai Társaság feladatainak és vállalásainak is tömör megfogalmazását adja, érdemesnek és fontosnak ítéljük e helyen is közreadni.

II. A népfőiskolák tevékenységének stratégiai fejlesztési irányát és kapcsolódásukat a felnőttképzési törvényhez

Az OECD által készített *Írás-olvasás készségek az információs korokban* című, 2000-ben publikált anyagában már Magyarország adatai is szerepelnek. A könyv – amelynek korábbi változata 1995-ben és '97-ben már megjelent – összesen 20 OECD-ország 1994–98 között gyűjtött és elemzett kutatási, összehasonlító adatait tartalmazza. Az alábbiakban megpróbáljuk összefoglalni a kétszáz oldalas, táblázatokkal tele tudományos munka ránk nézve legfontosabb következtetéseit. Ez a 20 ország, benne hazánk is, a világ népességnek 10%-át reprezentálja, míg a világ gazdaságában előállított GDP-nek több mint 50%-át.

A 20 országból 14-ben a 16–65 év közötti korosztálynak legkevesebb 15%-a csupán a legelemibb szintű készségekkel rendelkezik. Csak 6 országban van ez az arány 15% alatt, s a legfejlettebb Svédországban is 8%-nyi a problematikus helyzetű felnőtt csoport.

Változóan 25–75% között mozog azok aránya, akik nem érik el a vizsgálat által felállított ötfokozatú skálán megkívánt 3. szintet, amely a megfelelő készségi szint lenne. A 20 országot három csoportja oszthatjuk: *legfejlettebbek, közepesek és harmadik csoport.* Magyarország majd' minden adattípus tekintetében a 20-ak legutolsó csoportjába tartozik, vagy a közepes csoport alsó sávjába: Szlovéniával, Lengyelországgal, a Cseh Köztársasággal, valamint Chilével és Portugáliával együtt. Néhány helyen jobb, néhány esetben valamivel rosszabb a képünk, mint Lengyelorszáé, vagy Szlovéniáé, de mindig rosszabb, mint a Cseh Köztársaság adatai. A legfejlettebbekhez viszonyítva a különbségek legkevesebb 3–5-szöröse.

Mivel Magyarország referencia-

csoportja nem a világnépesség 90%-át kitevő OECD-n kívüli népesség, hanem a legfejlettebb gazdasági régió 10%-nyi népessége, megáll az a következtetés, hogy az OECD-hez tartozó vezető, húzó gazdaságok csoportjában a munkaerő képzettsége szempontjából a problematikus, leszakadasi veszélyt jelentő utolsó csoportba tartozunk. Az OECD-térségben, 2005-ben a foglalkoztatottak 30%-a 45 év feletti lesz, így a munkaerő képzettségi szintjének emelése szinte kizárólag az iskolán kívüli képzés keretében kezelhető. Amíg az EU-átlagban a 16–65 év közöttiek 30–50%-a vesz részt évente (legalább 300 órát meghaladó) felnőttképzési programban, addig Magyarországon ez az arány 6–10% közé esik.

Mindezen adatok behatóbb elemzésére, valamint a további kutatások következtetéseire alapozva, a **felnőttképzés radikális intézményi-szervezeti fejlesztése, arányainak jelentős növelése szükséges Magyarországon.**

Összhangban a magyar népfőiskolák két világháború közötti és 1989 óta elért gyakorlati eredményeivel, a következő fontos kapcsolódási pontokat látjuk a felnőttképzési törvény megalkotása és gyakorlatba ültetése során:

1. Nemzeti felnőttképzési stratégiát! A Magyar Népfőiskolai Társaság a hazai tapasztalatok alapján és a felsőoktatási intézményekkel folytatott jelenlegi együttműködése keretében, a nemzetközi tagságából és szakmai kapcsolatrendszeréből adódóan képes közreműködni egy nemzeti felnőttképzési fejlesztési stratégia kimunkálásában, a jelenlegi EU gyakorlatra és kutatásokra támaszkodva, különös tekintettel az Európai Szociális Alap és más jövőbeni források támogatási lehetőségeire. (A nemzetközi népfőiskolai szakmai együttműködésről lásd bővebben: Európa Kézikönyv az élethosszig tartó tanulásról 325–335 oldal)

2. Alapkészség-fejlesztési programot! Az állampolgárok közvetlen kapcsolódását lehetővé tevő civil szervezeti működési formák – amelyek jelentős prioritást élveznek az EU élethosszig tartó tanulás-fejlesztési programjában, – így a népfőiskolák bevonása előnyös és hatásos lehetőséget teremt a felnőttképzési intézmény- és szervezetrendszer egészének továbbfejlesztésében, különös tekintettel a hátrányos helyzetű társadalmi többség és az alapkészség-fejlesztési, tanulási munkamódszerek terén, elsősorban a magyar vidéken. Erre elsősorban a törvény által létrehozandó intézményekbe – az Országos Felnőttképzési Tanácsba, Intézetbe, Akkreditációs Bizottságba – történő delegálás és részvétel által látunk garanciát.

3. Helyi gazdaságra és társadalomra támaszkodó intézményrendszer! Nem kevésbé fontos azonban, hogy a jelenlegi Regionális Képző Központok profiljának a törvény szerinti szélesítése mellett, azok környezetében a helyi társadalomig és vállalatokig lenyúlóan olyan kormányzati ösztönzésű és garantált együttműködési formák jöjjenek létre – egyebek mellett – a népfőiskolák bevonásával, amelyek megteremthetik a felülről építkező szervezetrendszer alulról történő alátámasztását, a helyi, összetett társadalmi igényeken alapuló sokféle tevékenységi forma együttes kifejlesztését.

4. Az általános műveltség és szakmai képzettség új felfogását! A népfőiskolai tevékenység fejlesztése jelentős hozzájárulás lehet a tudás-gazdaság által megkövetelt és átalakuló munkaerő-piaci kompetenciák növelésében. Az információs társadalom által kiváltott, alapvető átstrukturálódás van folyamatban a szakmai és általános műveltségi kompetenciák között és azok egymáshoz való viszonyrendszerében. S a népfőiskolák – más intézmények mellett – jelentősen hozzájárulhatnak az általános műveltség fejlesztéséhez, az általános műveltség fejlesztését szolgáló tevékenység típusok akkreditálását szolgáló gyakorlathoz, valamint a munkaerő-piaci kompetenciák fejlesztésének előfeltételét szolgáló „állampolgári kompetenciák” széleskörű növeléséhez.

A nonprofit szervezetek és a felnőttképzés

A nonprofit szervezetek fogalmán a magánszemélyek vagy azok szervezeti által létrehozott, közösségi célokat szolgáló szervezeteket, a felnőttképzésén pedig a felnőtt korosztály iskolarendszeren kívüli általános, szakmai és posztgraduális képzését értem.

Ha történetiségben nézzük a dolgokat, akkor nagyon komoly összefüggés tapasztalható ki a civil szervezetek és a felnőttképzés között. A múlt század kezdetétől folyamatosan jönnek létre Európa északi és nyugati felében polgári és egyházi talajon szerveződő civil szervezetek, amelyeknek természetes feladata volt a szervezetek célkitűzéseinek megfelelő képzési program.

Magyarországon a múlt század végétől a második világháborúig nagyon gazdag egyesületi élet folyt. Az önszerveződő közösségek terén nagyon fejlett volt a társadalom. Az önkéntes szerveződések az ország minden területén és szinte minden társadalmi csoportjában jelen voltak. Az identitás kifejezésére, a közös értékek és értékek képviselésére, a kölcsönös segítségnyújtásra, a társ kapcsolatok megteremtésére, a közös szórakozás, szabadidő hasznos eltöltése, hagyományápolás és önművelés céljából egyaránt jöttek létre egyesületek, társulatok, szervezetek.

Az egyesületekhez természetes módon szerveződött a népfőiskolai mozgalom. A felnőttképzés és a

fejlődésben azonban már stagnálás van. Egyértelmű, hogy most már a belső fejlődésre, vagyis a minőségre kellene tenni a hangsúlyt. Sőt az is természetes, hogy az állampolgár, akár több civil szervezetnek is lehet a tagja, és mindegyikben aktívan vehet részt. A minőségi fejlődés egyik jele, ha a szubszidiaritás elve alapján élnek a civil megoldásokkal az élet legkülönbözőbb területein: a szabadidős tevékenységtől kezdve az oktatáson, lakókörnyezeti kultúrán keresztül egészen a közéletig. Ez pedig felnőttkori szocializációval érhető el, aminek egy jól átgondolt struktúrában működő és az állam által pénzügyileg támogatott felnőttképzés tud megfelelő kereteket biztosítani.

A nonprofit szervezetek továbbfejlesztésének akadályai a mentalitásbeli gátak. Hiába van meg az egyre kedvezőbb jogi és politikai környezet, valamint a javuló támogatás: mindezek nem elégségesek, ha nem történelmi változás a mentalitásban. Ez pedig felnőttképzés nélkül nem lehetséges.

Hazánk polgárai az előző, (1989 előtti) társadalmi rendszertől nem civil bátorságot és szervezethez való örökölték. Zsigereinkben még ott vannak az önkényuralom, a teljes ki- szolgálattartás okozta féltelmek. A civil szféra pedig csak akkor lesz bármiféle kooperációra alkalmas, ha erre megtanítják, illetőleg azt felnőtt fejjel megtanulja. Ezután várható csak el a közjó munkálása, a közfela-

datok vállalása, vagyis egy klasszikus értelemben vett demokratikus társadalom kibontakozása.

Egyfelől a jól kidolgozott felnőttképzési programok és kellő motivációk fel tudnák gyorsítani az egészséges fejlődést a társadalom egésze számára fontos értékrend kialakításában, az erkölcsben, a viselkedésben és kapcsolatokban; másfelől sajnos, a menedzselés alacsony színvonal és technikai, az információk és tapasztalatok akadozó áramlása, az együttműködések szervezeti keretinek kialakulatlansága nehezíti a civil önkormányzás egészséges kibontakozását.

Az általános felnőttképzés egyik fontos feladata lenne a *civil társadalom intelligenciájának, önszervező és önmenedzselő képességének javítása*. Olyan felnőttképzési programokat kellene szervezni, melyeknek eredményeképpen a helyi közösségek megismerik önmagukat, felismerik lehetőségeiket, erősségeiket és gyengeségeiket, a fejlődésüket elősegítő és akadályozó tényezőket. Megtalálják helyüket a kisebb és nagyobb térségekben, és képessé válnak minél több problémát saját erejükkel megoldani.

A szakképzésekre vannak vállalkozók, hiszen az profitorientált, amiből meg lehet élni. Az általános felnőttképzést pedig rá kell bízni azokra, akiknek ezen a téren tapasztalatuk van: az egyházakra, az önszerveződő társadalmi csoportokra, akik ezáltal

nem önmagukat, hanem környezetüket, egészében véve a magyar társadalmat akarják gazdagítani.

Sajnálatos, hogy az Oktatási Minisztérium, amelynek a feladata a felnőttképzési törvény előkészítése, rendkívül szűklátókörű. A felnőttképzést nem ösztársadalmi és európai dimenziókban látja. Leszűkíti azt a szakképzésre, a felnőttek iskolarendszeren kívüli képzésére és a posztgraduális képzésre. Ha ezt a parlament így fogadja el, akkor az általunk választott és a mi érdekeinket képviselő szenátorok hosszú időkre elháríthatatlan akadályt gördítettek a fejlődés útjába.

En bízom abban, hogy az egyre szélesebb körben kibontakozó társadalmi vitában kikristályosodó szempontok és megfogalmazások ráébredszik a törvény előkészítőit és megmozdítják, hogy van egy választói akarat, amelyre oda kell figyelni. Ez a választói akarat pedig egészséges, közösségi mentalitáson alapuló civil társadalomban tudja elképzelni a jövőt. Ehhez pedig néhány dolog feltétlenül fontos, elsősorban az általános képzésnek mint missziós munkának a vállalása, küldetésstudat, szakértelem és pénz. Ezek nélkül nem születhet meg hazánkban az a társadalom, amelyet Európában majd ismerősként fogadnak a régi demokráciák.

Dr. Horváth József
a Martineum Felnőttképző Akadémia igazgatója

Karácsony Sándor és a népfőiskolai mozgalom

Ötven éve halt meg a magyar nevelés-, művelődés-, valamint eszme-történetnek az a jelentős alakja, akinek írásos okfejtéseit nem mindig volt egyszerű és fáradságmentes dolog követni, ám akinek szellemi öröksége mégis nemzedékeken át tovább él tanítványainak, varázslatos személyiségének, nem utolsósorban „szígerileg demokráikus” emberi stílusának és magatartásának köszönhetően.

Félbe maradt történelem

Bizonyos, hogy ha Karácsony Sándor németül vagy más közismertebb európai nyelven ír, ma a Felntótktaás Nemzetközi Enciklopédiájában jelentős európai szerzőként aposztrofálják. Az 1996-ban a Pergamon kiadónál megjelent kézikönyvben szerepelhetne, mégpedig *Lauson* szócikkében, amely a felntótktaás-közművelődés filozófiai-etikai irányzatait tárgyalja. Felfogása és munkássága alapján Karácsony rokoniható lenne a humanista filozófiai irányval, amely szerint humánizmusunk azon a képességen alapszik, hogy úgy kívánjuk magunkat meghatározni, mint amilyenek lenni szeretnénk. De meg kellene említeni azt az analitikus angolszász filozófiai irányzatnál is, mely szerint a filozófiai megértés kulcsa a nyelv és a jelentés analízise. S végül nem hagyhatnánk ki a szerző a felntótktaás radkális, kritikai filozófiai irányzatából sem Karácsonyt. E felfogás kulcsfogalma az *emancipáció*, s nem a létező tudás és értékek transzmisszióját tarja fontosnak, hanem a társadalmi változások

csenyi mércével nézve ma is az a vízválasztó, hogy ötven év távlatból át lehet-e törni a múlt megkövesedett tövábbélését, vagy folytatható és elmélyíthető a nemzeti észjárás térnyerésének szellemi megalapozása. Minél inkább az előbbi lehet csak program, annál inkább kell megint a defenzív magatartásra, önvédelemre és túlélésre berendezkedni. Ezt oly sikerrel gyakoroljuk évtizedek óta, de ez csak halogató hatályú késlekedés az új önépítkezés megkezdéséhez viszonyítva. Valójában egyfajta kreatív szellemi önépítkezési modellre való átállás tétjéről van szó, amely siker-modellben megújult azonosság-tudattal lehet nemcsak elviseelni a kulturális globalizáció külső nyomását, de alkotó nemzeti alternatívát lehet kínálni benne, esetleg másoknak is. Csakis ebben az értelemben fogható fel az a kritika, hogy a mai Magyarországon még mindig nincs XXI. századi karácsonyi népkultúra-fejlesztési elképzelés és program.

A magyarok helye az európai tudás-társadalomban

A népfőiskolák céljaiból és tevékenységéből csak néhány fejlesztési irányt szeretnék kiemelni, amelyek a „magyar észjárás” szígeszerző, önvédelmi stagnálása helyett, a társas lélektani nevelés nemzeti intézményrendszerének megszilárdítását szolgálják. Az egyik az

Legalábbis a 2000–2001-ben megfogalmazott hosszú távú alapelvekben. A lelki átalakulás gyötrelmes nehézkességét még jobban megszenvedik az ún. fiatal demokráciák, mint mi is. A dolog lényege nemcsak az előbbiekkel külföldben lelkészre, hogy a „jó polgár” jó munkacsoport, míg forrítva ez sosem áll fenn teljes bizonyossággal. S nemcsak a demokráikus politikai rendszerre, az emberi és civil jogokra vonatkozó politikai tudás és ismeretek elsajátításáról van szó, hanem elsősorban is a gyakorlati állampolgári készségek széleskörű elterjedéséről és működtetéséről. A köznyelvi kommunikációs készség, a dialóguskészség, az együttműködési készség, a konfliktuskezelés, a meggyezésre való készség, az önmegerősítésre való készség és a társadalmi felelősség gyakorlásának meghatározó érvényesüléséről.

Ötven évvel Karácsony Sándor halála után is ismerősen összecsengenek szavai Mórictz Zsigmond népfőiskolamottóival: „Jobb polgárt, jobb hazafit nevelni, ez a népfőiskola célja.” De nemcsak azzal, hanem a közeljövő gyakorlati programjának parancsával:

„... az egyén autonóm és csak társas funkcióin keresztül nevelhető... csak a társas lélek nevelhető. (az egyén nem) Ez a társas lélek nem tévesztendő össze a tömeglélekkel. Az egyéni lélek ez, de nem önmagában véve és önmagában nézve, hanem a másik ember felé fordulvaiban.”

A népfőiskolák jövő lehetőségei

várásokhoz. A tanulás kultúrájának megalapozása – a hagyományos ipari társadalom gazdasági növekedésnek alárendelt szakképzése helyett és mellett – a szakmai önépítésre sokoldalúan alkalmazható általános műveltség kiszélesítését követeli meg. Ezen belül is különös hangsúlyt jelentenek a széles társadalmi rétegeket érintő alapkészségek fejlesztésének szükségessége. A folyamat kibontakozása a legszélesebb társadalmi csoportokat érintő, a helyi, nemzeti öntudat és közérköcs fejlesztését szolgáló lépésekkel, a polgári, nemzeti és keresztény, valamint szociális értékek minél szélesebb körű térnyerésével kezdődhet. Elsőrendű szerepet játszik ebben a család, mint a legfontosabb közössé-

elősegítését. De hát Karácsony Sándor magyar szerző volt, a XX. század egyik legnagyobb magyar pedagógiai gondolkodója. Most az 1997-es köznevelési törvény és a 2001-es felnőttképzési törvény közötti kapcsolatot keresve láthatjuk, hogy Karácsony felbe maradt a történelem, mert nála még a kettő szervezet egységét alkotott, a *szabadművelődés* fogalmában. Az *Új Szántás* 1947-es számban olvashatjuk: „A népművelésben más műveli a népet, a szabadművelődésben maga művelődik a nép – ahogy igéncs és kedve tartja.” Megint másutt az Országos Szabaddművelődési Tanács programjában ez áll: „A szabadművelődést a társadalmi szabadszervei végzik, egyesek, öszeverődött egyénhánnyak és társadalmi egyesületek. A mi szerepünk alig több rendezésnél, rendszerésnél, adminisztrációnál és az erők helyes ökonómájának érvényesítésénél.” (Új Szántás, 1948)

Folytatni kell!

Karácsony halálának mostani 50. évfordulója jó alkalom arra, hogy munkásságának részletekbe menő méltatása helyett három olyan modell-értékű útmutatást emeljünk ki gondolataiból, amelyek ma is érvényesek.

Az első ilyen: a magyar észjárás és lelkiület érvényesítése. „A nevelés egész területére vonatkoztatva problémákat, a nevelő és a növendék közös anyanyelvét kell visszahelyezni ősi jogába.”

A második a magaskultúra és a népkultúra viszonya, szerveségének megteremtése és a népkultúra fejlesztésének fontossága. Az írta Karácsony,

Igaztalan lenne sommásan ítélni, és nem elismerni, hogy a mai magyar szellemi közélet felszínén megjelentek a változás biztató jelai. Ami ha történeti léptékekkel nézve vizsgálódunk, sajnos a népkultúra fejlesztésének modern, átfogó programja még várat magára. A választási kampányról függetlenül szerintem félreérthetenné tenni: kará-

általanos műveltség fejlesztése. A következő évtized ün. *Iskolatársadalma* tervben – amely a lisszaboni csúcs elhatározása szentint azt az ambíciót fogalmazza meg, hogy a globalizált világ-gazdaság legversenyképesebb térségévé tegye Európát – nekünk, magyaroknak csak akkor lesz megfelelő helyünk, ha felzárkózunk ezekhez az el-

gek egyike, s a családi tanulási programok támogatása, hisz a család a tanulási kultúrájának egész életre kiható intézményeként játszik pótolhatatlan szerepet.

Az Unió felnőttképzési programjainak vázisszavai között a „foglalkoztatási képzettség” lecsérték az „aktív állampolgár”-képzés hangsúlyozására.

közvetlenül össze vannak kötve a polgárok jövő lehetőségével: a „társas lélek” szigetkebe menekülve továbbra is össze kell hogy rezzenjen és rejtőzködjön, vagy visszavonhatatlanul magára találhat, és közgondolkodásként szilárdulhat meg, hogy kivirágozzék.

Sz. Tóth János

Maga a népművelés ténye annyiban problematikus, amennyiben a mindenkori, mindenajta nevelés az: minduntalan fel kell vernie az örök kérdést önmaga megvalósulása közben is, hogy nevelünk-e hat voltaképpen, vagy pedig tanítunk. A helyzetet ebben a sajátos vonatkozásban még csak bonyolítja, hogy az iskolában, tehát gyermeknevelés közben a választás legfőbb tevékenységünk formai elemét módosítja, népművelés esetén ellenben két újabb, a lényegét is érintő kísérést szabadít fel így is, amúgy is. Ha nevelés a népművelés, könnyen válhatik belőle egyszerűen világnézetű propaganda, ha tanítás, kendőzetlen esti tanfolyam-féle, amely a végén pecsétes írást, kenyeret, akadályelhárítást ígér (...)

A népművelés nem tanítás, mert a közösségi életnek nem tudományos funkciója és nem nevelés, mert ugyancsak a közösségi életnek nem is világnézetű funkciója, hanem alapvetőbb funkció, mint akár az egyik, akár a másik lehetőség volna – kendőzetlenül és brutálisan jogi funkció. Az iskolán kívüli népművelésre azért van a demokratikus életformában műlhatatlanul szükség, mert kultúrához minden embernek egyformán joga van s minden embert be kell installálni nyilvánvaló jogainak érvényesíthetésébe. Nem elég kiterjeszteni a kultúrához való jogot minden emberre, gondoskodnunk arról is, hogy élhessen e joggal minden ember, önhibáján kívül se meg ne fosztassék, se ne gátolassák senki attól, ami jár neki pusztán azért, hogy embernek született. (...)

Tiszában lévén a problémával, hogy jogszolgáltatásról van szó az iskolán kívüli népművelés esetében, nyomban a megvalósítás problémájára kell gondolnunk: hogyan történjék ez a jogszolgáltatás. Csupa olyan ember jön tekintetbe, akik eddig kevés iskolaiak voltak a dolog teremtésére. Vajon mi a teendőnk most, mikor végre jogaikhoz jutnak őket? A szaktudásukat kelle lehet legmagasabbra emelni vagy a továbbképzésüket olyan mértékben biztosítani, hogy egy bizonyos idő múltán magasabb képzésük révén nagyobb színvonalú feladatok ellátására is képesekké és alkalmasakká válhassanak? Röviden szólva: okszerűbb földművelésre képesítse-e a népművelés a parasztot vagy népművelésen esetleg közösségi tevékenységű vezetőállások jogi fogalmát: a jövőben az ilyenekre készítené elő talán ez a típusú népművelés?

Ha nyomban nem sikerül elfogadható választ adnunk ezekre a kérdésekre, a legképtelenebb zavarunk, tovább megyek: a teljes anarchiának segítőitünk tágas kaput tárnak. Azért sietek is a felelettel, hozzáfűzve az eszmévalásunk eddigi pozitív eredményéhez: minden embernek joga van a kultúrára, de áldott szerencsénkre, a kultúra egyéges valami. Nincs rá szükségünk, hogy darabokra törjünk. Nem is jól fejezem ki magam, ha csak ennyit mondom. A teljes egyéges kultúrában élő partnere kell tennünk a másik felet, aki eddig önhibáján kívül ugyan, de mégsem ebben a teljes kultúrában élt.

(...) Akármilyen szokatlanul hangozzék tehát, ki kell mondanunk mégis: az igazán eredményes iskolán kívüli népművelés nem a továbbképzést tűzi ki célul, hanem a filozófiára nevelést. Mélián szörnyed el, aki ezt először olvassa, ha arra a filozófiára gondol, amivel életének eddigi szakaszán erre mifélek valaha is találkozhatott. Hát - ne gondoljon arra. Gondoljon inkább és hamarabb arra, ami a közmondásokból árad mint közeletű megállapítás szerint is bölcsesség. (...)

Bölcs az, aki megtalálta és betölti a maga helyét a világban és az emberek között. A bölcsesség a legmagasabbrendű, szeretném így kifejezni magam, a legárhátosabb jogi viszonyulás. Azért fenék és nem hajazat a bölcsesség, mert rajta épül a többi magasrendű és áhítatos viszonyulás: a szép, az igaz, a jó és a szent. A legmagasabbrendű és legárhátosabb praktikus relációk is a bölcsességen alapulnak: a való, az illó, a kellő és az üdvös is. Az a való például, amely nem a bölcsességre épült vagy nem abból sarjad, hanem a bölcsesség negatív formájából, a tébolyból, kivétel nélkül mindig szertefoszlik, megsemmisül egy bizonyos idő elteltevel, szappanbuboréknak vagy álomnak bizonyul, tehát nem igazán praktikus.

A bölcsesség magja vagy gyökere a kultúrának és mindenkori sarjadhat belőle a legmagasabb sudarú fá. Ez a tétel fordítva is igaz. Csak az valódi kultúra, amit filozófia hat át minden részletében és köt össze egységbe szerveven. (...)

99

(Karácsony Sándor: *Mit és hogyan? Szabaddművelés, 1945*)

* A Karácsony Sándor halálának 50. évfordulóján, Földesen 2002. február 23-án rendezett tanácskozáson elhangzott hozzászólás rövidített szövege.

Építkezésünk sarokkövei

Az „Ezerarcú Népfőiskola” találkozáson elhangzott hozzászólás szerkesztett változata

Mindenekelőtt néhány fogalom és néhány kérdés. Ha politizálunk, akkor gondolkodnunk kell arra, hogy mi a politika lényege. Ha cselekszünk, akkor is ezt kell tennünk. A politika csak szűkített értelemben tudja vizsgálni a társadalmat, a gazdaságot, az ember helyzetét. A maga logikája szerint. Ez rendszerint a politikai írók vagy politika-csináló emberek képzeletét követi. Le mondunk-e a teremtő képzeletről, vagy figyelmünket csupán az empirikusan érzékelhető tényekre irányítjuk? Ez is fontos. A tények mögé teljességgel soha nem pillanthatunk. Következésképpen a történelem új és új kihívásaira sem tudunk hitelt érdemlő választ adni.

Ha liberálisok vagyunk, kimerül alkotó fantáziánk. Ha szocialisták, akkor azt kellene vizsgálnunk, hogy van-e ráció a kollektívizmus különféle változataiban. Ha konzervatívok, akkor az a veszély fenyeget, hogy hagyjuk-e magunkat defenzívába szorítani. Képesek vagyunk-e kitörni ebből a helyzetből? A tradíciók és képzletek szintézisével a „posztmodern” kor meghatározó szereplőivé válhatunk.

Keressük-e a mindenkori kormány ügyét, vagy egy jó alkotó gárdát magunk köré gyűjtve, a hatalmon lévő pártok szempontjai helyett a magyar valóságot igyekszünk-e értelmezni? Ha ez utóbbiak szerint cselekszünk, akkor népfőiskolás módon cselekszünk. Ha az előbbieket szeretjük, akkor messzire kerülünk ettől a mozgalmától. Mindenhatóan, korlátozhatatlannak tartjuk-e az individuumot, vagy az egyén fölött szerveződő szinteket tartjuk a modernizáció szerves részének? Mit gondolunk az államról? Hisszük-e, hogy a nemzeti érdekeket szolgáló modernizáció központi aktorává kell tenni, mert így volt ez más és sikeres demokráciákban is? Vagy azt hisszük-e inkább, hogy az állam a legrosszabb tulajdonos, a lukácsi gondolat „a legrosszabb szocializmus is jobb, mint a legjobb kapitalizmus” mai időkre transzferrált vagy transzportált parafrázisaként?

A modernizmus mellett fontos kérdés, hogy milyen válaszokat tudunk adni, vagy akarunk adni népfőiskolai mozgalmunkban a globalizmusra. A Fukuyama-féle elképzelés, hogy a modern nyugati társadalmak a történelmi fejlődés egyedül hordozói, netán végállomásai. Lehet-e ezek kétségkívül tapasztalható sikereire gondolva abszolutizálni a nyugat-európai vagy az észak-amerikai mintát? Vagy nekünk sajátosan mást, magyart, magyarosat kell kitárlanunk? Olyant, amelyik történelmi értékkre épül? Olyan organikus fejlődésre, amely a második világháború után 40 évre

ugyan megszakadt hazánkban, de mi újra-élesztjük és keleti vagy nyugati abszolútumok helyett sajátos mintát követve építjük? Modernizációról beszélünk. Modern korban, modern népfőiskolát szervezünk. Milyen utat válasszunk? Olyant-e, amely érdemlegesen is számol az ország földrajzi adottságaival, történelmi hagyományával, civilizációs örökségével? Vagy pedig olyant, amely a Nyugaton született? Ennek mechanikus átvételére törekedjünk?

Modernizációra szükség van, ez nem vita, ez létkérdés. Az előző meghaladása, az életet jobbra tenni szándékozó törekvés, hogy felzárkózzunk a nálunk fejlettebb régiókhoz. Ma ezt „nyugatósodásnak” vagy idegen szóval westernizációnak nevezük. Mintha a világ unilineáris fejlődési koncepciót teljesítene be. Hol teljesebb be a magyar fejlődés? Milyen területen? A gazdaságban-e vagy a politikai intézményrendszer területén, vagy magában a személyiségben? Az egyik akadémikusunk mondta éppen a legutóbbi népfőiskolai szimpóziumon, hogy az Európai Unióba nem az ország megy, nem is a kormányok, még kevésbé a pártok – hanem a polgár. Mindegyikünk külön-külön és egységesen. Csak éppen erre helyeztük a legkevesebb hangsúlyt.

Ha mozgalmunkkal korunk kérdéseire akarunk válaszolni, akkor szem előtt tartjuk, hogy a modernizáció nem értékmentes, nem értékektől mentes kategória. Szerves társadalmi létet a nemzeti és kulturális tradíciók alapozzák meg. A kontinuitásra épülő szerves fejlődés példája Anglia, melyről a német *Ranke* írta, hogy több középkori eredetű intézményt őrzött meg, mint bármelyik másik ország az európai kontinensen. Távol-Kelet példája is annak szükségességét bizonyítja, hogy a fejlődést (modernizációt) saját civilizációs örökségére támaszkodva hajthatja végre eredményesen minden társadalom, mert éppen a japánoktól tudjuk, hogy a siker szempontjából kulcsfontosságú „kompatibilitás”-fok az adott civilizáció tradicionális értékei és a modern értékek között húzódik. Van arra törekvés nálunk is – mint ahogy ez Nyugaton is volt –, hogy a tradicionális és a modern egymást kölcsönösen kizáró fogalomként szerepeljen. A mi népfőiskolánknak tradíciótisztelőnek, tradíciókövetőnek kell lennie. Azért kell ilyennek lennie, mert a „modern” szót elérte a politikai retorika is, tehát különösen kell rá vigyázni ebben a kapitalizálódó és így vagy amúgy polgárosodó magyar társadalomban annál is inkább, mert sokszor

nem tudunk mit kezdeni a modernizáció fogalmával.

A modernizáció és a nemzeti érdek dichotómiája ma is fennáll. Helyénvaló, hogy a formállogika szabályai szerint dolgozzunk, mert igaz itt minden distinkció, de igaz lehet minden konjunkció is, amelyik a nemzetképet hivatott erősíteni, amely segít a régi és az idejétmúlt beidegzettség elhagyásában és úgy integrálja az új elemeket, hogy megőrzi az önazonosság lényegi vonásait. Az a dolgunk, hogy ne csak gazdasági, hanem mentális-kulturális téren is a specifikus nemzeti problémákra adjuk meg a választ. Így közelítsünk a kor kihívásaihoz. Erre a kihívásra adott válasz aktív szervezeteket, aktív állampolgárokat, jól definiált, jól működő intézményeket feltételez. Ilyen intézmény legyen a magyar népfőiskolai mozgalom is. Olyan állampolgárokat kell nevelni – mondja *Márai* –, akik rendelkeznek mindazon erényekkel, műveltséggel és kifinomultsággal, polgári életformával, amelyek a civil társadalom megerősödését jelenthetik. Tudatosítani kell mozgalmunkban, hogy a sikeres modernizációt csak a tulajdon, nem csak materiális, de szellemi tulajdon, és a műveltségre alapozó öntudat, a közéleti szerepvállalás viheti sikerre.

Értékeink

Mit tegyünk?

Vizsgáljuk meg, milyen erősek a kötődéseink. Milyen közegben érvényesül a munkánk. A politika szférájában-e – itt talán, azt hiszem, a legkevésbé – vagy más szellemi síkon. A kulturális életben-e, az emberek tevékenységét befolyásoló magatartásban vagy máshol.

Kérdeznünk kell: milyen népfőiskolát szeretnénk. Talán meg kellene előzni egy másik kérdéssel ezt: milyen országot, milyen népet, milyen nemzetet, milyen magyart, milyen Európát szeretnénk. Ha ezt meg tudjuk határozni, könnyen tudunk a kérdésre válaszolni. Ismerünk jelzőket, moderneket is, elavultakat is, igazakat is. Ismerünk állításokat, tagadásokat. Ismerjük a világot, amelyik körülöttünk zajlik, forrong, bugyog. Tudjuk, hogy a világ bizonyos részein terrorizmus van. Háborúk vannak, és szegénység. Európa politikai tervében benne van-e egy nagy, egységes és erős lélek? Mert a népfőiskola aktuális kérdései az Európai Unióval járó problémakört sem kerülhetik meg. Mint ahogy – ismerve több programot – nem is kerülük.

Európát úgy kell szervezni, hogy az egy nagy lelki tett legyen. Hazánkat is úgy kell szervezni, hogy az egy nagy lelki tett legyen. A népfőiskolát is úgy kell szervezni, hogy az egy nagy lelki tett legyen. Erre hív fel bennünket a legutóbbi *Stuttgarti találkozó* záró nyilatkozata is. Itt ugyan lelkeségi mozgalmak jöttek össze, de Európa minden polgárának üzentek. Hitelesen.

A múlt század egyik jelentős személyisége nevezte az 1951-ben létrejött Szén és Acél Közösséget lelki tettnek, melynek jelentése ez volt: „Soha többé háborút”. Azóta nehéz és komplikált idők következtek. Nehéz idők járnak ma is. Mi lett ebből a lelki tetteből. Gúny-e vagy valóság, ha megkérdezzük, hogy ma a pénz, a bankárok és a bürokraták Európáját éljük-e? Azt is tudjuk, hogy nem lehet alapvető törvények nélkül élni. A legalapvetőbb törvény az Alkotmány. Nem élhet e nélkül Európa sem. Jelentős mai politikuskok állítják, hogy ha nem lesz nekünk, európai polgároknak egységes és jó alkotmányunk, Európa eltűnik a világ politikai színpadáról. Jó és stabil alapkörre kell építeni az európai házat. Az európai házat. Ha szükség van nemzetek fölötti kormányra, akkor szükség van nemzetre is. Ha szükség van nemzetek feletti demokráciára, akkor szükség van helyi demokráciára is. Alkotmány és nemzet. Európai alkotmány és Európa. Romano Prodi mondta a stuttgarti találkozón, melyen köreinkből is többen ott voltak, hogy Európa történelmének nincs értelme a kereszténység történelme nélkül. Az Európai Unió alapító atyái meggyőződéses keresztények voltak és Európa építése közben mindvégig kiálltak hitük mellett. Ezt is Prodi mondta: „A hitet nem szabad zárójelbe tenni, hanem a hitvallásból kell táplálkoznia az etikai hűségnek, a kitartásnak, a bölcsességnek, a szelidségnek, a magatartásnak, a nagylelkűségnek.

Milyen népfőiskolát akarunk? Olyant, amelyik arra nevel, hogy a saját érdekeink és személyes sikereink mellett, vagy ha kell: helyett, a közösségek boldoguljanak. Úgy kell a világra emelni tekintetünket, hogy távol tudjuk tartani magunktól a hazugságot, a cinizmust, a képmutatást. Úgy kell építeni közösségeinket, a kisebbet és a nagyobbat is, hogy a legszegényebektől és legelesettebbektől induljunk el. Ez a népfőiskola szociális érzékenysége. Olyan közösséget kell kialakítani, amelyik le tudja győzni a félelmeket, a kishitűséget. Ez a népfőiskola bátorsága és reménye. A félelem ellentéte a hit. Hinni kell magunkban, sikereinkben, országunkban, nemzetünkben, kereszténységünkben, és más tartós értékekben. Ne úgy növekedjünk, mint egy erődítmény, hanem mint lélekkel bíró, elhivatott, áldozatos tettekészség.

Milyen népfőiskolát akarunk? 1941-ben fogalmazta meg a Népfőiskolai Tanács (mely összefogta a magyar népfőiskolai tö-

rekvéseket) céljait a következőképpen: „A népfőiskola olyan intézmény, amely a felnőttkor határán lévő ifjúságot öt hónapon, de legalább 2 és fél hónapon át vallási és nemzeti, hivatásbeli szolgálatra neveli.” Pedagógiája ez volt: az ifjúságot közösségbe gyűjtve, az élő szóból és nevelő személyiségből kiáramló erővel a legmagasabb gyakorlatiasságra nevelni.

1989-ben nemes elhatározásnak tartja még a kulturális kormányzat is, hogy valaki, valakik segítséget nyújtsanak a helyi társadalom szerveződésében, segítsék erkölcsösebbé válni az embereket, önértetesebbé tenni a megosztott magyarságot, műveltebbé a közösségeket, a hazát. A népfőiskola művelt polgárokat kíván nevelni, akik a helyi gazdálkodásban, a helyi közösségekben, a helyi szociális ellátásban, a kulturális és a közéletben közösségeik számára, a nyilvánosság megteremtésével, szüntelenül és kitartóan fáradoznak. Célja: felszólítani a magyar értelmiséget, hogy évtizedek óta tapasztalt szereptévesztését hagyja el. Találjon önmagára, hogy az egész magyar társadalom összetartozó és kulturált nemzeté váljon. Hívjuk közénk az értelmiség legjobbjait!

Gyakorlati tennivalóink

Erősíteniünk kell a népfőiskolák szerepét, hogy a vidék, a kistelepülések életre keljenek, életben maradjanak, öntudatosodjanak. Ennek szellemi és gyakorlati fóruma a születését, újraszületését ünneplő népfőiskolai mozgalom, térségünkben is, a tágabb hazában, az országhatáron kívül is.

Új kihívások érnek bennünket. Programunkba kell ezért venni a modern gazdálkodás minden ismervét, szellemi municióját, a helyes társadalmi magatartás elterjesztését, a teljesen új egyéni gazdálkodást, családi gazdálkodást, szövetkezést és a közösségi erkölcsöt életető és fenntartó életfilozófiát is.

Soha sem volt időszerűbb, mint most, hogy népfőiskoláinkon új tudást tanítsunk. A gazdaságban ökológiai fejlesztés helyett ökonomiai fejlesztést végeznek. Ez nem fejlesztés, inkább pusztítás. Győri Nagy Sándor azt mondja, hogy növekvő számsorok lelhetőek a konjunkturális gazdaság bizonyítására, a profit növekedésére ugyanúgy, ahogyan növekvő számsor a munkanélküliség, a létbizonytalanságba taszítottaké, az alkoholistáké, a lelkiileg megnyomorítottaké, a szeretetleneké, a céltalanoké, a gyógyíthatatlan környezetbetegeké, a lerombolt kultúráké, a kiirtott növény- és állatfajoké, az elmérgesedett, kirabolt tájaké. Ezen negatív jelzők hatására még inkább meleg szívvel gondolunk Kishatásra, az ott folyó népfőiskolára és szívünk összes melegével köszöntjük az

ottaniakat. Győri Nagy Sándor mondja ugyancsak, hogy a paraszti tudás az élet tudása volt. Hosszan sorolja, mi mindent tudott a magyar paraszt, és aki ennél kevesebbet tud, az nem paraszt. A földművest – akit máshol finomkodva földművesnek neveznek – a parasztember szinonimájaként aposztrofálták, mintha ez a szó degradáló, vagy dehisztáló lenne. A magyar falu, a magyar vidék életképessége annyival csökkent, mint amennyivel kevesebb tudásra, műveltségre volt szüksége a tsz-tagga lett parasztembernek, mint amennyire az agrikultúra önálló alkalmazójának. Most az a kérdés, hogy a mezőgazdasági vállalkozó tud-e, akar-e – és lesz-e lehetősége, hogy földművesse, a földnek művelőjévé, „művesévé” váljon.

Tantervünk

Erre a születésnapra ünnepségre és jubileumra készülve, több táji és más közösségbéli népfőiskolai összejövetelt tartottunk, ahol municiót próbáltunk gyűjteni erre az összejövetelre. Leírta gondolatait a magyar Népfőiskolai Társaság, *Kikötött komposztag nem maradhat egy helyben* címmel. Kemény Bertalan, Nagy Júlia, Keresztesi József, Miklóssy Endre sorait is olvashattuk. Tanulmányos gondolatokat fogalmaztak meg mindannyian. Mindegyikben benne foglaltott a tudás, a tanulás, az élethosszig tartó művelődés képessége, készsége és szükségesség, valamint az ezzel összefüggő kérdések. Tudjuk, ha a tudásról, a tanulásról beszélünk, akkor a munkamegosztás szempontjából fontos területre léptünk. Fontos a szaktudás, a szakismeret, az intézményi tudás és tanulás is. Ezt továbbfejlesztheti, pótolhatja is a népfőiskolai mozgalom. De mindenkinek felett segítenünk kell az embereknak, hogy alkalmazkodni tudjanak a gyorsan változó világhoz. A népfőiskolai mozgalom számára fontos a szakmai ismeretek körén kívül eső tudás is, amit Ferge Zsuzsa egyszerűen de találon hétköznapi tudásnak nevez. Ez ismeretek, képességek, készségek, információk rendszere, amelyekkel az ember közvetlen környezetét változtathatja, alakíthatja – amelyek birtokában a környezettel „anyagcserét” folytathat. Gyakorlati jellegű tudás ez, mint például bizonyos háztartási ismeretek, magánéletbeli szituációk. Ez sem állandó, ez is gyorsan változik, ahogyan változik a tudomány, a technika. Önmozgást végez maga a társadalom is. Folyamatok zajlanak benne, melyek az emberre közvetlenül is hatnak. A gyakorlati tudás az emberre vonatkozó ismeretek rendszere, a társadalmi viselkedéssel kapcsolatos ismeretek, és ezek átadása ma a legkevésbé intézményesített terület. Ezért a népfőiskola felvállalhatja,

minthogy ez az a társadalmilag érzékeny intézmény, amely rendelkezik az átadás, a visszacsatolás összes eszközével. Kapcsolatrendszere van a feladatok ellátására mind az egyénnel, mind a kiscsoportokkal, a helyi társadalommal. Fontos ez a gyakorlati tudás, mert kiterjed az öltözködésre, a lakberendezésre, a gyermeknevelésre, különböző divátáramlatokra, melyek az embereket érdeklik. De ugyanilyen fontos az emberek közötti érintkezésre, az ember és a társadalom viszonyára, viselkedésre való nevelés. Ilyen hétköznapi tudás a társadalmi tudás. A társadalmi életet szabályozó normák rendszerre, jelek és jelképek, elvárható magatartásformák és normák. Fontos a társadalom, és intézményeinek ismerete. Jogok és jogérvényesítés. Eljárások, szankciók. Beadványok készítése, és egy sor más gyakorlati jellegű, a társadalmi étellel zorosan összefüggő tudás. Fel kell ezt karolni, mert a mai magyar társadalom a természeti társadalomtól, a társadalom természetes jellegétől folyamatosan távolodik. A népfőiskoláknak segítenie kell az egyént, hogy közösségre találjon, népfőiskolai közösségbe kerüljön. Hogy felismerje kiszolgáltatottságának, kitaszítottságának tarthatatlanságát. Megértse és változtasson rajta.

Új gyakorlati tudásra is szükség van. Ismerni kell a fogalmat, hogy mit jelent az intelligens régió. Miképpen hat ez személyesen az egyénre. Vajon tudunk-e segíteni az embereknek és akarunk-e, hogy meg tudják fogalmazni saját maguk számára, mit jelent például az e-gazdaság, az e-kereskedelem. Hogy részt tudjanak venni a tudás-alapú társadalom építésében. Segíteni kell az embereket, hogy értsék, mit jelent a virtuális önkormányzat. Mit az e-demokrácia, az e-közigazgatás, és hogyan kell ezt használni. Tudjanak azonosulni az élethosszig tartó tanulás programjával. Legyen ehhez motivációjuk. Ha mi nem, akkor nem tudjuk, ki segít az embereknek abban, hogy szívesen használják az e-könyvtárat, és érezzék magukat otthon a digitális családi házakban és lakásokban. Az intelligens régiókkal kapcsolatban ezekről van szó. Fontos az is, hogy a társadalmilag releváns tudás körébe be tudja az egyén emelni – szintén Ferge kifejezésével élve – az ünnepnapit tudást, vagyis a művészi alkotások helyes megítélését, befogadását és élvezetét. Ezek közvetítéséről sem szabad elfeledkezni a népfőiskolákon.

Emlékezetünk őriz néhány nevet, helységet és dátumot, melyek fontosak nekünk. Olyanok ezek, mintha nem is a földön, nem is a térképen lennének – mondja Csoóri Sándor „Elveszett utak” című könyvében –, hanem csupán tudatunkban léteznek, vagy még inkább a fejünk fölött keringő magyar mitológia világában. Ilyen

helységnév Verecke, Pusztaszer, Kenyérmező, Nagymajtény, Szárszó stb. Mondhatjuk talán, hogy ilyen helységnév nekünk Surány, vagy éppen Szentendre. [A Budapest-környéki Népfőiskolai Szövetség szokásos találkozóhelyei – A szerk.] Ha éppen Szárszóval vonunk párhuzamot. Mondom ezt azért, mert a népfőiskolai mozgalmat ma éppen úgy korszerűtlen szelleműnek vagy szellemiségűnek ítélik egyesek, mint ítélték valakik Szárszót. Pedig ettől a mozgalmától, a népfőiskoláinktól sem szabad elvonni az igazságkeresés jogát. Itt is, ezeken az összejöveteleken fel lehet és fel is kell vetni a következő párhuzamokat. Ha Szárszón a csonka-ország sorsát, akkor itt az unióba bővült vagy szédült nemzet sorsát, ha Szárszón a dunai népek izzó gyűrtjében való kilátásainkat, akkor itt az agyonszeretett homogenizálódást. Ha ott a parasztság sorsát, akkor itt a magyar föld és a magyar vidék további kilátásait. Ha akkor és ott a minőségi és csendes gyarapodást, akkor itt a polarizálódott, szétszakadt, lecsúszott rétegek és csoportok sorsát. Ha akkor és ott a reményteli újrakezdést, akkor itt a sok kérdést felvető folytatást.

Itt ismét idézni kell a harmadik utat? Pártoskodástól mentes sajátos életstílust a politikában is, a kultúrában is, az építkezésben is, az életvitelben is, a nevelésben is. Akkor is, ha a körülmények mások, mint 1943-ban voltak, mert más a történelem, más a beszéd, más a stílus, és legfőképpen talán az, hogy a háború veszélyes közeledésére nem írják az égre a vadászgépek kacskaringós jeleit (hogy csak képletesen szóljunk és ne is gondoljunk az atombomba villanására). Ami miatt analógiát vonhatunk, az az, hogy most is keresztút közepén állunk. Sorsdöntő történelmi változás korát éljük. És ha ezt éli a társadalom, ezt éli maga a népfőiskolai mozgalom is. A magyar társadalom előtt két út volt. Lépett. Vissza már nem léphetünk. Fel kell tehát vetni úgy, mint annak idején Szárszón, a szellemi harmadik utat. Fel kell vetni azért, hogy politikai és gazdasági globalizációnk ne lehessen gyökértelen. Hogy a piaci demokrácia ne előzze meg a nemzetit. Hogy a hierarchikus viszonyok ne olthassák ki a természetes erkölcsi viszonyokat. Hogy az ipari civilizáció ne tarthasson előbbre, mint az emberi szellem és tisztesség. Hogy a felcserélt rendszerek ne hozhassanak számunkra asszimilációt. Hogy építeni tudjuk a demokrácia házának alapjait, ha már a tetőt elkészítették fölöttünk. És mivel ez a munkánk, mely nem is kevés, van létének alapja és szükségszerűsége a népfőiskolai mozgalomnak.

Gódor András

a Budapest-környéki Népfőiskolai Szövetség elnöke

„Jó gyakorlat”

Magyarul: „Modellértékű tevékenység”.

A IV. „Ezerarcú Népfőiskola” Országos Tanácskozás jelentős programja volt a helyi népfőiskolai kezdeményezések bemutatása. Szívonas prezentációkkal ismerkedhettünk meg 2004. június 5-én Szentendrén, amelyek bizonyították a népfőiskolai mozgalom vitalitását és sokszínűségét.

Mindez megmutatkozott abban is, hogy egészen kis település (Ivánc) és több megyei jogú város (Szolnok, Eger) népfőiskolája is megosztotta velünk felnőttképzési tapasztalatait, módszereit. Egészségnevelés, kistérségfejlesztés, biogazdálkodás, Európai Unió-s menedzsment, népi kismesterségek újjáélesztése, fogvatartottak képzése, álláskeresők klubja, környezetvédelem, ifjúsági vezetőképés szerepelt a programokban.

Azok a célkitűzések, amelyek szervezeteinket vezérlik tevékenységük megtervezésében rendkívül tiszteletreméltóak, és mondjuk ki nyugodtan: társadalmi szinten nélkülözhetetlenek. A társadalmi beilleszkedés segítése, az alapkészségek fejlesztése, az egészséges életmódra nevelés, az állampolgárok tájékoztatása, a népi hagyományok őrzése, a hulladékgyűjtéssel és -kezeléssel kapcsolatos ismeretek terjesztése állampolgári közérzetünk jelentős javulásának lehet eszköze.

A partneri együttműködés szép példáit láthattuk két jelentős területen. Partnerségi együttműködés a Budapest Környéki Népfőiskolai Szövetséggel részvételével Európai Unió-s pályázat kapcsán, valamint Tolna megyei kis települések népfőiskoláinak szerepe a helyi közművelődési tevékenységben.

A képzések során alkalmazott tevékenységek és módszerek is azt bizonyítják, hogy a népfőiskolák a csoportban végzett, aktivitáson alapuló korszerű andragógiai elvek alapján végzett munkát preferálják.

A beszámoló nem lenne teljes, ha nem említeném a tatai népfőiskola jelentős munkáját névadója, a neves közigazdász professzor, Magyary Zoltán emlékének ápolása révén. Jól látható, milyen fontos a múlt-jelen-jövendő összekapcsolása.

A bemutatottak követően felmerültek a következő teendői is:

- Országos akciót indítunk annak érdekében, hogy az eddig végzett tevékenységeket kellő mértékben és mélységben feltárhassuk.
- Együttal felhívjuk minden szervezetnek a figyelmét, hogy regisztráltassa magát a Regionális Munkaügyi Központnál.
- Törekedni kell arra, hogy az egymás közötti kommunikáció-hozzáférés ingyenes legyen.

Reményeink szerint 2005-ben a Tatai Népfőiskola vendégszeretetét élvezhetjük, miután a Magyary Zoltán Népfőiskolai Társaság vállalta az V. „Ezerarcú” megrendezését.

Nagyné Kiss Mária

Előszó helyett

A 2004. évi programsorozat felvezetése a Magyar Népfőiskolai Társaság és koordinációs partnere, a Magyar Művelődési Intézet tollából:

*„Ha egy álom közel kerül
a megálmodóhoz, az azért történik,
mert az életüket az álmaikhoz
igazítva szervezték meg;
minden cselekedetüket
az álmuk határozta meg.
Abban a pillanatban, amikor
egy álmodozó csatlakozik
egy másikhoz, máris egy fokkal
csökkent a távolság az álom
és a megálmodott élet között.
Mi éppen így fejlesztettük
Napról napra tovább
a közművelődést”*

(Paulo Freire)

A Nemzetközi Felnőtt Tanulók Hete véghezvihető álmok beteljesüléséhez kíván utat mutatni. Lehetőséget teremt arra, hogy felismerjük a tanulásban rejlő változtató erőt, és önművelésünk segítségével megváltoztassuk életkörülményeinket akár egyéni, akár közösségi szinten. Ahogy Jacques Delors, az UNESCO "Nemzetközi Bizottság az oktatás XXI. századra vonatkozó kérdéseiről" elnöke megfogalmazta: „Az egész életen át tartó oktatás a kulcs, amely által birtokba lehet venni a XXI. századot”; amellyel leküzdhetővé válik az egyéni tehetetlenség, meggátolható egy kedvezőtlen élethelyzetben való megrekedés, orvosolhatóak a család hétköznapi gondjai. Az ünnep középpontjában a felnőtt tanuló áll, aki szorgalmas tanulással befejezi hiányos iskolai tanulmányait, kitanul egy új szakmát, elsajátít egy idegen nyelvet, vagy „csupán” szélesíti érdeklődési körét.

Találkozási pont. Önmagunk és a bennünk rejlő lehetőségek között, munkánk és hobbink számára, vagy közösségi szinten az érdeklődés és az elsajátítandó készségek, és képességek közt. Kapcsolódási teret ad szervezeteknek és intézményeknek közös munkaterületek feltárására, illetve megteremtí a párbeszéd lehetőségét a kormányzati és a civil szektor között, s nem utolsósorban azon igyekeznek, hogy mindezekről tájékoztatása a médiát és minél nagyobb teret hódítson annak műsoridejében vagy lapjain a sokrétű tevékenységek bemutatásával.

Fontos felmutatnia minden társadalomnak az ünnep megélésének fontosságát. *A tanulás megünneplése független kell hogy legyen az aktuális politikai*

irányzatoktól, ahogy minden országban különleges hangsúlyt kap pártoktól és politikai ideológiáktól mentes volta, civil, ökomenikus és plurális jellege.

A Magyar Népfőiskolai Társaság, partnereivel 1997 óta dolgozik a nemzetközi szinten Felnőtt Tanulók Hetének elnevezett rendezvénysorozat meghonosításán, így „A művelődés hete – a tanulás ünnepe” harmadik országos programsorozatának útjára bocsátása már egy korábban megkezdett folyamat újabb mérföldköve. Célunk az élethosszig tartó tanulás kultúrájának megteremtése, amely megszünteti az alap-, szak- és általános felnőttképzés, az írni-olvasni tudás és az egyéb kompetenciák megszerzése közötti hagyományos határokat az által, hogy ezek egymást erősítő és kiegészítő jellegét hangsúlyozza. Olyan társadalmi környezet megteremtésére kívánjuk felhívni a figyelmet, ahol a felnőttkori tanulást jognak és az igazságos, fenntartható fejlődés eszközeinek tekintik; ahol a felnőttkori tanulást a demokratikus és eredményes közösségek megteremtésének nélkülözhetetlen összetevőjeként kezelik.

Eltökélt szándékunk, hogy *A művelődés hete* – ahogy az elmúlt három évben is – ezeket az üzeneteket juttassa el a társadalom minél szélesebb rétegeihez.

MNT, MMI

Ezekkel a gondolatokkal kívánjuk megszólítani mindazokat, akik résztvevői vagy kitartó feladatvállalói az idei igen nehéz szervezésű ünnepnek. Az MNT, mint a program főkoordinátora eltökélt-ségből és a nemzetközileg elismert kezdeményezés állhatatos híveként nem mentegetőzni, másokra mutogatni akar. A következőkben mindössze az a célunk, hogy ismertessük röviden a szakma nyilvánosságával és a hozzánk csatlakozókkal, *melyek voltak azok az okok, amelyek szinte lehetetlenné tették az idei programok megrendezését.*

Az Országos Felnőttképzési Tanács, mint *A művelődés hete* védnöke az év elejétől kezdődően több alkalommal is kijelentette ülésein, hogy a programsorozatot határozottan támogatni javasolja anyagilag is. Az ígéret a Nemzeti Felnőttképzési Intézet közreműködésével kellett volna, hogy megvalósuljon. A tavalyi 14 ezer ember és több mint 30 szervezet részvétele vélhetően nem nyújtott kellő „fedezetet” arra, hogy még időben támogatást vagy pályázati lehetőséget nyújtsanak. A tavasz elejétől nyár végéig húzódó értetlenséggel, bürokráciával és informá-

cióhiánnyal tűzdelt időszakot augusztusban egy pályázat kiírása zárta le, melynek jogszerűségét és egyáltalán létét azóta is vitatja a sajtó, ugyanakkor az utófinanszírozásos pályázat elbírálásra sem kerül a programok indulásáig. Az MNT arra kényszerült, hogy az eddigi gyakorlattól eltérően partnereit ne támogassa közvetlenül, hanem egyéni pályázásra szólítsa fel. Egy olyan kiírásnak való megfelelés maradt a programok támogatására az egyetlen lehetőség, ahol kizsoru- lni igen sok kis – és civil – szervezet, valamint azok, akik nem rendelkeznek felhalmozott nagy összegekkel az utófinanszírozás vállalására. *A művelődés hete* partnerei, kulturális és oktatási civil szereplők többségükben mindkét kategóriába beleestek.

Az összes érintett – ideértve azokat is, akik érthetően, a végtelen bizonytalanság következtében az év során kiléptek a szervezők köréből – nevében kijelenthetjük: az Országos Felnőttképzési Tanács és a Nemzeti Felnőttképzési Intézet támogatása sajnos nem ért célba, az ünnep megvalósulását nem segítette, és a további összetett körülményekből adódó, hónapokon át tartó bizonytalan állapot az MNT, de legfőképp A Művelődés Hete hitelét rontotta. Bízunk benne, hogy az 1997-es első lépések és az azokat követő sikertelenség nem ismétlődik meg és a rendezvény életképes marad. Tudjuk, hogy emberi erőben, tenni akarásban és elhivatottságban az ország több pontján munkálkodó szervező partnereink (és azok, akiket a pénzügyi kilátástalanság tántorított csak el ettől), messze felülmúlják azokat, akik elfogadják, hogy ne legyen Magyarországon ilyen ünnepe a felnőttképzésnek. Egy olyan hete *az élethosszig tartó tanulásnak*, amikor nem szakemberek állnak csupán a középpontban, hanem azok is, akik ezt nap nap után a képző vagy a felnőtt tanuló oldalán valóságként megélik.

Beszámolónk nem lenne teljes, ha nem sorolnánk fel azokat, akik kitartóan segítettek idén is a Magyar Népfőiskolai Társaság és a Magyar Művelődési Intézet munkáját: *Civil Rádió, Foglalkoztatáspolitikai és Munkaügyi Minisztérium, Magyar Rádió Rt., Magyar Televízió Rt, Művészeti és Szabadművelődési Alapítvány, Nemzeti Kulturális Alap, Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma.*

Köszönjük nekik.

Fesztbaum Zsófia

Uniós ismeretek – pályázati technikák civil szervezetek részére

Bevezetés a projektmenedzsment műhelytitkaiba

A fenti címmel a Magyar Népfőiskolai Társaság – a Nemzeti Civil Alapprogram támogatásával – ez év első félévében tíz hétvégét felölelő bentlakásos képzést szervezett Balatonszepezden.

A képzés célját bizonyára nem kell különösebben ecsetelni, hiszen akik a civil szférában non-profit szolgáltató tevékenységet végeznek, nagyon jól tudják, hogy az uniós pályázati technikák elsajátítása létkérdés számukra.

A résztvevők köre (a képzés célcsoportja) a Magyar Népfőiskolai Társaság és más, felnőttképzési tevékenységet folytató civil szervezetek – angol nyelvi kommunikációs alapismeretekkel rendelkező – nem főhivatású munkatársaira terjedt ki. A tervezett létszám 26 fő volt, az ország valamennyi régiójának képviselőitében.

A tematika kézenfekvően adódott a képzés céljából – azaz a résztvevők természetes igényéből, hogy megismerjék az Európai Unió projekt-támogatási szempontjait, pályázati rendszerét és a támogatások elnyerésének technikáit. A tanfolyam ennek megfelelően elméleti, ismeretközlő előadásokból és gyakorlati foglalkozásokból, műhelymunkákból épült fel. Legeredményesebbnek azonban ezúttal is azok a képzési formák bizonyultak, amelyek ötvözni tudják a két megközelítésmódot.

Tekintve, hogy e sorok írója nem élte végig a kurzust, mindössze két hétvégét töltött Szepezden a képzés dereka táján, nem lehet krónikása a munka egészének, csupán azokról a foglalkozásokról próbálhat képet adni, amelyek(b)en részt vett, és amelyek a legmélyebb emléknymokat hagyták benne.

Általánosságok helyett konkrétumok

Elsőként említendő az április közepén kiosztott – az addigi tanulmányok eredményességét, készséggé válását lemérni hivatott – kérdőívek értékelése. A résztvevőknek arra kellett röviden válaszolniuk, hogy a tanfolyam során megismert, elsősorban uniós pályázatok (HEFOP alprogramok, LADER+, INTERREG A, B, Grundtvig 3, Grundtvig 3, valamint az NCA) közül melyikben lát a maga (és szervezete) számára leginkább lehetőséget. A kitöltőknek röviden meg kellett fogalmazniuk a *tematikát*, illetőleg a *problémakört*, amiért a pályázatot kidolgozzák. A következő pontban a program megvalósításával elérendő *célt* kellett megfogalmazni. A továbbiakban a program időtartamát kellett jelezni, majd a bevonandó partnereket (-szervezeteket) és azok szerepét, alapvető feladatát kellett megnevezni. A gondolatsort a program fő célcsoportja(i)nak meghatározása zárta.

A kitöltött kérdőíveket (lényegében projekt-vázlatokat) gyűjtött pályázók – Mihályfi Márta, az MNT főtitkára és Ács Sándorné, a Mezőföld Népfőiskola titkára – elemezték, tanácsokkal szolgálván a pályázati eredményesség feltételeit és fogásait illetően. Nem lehet elégszer hangsúlyozni, hogy az első feltétel a kiíró szándékának pontos megértése; már csak azért is, mert ezzel kell összhangba hoznia a pályázónak a saját célmeghatározását – elsősorban tartalmi, ám szintén nem utolsósorban nyelvi szempontból, a fogalomhasználat EU-s konvencióinak messze-mező figyelembevételével.

Egyszerre két nyelven (angolul és projektül)

Szükséges e ponton azt is megjegyezni, hogy nem (csupán) a pályázati szakzsargon készségi szintű puffogatásáról van szó (bár ez idő szerint is olyan készség, amelynek jobb, ha birtokában vagyunk, mint ha nem), de (szerencsére) nem ez a siker egyetlen záloga. A pályázatbírálók (a brüsszeliek is) annyi rutinos – ám tartalmatlan – frázist olvasnak, hogy szinte hálát éreznek, ha valami konkrétumba botlik a tekintetük.

Néhány kérdőív átböngészése során e sorok írója is rá tudott érezni a hivatásos pályázatosok révedező lelkiállapotára, s maga is friss erőre kapott, amikor egy-egy *pontosan megnevezett tervezett tevékenységre és/vagy célcsoportra* bukkant.

Nyelvtanulás projekt módszerrel

Magyarországon egyelőre igen nehéz bármiféle szakmai képzés tanuló csoportjának összeállítását idegen – akár angol – nyelvi kommunikációs alapismeretek meglétéhez kötni. Különösen igaz ez a civil szférában. Esetünkben is a *szakmai nyelvi készségek fejlesztését* két csoportban kellett végezni. Nyilvánvalóan a kezdő-csoport tanárának jutott a nehezebb feladat – bár *Orbán Zsolt* növendékeinek sem az abszolút nulláról kellett indulniuk, hiszen ha valakinek csak a napjainkban közhasználatú angol szavak halmazát sikerül valami módon rendbe szednie, már akkor is közelebb kerül a nyelvhez, és a javuló érzelmi viszony is közelebb viheti a szisztematikus nyelvtanulás elhatározásához. Jó

Alapozó nyelvi kurzus

A pályázati kiírásokról és feltételekről bővebben a weben...

lenne, ha a továbblépésben is tudnánk segíteni. A haladó csoport munkájáról tudok többet mondani, minthogy mindkét látogatásom alkalmával ennek lehettem részese. Az első pillanattól kezdve megragadott az a szó szoros – és többféle – értelmében is vett „projekt-módszer”, amellyel Czinkotai Renáta tanított. A mindkét nyelvet anyanyelvi szinten beszélő tanár – eredeti szakmáját tekintve – nem tanár. Azonban nem csak az angol nyelvet beszéli anyanyelvi szinten, hanem a brit kultúrában is ugyanígy otthon van, mivelhogy évekig élt az Egyesült Királyságban. S hogy a pályázatok világában is hasonló tájékozottsággal mozog,

annak az a magyarázata, hogy főhivatásaként *fundraiser*ként dolgozik, ami (félleg) magyar fordításban talán *forrásmenedzser*ként hangzik. Tehát azt is mondhatjuk, hogy a haladó csoport tanára hivatásos pályázó.

Ennek megfelelően a haladó csoport szakmai nyelvi képzése (alkalmanként 4 óra) „csupán” annyiban különbözik egy (magyar) anyanyelven zajló pályázati tréningtől, hogy angolul folyik. Mégpedig teljesen életszerű projektek megtervezésével és megfogalmazásával (természetesen a magyar beszéd ennél a csoportnál sem nélkülözhető, de csak akkor szakítja meg a folyamatos angol beszédet, amikor a tanár fenakadást érzél a megértésben; ekkor mintegy zárójelben hangzanak el a magyar kifejezések).

Az első alkalommal erre a segítségre kevesebb szükség volt, minthogy a szóban forgó két projekt vázlata jókora papíron a falra került (mint a PowerPoint prezentációnak valamilyen korábbi verziója). Az egyik projekt a PHARE Access 2003 programba illeszkedő állampolgári-jogi képzés modellje volt, befogadó-állomáson élő menedékkérők számára, a másik pedig az EQUQL 2005 keretében támogatott alapképzése munkanélküli nők részére.

A másik alkalommal nagyobb szükség volt az anyanyelv használatára, mert ekkor már nem csak beszélgetni kellett a már olvasható projektekről, hanem eredeti, innovatív projekteket kellett szabályosan, az EU-s pályázatok nyelvén és logikája szerint megfogalmazni. Így az egyik csoporttag javaslata mellett döntve, *nyugdíjasklubok klubjainak megyei ernyőszerkezete számára terveztünk országjáró programokat az idős emberek életminőségének*

Autentikus tájékoztató a LEADER programról

„Hol láthatók a lokális együttműködés példái?” A kistérségi menedzserek egyelőre inkább globálisan gondolkodnak az együttműködésről

megőrzése érdekében. (Természetesen több javaslat is elhangzott, de ez volt a legkonkrétabb és legéletszerűbb.)

Miután kialakult a projekt vázlata anyanyelven, egyenként, menet közben megkerestük közösen és megjegyez(het)tük a témával kapcsolatos angol kifejezéseket. Ekkor került föl a házra a tető: a pályázati adatlap kitöltése EU-konform angol nyelven.

A következő ilyen komplex nyelvórára már nem vettem részt, de a házi feladatot még én is kézhez vettem. Angol nyelvű szöveget kaptunk a környezetvédelem témaköréből – hogy a szorgalmas(abb)ak figyelmét ne zavarja majd a következő műhelymunka során a „szótárazgatás”, hanem tudjon ki-ki a tervező munkára összpontosítani.

Nyílt fórum, mely nyúltabb is lehetett volna

Az EU-s pályázati technikákkal ismerkedők némi ízelítőt kaphattak az „éles menetből” a képzési programba iktatott „Nyilvános fórum”-on, melyre a kurzus áthelyeződött a balatonszepezdi művelődési házba. A fórum pontos címe ez volt: *Kistérségfejlesztési program és a LEADER Magyarországon – Balatonfelvidéki esettanulmány. Nyilvános fórum a térség képviselőivel.*

A képzési tervnek egyik igen fontos része volt a LEADER bemutatása, hiszen e program egyike azoknak a támogatási rendszereknek, melyek a rurális térségek felzárkóztatását hivatottak segíteni. A „hagyományos” vidékfejlesztési politika korszerűsítése érdekében jött létre ez a *közösségi kezdeményezés*, melynek értelmében egy terület fejlesztési stratégiáját az abban résztvevő önkormányzatokból, a térség vállalkozóiból és civil szervezetéseiből megalakuló helyi *akciócsoport* az ott élők bevonásával állítja össze. Az elkészült stratégia alapján a döntéshozó keretösszeget határozza meg az akciócsoport/munkacsoport számára. Ezt helyi pályázat útján kell a végső kezdeményezettek számára biztosítani. A helyi pályázat lebonyolításáért a Helyi Vidékfejlesztési Munkacsoport a felelős.

Az Unió főleg három típusú kezdeményezést kíván támogatni: *a.) integrált, kísérleti területfejlesztési tervek kidolgozását; b.) vidéki térségek közötti együttműködéseket (régiók közötti LEADER-csoportok közös projektekben való részvételét közös tudásalap és erőforrás felhasználásával a fejlesztési terv megvalósítása végett; c.) hálózatok kiépítését annak érdekében, hogy a program résztvevői kicserélhessék tapasztalataikat, tudásukat, ötleteiket egy információs hálózaton keresztül.*

Miután Nemes Kálmán, a hazai programirányító szervezet képviselője átfogóan ismertette a LEADER-programot, a közép-dunántúli térség Balatonszepezdről nézve két legközelebbi kistérségének menedzsere ismertette – szintén nagy vonalakban – a saját kistérségükre vonatkoztatott programot. Ismertették Balatonfüred valamint Tapolca környékének földrajzi, természeti, társadalmi valamint kulturális adottságait és utaltak az ezekre építhető fejlesztési lehetőségekre és lehetséges modellekre.

A fórum néhány, a környező településekről érkező résztvevőjének megnyilatkozásai is bizonyították, hogy – noha a hivatalos pályázati kiírás még nem került nyilvánosságra – már e kistérségekben is megindultak valamiféle tevékenységek a LEADER keretében. A pályázati technikák elsajátítására nem kevés időt és energiát szánó kurzus-részvevők – mint akik végre valódi nyomra leltek –, élénk érdeklődéssel vetették magukat a konkrét információk után: *hol, kik, mikor, pontosan mit is csinálnak?!* – ám valamennyire is kézzelfogható választ legfőjebb csak a *mit* kérdésre sikerült kapniuk.

Valójában tanulságos volt ez a fórum, egy szempontból azonban alatta maradt a várakozásoknak: valamilyen rejtélyes (?) okból nem volt teljesen nyílt. E képzés szervezőinek – meg még alighanem sok másikénak – találniuk kell a későbbiek során olyan példákat, „demonstrációs anyagokat”, melyeket a pályázati kurzusok résztvevői élőben és szabadon tanulmányozhatnak. Csak így érhetnek célba az Európai Unió támogatási programjai. Meg csak így érhet célba hazánk is: hogy se ma, se holnap ne legyen netó befizetője az Unió költségvetésének.

Trencsényi Imre

Út az ötlet születésétől a megvalósulásig

Börtönprogram Zalában is

A lig egy - két hete kerültem a Zalai Népfőiskolai Egyesülethez, amikor egy meghívót kaptam a IV. „Ezerarcú Népfőiskola” Szentendrén megrendezett országos tanácskozására. Örültem is, meg nem is, hiszen senkit sem ismertem, de még a szervezetet, sőt az elnökünket sem. Kaptam egy időpontot, hogy ekkor itt találkozom *dr. Szinku Mihállyal* és *Kun Ernőnével* (akikkel együtt utaztam), és egy nevet *Nagyné Kiss Mária*, akit keresek meg, hogy vegyen a szárnyai alá, és beszélgessek vele.

Ma is emlékszem az utazásra, az évszakhoz képest nagyon hideg, esős idő volt.

Délután indultunk és a szakadó esőben csak este érkezünk meg. Amikor bekapcsolódtunk a programba éppen az úgynevezett „Jó gyakorlatok” ismertetése volt. A rendező felszólította akkor még nem ismert Nagyné Kiss Mária programja bemutatására. Tőle hallottam először a Börtön Népfőiskolai programról. Ma sem tudom igazán megfogalmazni, hogy mi, - talán az előadás módja, talán a feladat, talán a lehetőség, ami a Zalai Népfőiskolai Egyesület újbóli elindítását jelenthetné - fogalmazódott meg bennem a gondolat, hiszen Zalaegerszegen is van egy előzetes ház, ahol én is megvalósíthatnám ezt a programot. Döntésemről azonnal tájékoztattam elnökünket, aki meglepődött, de szabad kezet adott a megvalósításra.

A konferenciáról hazatérve lázas munkába kezdtem, ami időnként meg-meg torpant, mert a nyári szabadságos időszak alatt nehéz volt a kapcsolatok kialakítása.

Ősz lett, amire eljutottam a Zala Megyei Önkormányzat közbiztonsági munkatársához, akitől megtudtam, hogy egy sajnálatos baleset következtében létrejött nyár közepén egy Együttműködési Megállapodás a Zala Megyei Önkormányzat és a Zala Megyei Büntetés-végrehajtási intézet között, a visszaeső bűnözés megelőzésére, a szabadulás után a társadalomba való beilleszkedés elősegítésére, amiből addig semmi sem valósult meg.

Nagyon örültem az önkormányzati kapcsolatnak, mert ekkor egyesületünk hihetetlenül rossz (pénz, feladat nélküli, működés képtelen) helyzetben volt.

Az Önkormányzattal kötöttem egy Partnerségi Megállapodást, melynek keretében kezdtem el a munkát. A megállapodás lényege az anyagi támogatás volt.

Aztán felcsillant a remény, mert találtam egy pályázatot, melyet a Nemzeti Felnőttképzési Intézet írt ki a „Társadalmi szervezetek felnőttképzést segítő tevékenységének támogatására”. Ebben a pályázatban tudtam elképzelni a Zalaegerszegi Börtön Népfőiskolai program megvalósítását.

Óriási volt a felelősség:

- mert, életem második pályázata volt (NCA, NFI, amiket aztán megnyertem)
- mert, ez jelentette az elindulási lehetőséget, a munkát
- mert, ma már tudom, hogy ez jelentette a jövőt.

Nagy volt a felelősség azért is, mert segítség nélkül egyedül kellett kitalálni, megvalósítani egy programot.

Aztán rájöttem, hogy mégsem vagyok egyedül. Felhívtam Marikát Szolnokon és a segítségét kértem. Hosszan beszélgettünk telefonon, aztán egy hirtelen ötlettel azt mondta: „tudod mit, holnap ügyis órám van az intézetben, gyere le, és személyesen megbeszéljük”. Igent mondtam, és másnap a Megyei Önkormányzat kisebbségi tanácsnokával, *Vajda Lászlóval* útnak is indultunk. Ismét furcsa érzés kerített a hatalmába, mivel nem ismerem Lacit féltem a hosszú úttól, és hát még nem voltam börtönben.

Mire Szolnokra értünk elmondtam elképzeléseimet, terveimet nagyon jó volt, hogy teljesen egyformán gondolkodtunk és terveztük a jövőt.

Szolnokon találkoztunk Marikával, és együtt kerestük fel a parancsnok urat, aki már várt bennünket. Ő foglalta össze az elmúlt hat éves munkájukat. Beszélt induló kudarcaikról, de büszkén mondta, hogy ma már csak eredményeik vannak. Nagyon örültem, hogy egyeztetés nélkül is azonos volt az elképzelésünk. Ezután került sor az intézet bemutatására. Hihetetlen volt számomra, hogy hol vagyok, ami jelezte: talán csak a remegő lábam, a rácsos ablakokon besütő nap, na és az osztályterem felé haladva a Marikát barátságosan köszöntő rabruhás fogva tartottak. Egy terembe értünk, ami ízlésesen volt berendezve, könyvekkel teli polcok, a falon térképek, szekrények, melyben általános iskolai és egyéb könyvek, különféle eszközök jelezték az itt folyó munkát. Mi is itt beszélgettünk, itt kaptam ötleteket, tanácsokat és valójában innen indul el a munkám.

Késő délután indultunk haza, kavarogtak bennem a különböző érzések, de mire Zalaegerszegre értünk csak a következő időszak feladatait láttam.

Másnap időpontot kértem a Zalaegerszegi intézet parancsnokától, *dr. Rózsás János* úrtól, aki azonnal fogadott (a kisebbségi tanácsnok és a közbiztonsági munkatárssal együtt). Tájékoztattam elképzeléseimről, engedélyt kértem a pályázat megírására (arra, hogy munkánkat befogadják), és hogy találkozzak a fogva tartottakkal, akiknek bemutattam egyesületünk munkáját, elképzelésemet az intézetbeli munkáról és egy kérdőívet indítottam útjára, hogy részt vennének-e a programban és milyen témakörök érdekelnék őket. Nagyon jó érzés, hogy első perctől élvezem a parancsnok úr és munkatársainak támogatását. Nagyon örültem annak is, hogy az akkori kis létszámhoz viszonyítva 32 fő jelentkezett a képzésre. Kiderült, hogy *informatika, jog, nyelv, történelem* témakörben szeretnének előadásokat. Mivel a szervező munkával párhuzamosan már írtam a pályázatot, szinte naponta jártam be az intézetbe és egyeztettem, terveztem *Szalai Tamás* nevelővel, aki a segítőtársam volt a program elindításában. Néhány alkalom után azt vettem észre, hogy elmúlt a félelmem, már nem zavar az, hogy hol vagyok. Az örök, a fogva tartottak megismeretek, és tudták miért jöttem.

Tamással még egy alkalommal jártam a szolnoki intézetben, ennek a látogatásnak a célja az volt, hogy intézeti szemmel nézzék meg a Szolnokon folyó munkát.

Ünnepi pillanat a hosszú bétköznapokban (Képiünk „idézet” a Zalai Hírlap egyik börtön-népfőiskolai tudósításából)

A kérdőívek alapján azt láttam, hogy teljesen más feladatot kell végezniem, mint Szolnokon, mivel képzett, sok esetben csupán felsőfokú iskolájukat be nem fejező fiatalokkal álltam szemben.

November végén volt a pályázat beadási határideje. Innen nehezen telt az idő, de azért nem állt meg. Ígéretemhez híven, és a várható együttműködés reményében karácsony előtt egy filmet vittem be kalács és tea kíséretében, amit együtt néztünk és beszélünk meg. Nagy örömet szereztem a programmal, melynek célja részben a fogva tartottak bizalmának elnyerése volt.

Peter Weir *Holt Költők Társasága* című alkotását vetítettük le. Ez a film lehetőséget adott a beszélgetés kapcsán az egyéni megközelítésre. Jellemeztük John Keatinget mint tanárt, és módszereit, beszélgettünk Neil diák tragédiájáról, a tradíció, becsület, fegyelem, kiválóság jelentőségéről. Hogyan kellett viselkednie, hogy ezeknek az elveknek, szülői elvárásoknak meg tudjon felelni.

Érdekes volt, bár akkor még csak kóstolhattuk egymást, és az idővel is nagyon kellett gazdálkodni, mert a film több mint kétórásra nyúlt.

Január végén végre az NFI közzé tette a nyertesek listáját, s mivel a Zalai Népfőiskolai Egyesület is szerepelt a

listán, elkezdődhetett a program indításának az előkészítése.

Órarendet készítettem, egyeztettem az előadókkal, pontosítottam az időpontokat, csoportokat alakítottunk stb., szóval lázasan dolgoztam/dolgoztunk, hogy az előttünk álló feladatokat hibátlanul megvalósítsuk.

Gondot okozott az eszközhiány, ezért megkerestem a Zala Megyei Munkügyi Központ igazgatóját, Kiss Amburust, akitől 10 db számítógépet és 5 db nyomtatót kaptam. A gépeket a parancsnok úr engedélyével egy külön (frissen festett) helyiségbe telepítettük, ezzel megteremtődött, a fogva tartottak nagy öröme az informatikai képzés lehetősége.

2005. február 15-én ünnepélyes megnyitó keretében Zalaegerszegen így elindult el a Börtön Népfőiskolai program.

Zalaegerszeg, 2005. augusztus 24.

Fehér Lászlóné
a Zalai Népfőiskolai Egyesület titkára

A nyíllal átlőtt (béke-) galamb „gyógyítása”

Falukutatás egy határmenti kistrégióban

2005 májusában a Budapest Környéki Népfőiskolai Szövetség a Kertészeti Egyetem településtervező mérnök-hallgatóival egyhetes helyzetfeltáró falukutatást végzett Kemencén (Magyarország) és Ipolyszakálloson (Szlovákia) az Ipoly-menti kistrégió életének, gondjainak megismerése céljából.

Ipolyszakállosi tapasztalatok

A határon túli faluban baráti hangulat fogadott minket a szép természeti, táji adottságokkal megáldott település középkorú polgármestere, *Gasparik Kálmán*, és hasonló korú helyettese, *Marsal András* jóvoltából. Előadásaikból és a kézhez kapott színvonalas helyi kiadványokból már az első napon megismerhettük alapvető életkörülményeiket, gondjaikat. A jövőre vonatkozó kilábalási terveiket illetően viszont egyértelmű bizonytalanságot, politikai pesszimizmust tapasztaltunk, ami különösen sarkallt bennünket társadalmi-gazdasági helyzetfeltáró munkánk minél alaposabb (néhány nap alatt lehetséges) elvégzésére.

A helyi lakosokkal, „közszolgákkal”, pappal és másokkal folytatott személyes életút-interjúk, s az utcai-kocsmái beszélgetések alkalmával főleg elkeseredettséget, reménytelenséget, csalódottságot és elvagyódást tapasztaltunk. Az egyik beszélgető társunk, egy kisboltos asszony meg is je-

gyezte, hogy *“ez itt a senki földje, nem kellünk mi sem Szlovákiának, sem Magyarországnak.”*

A helyi művelődési ház a Községházával együttműködve hosszasan kutatott a település Mária Terézia korabeli jelvényt pecsétje után, aminek lenyomatát *Pifkó Péter* és *Beke Margit* művészettörténészek segítségével végül meg is találták az Esztergomi Hercegprímási Iroda levéltárában. Ennek fényképe alapján készült el 1992-ben a község jelenlegi címere, melyen hármashalom (Fátra-Tátra-Mátra?) látható, a középső kiemelkedő halmon repülésre kész galamb tart a csőrében három szál búzakalászt. A két szélső halomból kinövő egy-egy körben összehajló olajág, mint a békesség jelvénye látható “Szakállosi pecsét 1768” körirattal. Arra, hogy a galamb testébe álló nyíl mikor és miért került bele a jelképbe, nem tudtak választ adni az általunk megkérdezettek... *A rövid kutatás alatt felmért problémák a nyíllal átlőtt (béke-) galamb “meggyógyításának”, azaz a társadalmi béke helyreállításának szükségességére hívták fel a figyelmet.*

Beszélgetőtársaink elbeszéléseiből valamint az *Ezredforduló* című - községi önkormányzati - millenniumi kiadványból egyértelműen kitűnt, hogy *nem az eltérő anyanyelvű (szlovák, magyar) emberek közötti, hanem a politikai ellentétektől, illetve a határmenti régió magárahagyatottságától szenvednek az itt élő magyarok.*

Ismerkedés a faluval

Embersorsok

Rövid földrajzi, gazdaságtörténeti áttekintés

Az Ipoly folyó partján, Nyitra megyében, a Hont-Ipoly menti régióban található az Ister-Granum Eurorégió határtelepülése: Ipolyszakállos. A Hont-Ipolymenti régió Zalabától egészen a nagykürtösi járásig terjed. Ezen a régióon belül alakították meg az Alsó-Ipoly menti kistérséget, melynek 17 szlovákiai községe mellé csatlakoztatni szerettek volna 15 magyarországi határmenti kistépülést is, de ez – Gasparik Kálmán polgármester elmondása szerint – még ezidáig nem sikerült. *A kistérségi alulról építkező faluhálózat azonban életképesebb, s Deménd, Ipolyszakállos szervező kapcsolataként működik együtt ennek a kimunkálásában.*

Az Alsó-Ipoly menti Szakállos községet a tatárjárás által elpusztított magyar és palóc falvak lakói alapították (1299-ben már oklevél említi). A település neve feltehetően a sok kicsi érrel („szakállal”) átszőtt Ipoly-vidékre utal. Trianon előtt a község Hont vármegyéhez tartozott, az *Esterházi*, majd később a *Huszár* család birtokaként. Az említett békeszerződésnek „köszönhető”, hogy a háború előtt az Ipolyon átívelő 47 híd része ma is csonkán várja újraépítését. Ipolyszakállost is híd kötötte össze az anyaországgal – ahogy a helyiek nevezik ma is a 2004. december 5-ei magyarországi, a kettős állampolgárságról, a nemzetiségi csatlakozásról szóló sikertelen népszavazás utáni csalódottságukban is hazánkat... A lerombolt híd családtagjaiktól és kö-

rábbi földjeiktől zárta el a gazdákat. A '90-es évek változásait hasonló szervezetlenség, koncepcióhiány és a kisember teljes gazdasági kiszolgáltatottsága jellemezte, mint Magyarországon. *A földjeiket termelőeszközök nélkül visszakapó idős emberek kifosztottságról, föld-felvásárló „maffiákról” panaszkodtak sírva. (Például egy tolókoscs nagymama: „30 ezer koronával tartozik nekem ma is a TSz, az egész életem ennyit ér, de ezt sem tudják kifizetni. Jobb lenne meghalni, mint ebben a szegényben élni!”)*

A 900 körüli lelket számláló falu a '60-as években még másfél ezres lélekszámú, virágzó agrártelepülés volt. Mára helyi szolgáltatás nélküli (az orvos és a fodrász is a környékből jár át), áthelyezett, központosított közigazgatású (Nyitra, Léva), munkanélküliségtől (statistikailag 20%), elöregedéstől és elvándorlástól szenvedő kistépülés lett.

A történelmileg jellemző szarvasmarha-, sertésenyésztés, szőlészet (otelló), méhészet, vadászat, halászat majd a közelmúltbeli fűszerpaprika-termesztésből *csupán a méhészet – helyi mézfeldolgozó üzem alakult nemrég – és egy dán gazda sertéshizlaldája* maradt a termelőszövetkezet 2003-ban történt megszűnése után. A földek javát gabona- és kukorica-termesztésre bérlő dán vállalkozóval „gondok vannak”. Adott ugyan sertéshúst a közös faluünnepekre, de nem veszi figyelembe a helyi hatóságok környezetvédelmi előírásait, a sertéshizlaldájából származó szennyvíz kapcsán nem hajlandó együttműködni a falu szennyvíztisztítójának

létesítésében. Nyilvánvaló, hogy termelési költségeinek minimalizálására törekszik, termelésének externális költségeit (pl. szennyvíz-probléma) a falura hárítva. Telephelyét „néma” biztonsági örök vigyázzák. (Nem adhattak interjút az öt meglátogató egyetemistáinknak.) Nem tud vagy nem akar beilleszkedni a falu életébe?

„Mi a magyar vállalkozókat vártuk volna ide!” – hangzott el sok megkérdézt szájából.

A döntő többségében magyar nemzetiségű, katolikus falu Ipolyságból származó papja szintén az együttműködés hiányáról panaszodik – szintúgy a polgármester és helyettese, akik a fiatal, 30-as évei elején járó paptól többet várnak, mi több: a tapasztalt lelki vezető hiányolják, aki elősegíthetné az emberek közötti jobb megértést a kettévált faluban. Az interjúk alapján inkább falu–város jellegű mentalitásbeli elentét okoz beilleszkedési gondot.

A falu kicsiny evangélikus közösségéhez a szomszédos település lelkésze jár át hetente egyszer istentiszteletet tartani. A biblia-beszélgetések az önkormányzatnál dolgozó *Tuhárszky Ilona* presbiter, régi népfőiskolás társunk vezeti.

Tennivalók

A munkanélküliség, a TSz-nek a tagok felé való tartozással történő megszűnése és a többség számára átláthatatlanul átalakuló tulajdonosi viszonyok keltette lehangoltság érthető. A 2003-ban tönkrement TSz-ben 120 fő dolgozott, jelenleg 20 főnek jut munka a dán sertéshizlalda vállalkozásánál. Az emberek egyéni stratégiák szerint küzdenek az életben maradásért, leginkább úgy, hogy elmennek a faluból munkát vállalni a fiatalabbak. A település fejlődését a demográfiai adottságok (a 18 és 50 év közötti lakosság aránya 50% feletti) és a Kanadai Nemzetközi Fejlesztési Hivatal (CI-DA) anyagi támogatásával, valamint a Kanadai Urbanisztikai Intézet szakmai segítségével elkészült „Ipolymente mikroregió stratégiai terve” lehetővé tenné. Ez a terv 2015-ig fogalmazza meg a lakosság életszínvonalának általános növekedéséhez, a fejlett mezőgazdaság és feldolgozóipar kialakításához szükséges teendőket:

1. *A vállalkozói szférában:* gazdaságfejlesztési stratégia régiószintű összehangolása; a vállalkozói egységek számának növelése; támogatási adatbázis; új technológiák bevezetésének segítése; biomassza energetikai előállítás.
2. *Az önkormányzati politikában:* magas színvonalú, régiószintű községi együttműködés; az adó- és illeték-megszabás összehangolása; a földrendezés felgyorsítása (tagosítás? – A szerző); a lakosság jogi ismerteinek gyarapítása; növelni a bűnmegelőzés hatékonyságát.
3. *A közművesítés és környezetvédelem területén:* a községek fokozott közművesítése; hatékonyabb környezetvédelmi módszerek alkalmazása; szelektív hulladékgyűjtés; a természeti értékek megőrzése, megújítása mint turisztikai vonzerő.
4. *A minőségi szolgáltatási intézményrendszer kialakítása vonatkozásában:* az épületek modernizálásával javítani az

Határjárás

oktatás feltételeit, ezzel fokozni a régióhoz való kötődést; megőrizni és továbbfejleszteni az ősök kulturális örökségének védelmét; az egészségügyi szolgáltatások színvonalának megtartása, szociális szolgáltatások javítása.

5. *A községek közötti és a nemzetközi együttműködés vonatkozásában:* összehangolt, határon átnyúló együttműködés (regionális végrehajtó [elavult jelző – A szerző] bizottság létrehozása a határ menti magyarországi községek képviseletével); kapcsolatteremtés az EU hasonló kistérségeivel (három-, ill. négyoldalú lakossági találkozó); a régió fejlesztésében megnövelni az EU-alapokból származó pénzeszközök szerepét (közös szlovák–magyar multiplikációs pályázatok beadása).

Véleményünk szerint a fent vázolt stratégia fokozatos megvalósításával a régió gazdasági felemelkedése és ennek nyomán a régóta óhajtott társadalmi megbékélés is elérhető lesz.

A jelenleg érzékelt megtorpanást a községi vezetők a nagypolitika érdektelenségével magyarázzák. A mi meglátásunk az volt, hogy a feltörekvő helyi vállalkozók (például *Németh Árpád* az EU-s pályázattal létesült mézfeldolgozó üzemével és modern panziójával) alkalmasabbak lennének a kistérség felvirágoztatására, mint „a múlt terheit nyögő” intézményes faluvezetés. Ezt a megállapításunkat támasztotta alá az említett vállalkozónak az INTERREG III. pályázatban való együttműködési felkérése, melyet a BKNSZ titkárával, *Nagy Júliával* ottlétünk utolsó napján együttműködési szándéknyilatkozat formájában írtak alá.

Szlovákiai tartózkodásunkat Ipolyság városának meglátogatásával zártuk. Ez a kisváros intézményileg (iskolák, kórházak stb.), történelmileg régióközpontnak alkalmas húzóerővel rendelkezik (még mai is viszonylag nagyszámú a helyi értelmiség).

Kemencei tapasztalatok

A magyarországi interjúk, beszélgetések hasonló (magárhagyatottsági) problémákat tártak fel, de a közelmúlt változásai már régebben lezajlottak, mint Ipolyszakálloson, ezért kissé jobb gazdasági talpraállást, kevésbé elszegényedett népességet tükröztek. A környék településeihez mérten Kemencének a legkiterjedtebb a területe, ahol jelentős szerepet foglal el az erdőgazdálkodás és a bogyósgyümölcs-termesztés. Megalakult a TЭСZ, mely több százhektáros gazdát foglal magába. Tudatos és jelentős a faluban a falusi turizmus, vendéglátás, működik a Tájház, melyet a tervek szerint kibővítenek kézműves alkotóházzá. Működik az iskola, a Helytörténeti Gyűjtemény. Itt áll az egykori Hont Vármege Megyeháza. A falu vezetése tudatosan tartja fenn az élhetőbb élet érdekében a csodálatos természeti környezetet. Megmaradt a kisvasút és a kemenceiek vendégszeretete, melyet a falukutatás során is tapasztaltunk.

A hazai vállalkozók a félbérért kapható szlovák (ingázó) munkaerő alkalmazását részesítik előnyben, amiért aztán a „hazaiak” szintén ingázni kényszerülnek a fejlettebb régiók (Budapest) felé.

A falukutatást az ipolyszakállosi és kemencei tapasztalatok összegzésével és az érintett települések vezetőinek meghívásával Kemencén fejeztük be.

Összefoglaló kérdések – elsősorban Ipolyszakállos sorsát illetően

Beteg a falu lelke, jobban, mint a teste. A zavaros helyzetből való kilábalást nem látják az emberek.

- *Lelkileg hogyan lehetne felhozni a falut?*
- *Milyen helyi programok vannak, lehetnek? (mézturizmus, tájház jobb kihasználása a falusi turizmus számára stb.)*
- *A fiatalokat hogyan lehetne megtartani a faluban?*
- *Mit akarnak az emberek, miben vesznek, vennének részt?*

A fellendülést jelentősen segítené a két ország között lerombolt hidak, utak és vasútvonalak (például Ipolyság és Drégelypalánk között) megfelelő szintű helyreállítása – az Ipoly menti szlovákiai és hazai kistelepülések régóta óhajtott közös vágya –, ami a mai napig nem történt meg. Vajon miért???

Budapest 2005. május 31.

Balogh Judit Anikó,
Nagy Júlia

A FALU

A XI. Országos Főépítési Konferencia ajánlásai

Túristvándi Község Önkormányzata és az Országos Főépítési Kollégium 2006. szeptember 6–8-án Túristvándiban rendezte meg a XI. Országos Főépítési Konferenciát. A tanácskozás résztvevői a nyitó plenáris ülésen elhangzottak ismeretében három szekcióban – három, különböző megközelítésben – vitatták meg a Konferencia címadó témáját. A Konferencia az alábbi ajánlásokat fogalmazta meg:

A FALU NÉMA KIÁLTÁSA

Édes Hazánk tündérkertje a vidék, s benne a falu, veszélyben van. Az erőteljes átalakítás nem csak a mezőgazdasági termelést – és ezen keresztül a tájat – változtatja meg, hanem alapvetően érinti a falvak társadalmát. A folyamat a községeket fizikailag is súlyosan károsítja. Mégis van pad a házak előtt, még mindig ültet diófát a férfiember, tiszta még a tekintet, egyenes még a gerinc, hitele van még a szónak, erős itt még a kézfogás és köszönnek egymásnak az emberek. Ez gazdag szegénységük titka, ezért mosoly az ország arcán a falu. Tőlünk függ, hogy gyönyörű szép magyar falvaink megmaradnak-e.

1. A Konferencia teljes mértékben egyetért és támogatja azt az utóbbi időben örvendetesen felerősödő folyamatot, mely a tudatos vidékpolitikára, a tudatos falumegújításra irányítja a figyelmet. Magyarország területének ugyanis 80%-a vidékies térség, e térségben lakik az ország lakosságának 50%-a. A *vidék* részben az ország egésze előtt álló hosszú távú célok megvalósulásának színtere, másrészt az ország egésze számára – így a városi társadalom számára is – új lehetőségeket kínál. A vidékpolitika célja elsődlegesen a vidéken élő emberek életminőségének javítása, azaz a lakóhelytől független esélyegyenlőség biztosítása. De célja a tudatos vidékpolitikának az ország területén élő növény- és állatvilág, a talajnak, víznek mint élő környezetnek karbantartása, az épített és a természetes környezet összhangjának őrzése. Ezek tudatosítására maguknak a főépítészeknek – társult települési főépítészeknek – is határozottabban kell törekedniük és ennek fontosságát tevékenységükben érvényre kell juttatni.
2. A falvak helyzetében csak akkor várható lényeges javulás, ha gyökeres változás következik be a velük foglalkozók szemléletében, a fejlesztésük és rendezésük során alkalmazott módszerekben. Ha falvaink sorsán változtatni akarunk, nem a helyreállításukat, hanem a *megújulásukat* kell elősegíteni a vidéki lakosság szociális

és kulturális identitásának erősítésével, a közösségfejlesztéssel; a regionális különbségeket és az ökológiai szempontokat figyelembe vevő gazdaságfejlesztéssel (nem a társadalom van a gazdaságért, hanem a gazdaság a társadalomért) és munkahelyteremtéssel, a falu és a táj kapcsolatának megőrzésével, a történeti épületállomány védelmével, az új épületek környezetbe illesztésével és azok hagyományörző módon történő építésével.

3. A *falumegújítás* tartalmát mindenki számára egyértelművé kell tenni. Az a rurális térségek kistelepüléseinek olyan *komplex* és *programozott* tevékenysége, amely a településfejlesztési koncepcióra és településrendezési tervre alapozva, továbbá építve a falu hagyományaira és értékeire, egyúttal különös figyelmet szentelve a fenntartható fejlődés követelményeire, *integráltan* foglalkozik a település társadalmi és gazdasági problémáinak megoldásával, valamint a természeti és épített környezet védelmével és fejlesztésével.
4. A falvak megújulása ugyan elsősorban az ott élők ügye és ennek elősegítése az azokat irányító önkormányzatok feladata, de egyúttal nemzeti érdek is. Ki kell tehát dolgozni a vidékfejlesztési stratégia mint országos alapdokumentum önálló részeként a *Falumegújítási Programot*. Csak ez a keret rendezheti végre össze a téma komplexitásából fakadóan a szükséges tennivalókat, támaszkodva a nemzetközi tapasztalatokra is. Ennek érdekében *hatékony és intézményes* koordinációra van szükség a fejlesztés- és támogatáspolitikai összehangolásában, valamint ezeken a területeken *növelni kell a falumegújítást segítő forrásokat*.
5. Külön figyelmet kell fordítani az *aprófalvakra*, amelyeknek léte folyamatosan veszélyeztetett. Jövőjüket belső adottságaik, külső kapcsolatrendszerük, a lokális és nemzeti érdekek kiegyensúlyozott, összehangolt elemzése révén, velük együtt kell megfogalmazni.
6. Egy adott táj településeinek feltétlenül együtt kell működniük környezetük alakításában, formálásában és értékeinek megőrzésében. Annak érdekében, hogy a falvak kevésbé legyenek kiszolgáltatva az aktuális, önos érdekeket érvényesíteni akaró táj- és településformáló erőknek, igényeknek, biztosítani kell a közérdeket szolgáló önkormányzatok *összefogását és hatékony érdekérvényesítését*.

Túristvándi – Budapest, 2006. szeptember

Országos Főépítési Kollégium

Alulnézetben

A Ormánság múltját több oldalról is kiválóan feldolgozták. Ennek ismerete azért szükséges, hogy tünődhessünk, miként jutott jelenlegi állapotába, és mire számíthatunk.

A táj, a természeti adottságok gyökeresen nem változtak, sőt, Magyarország egyik legjobban épségben maradt természeti környezetével rendelkezik.

Mi történt hát valójában? Az első világháborút követően határmenti terület lett, elvesztette szerves kapcsolatát a Dráva jobb parti vidékével. Ezzel kapcsolatban érdemes elolvasni a kevésbé ismert *Thassy Jenő* „Veszélyes vidék” című memoárját. Ezt követően már jelentkeztek problémák az akkor még szintiszta magyar őslakosság körében, melyekről szemléletesen írt *Kiss Géza*, *Kodolányi, Móricz*, és még sokan mások. De még rémálmaikban sem gondolták, hogy ez lesz az Ormánságból.

Mi volt a következő csapás? A második világháborút követően hamarosan a jóbarát Tito Jugoszláviájából láncos kutya lett, akitől legalább annyira kellett félni, mint nyugati szomszédainktól. A szokásos történet aknazárral, belépési tilalommal és a „megbízhatatlan elemek” kitelepítésével. Utóbbiak főleg a legmódosabb, legértelmesebb parasztpolgárok, a kulákok voltak. Ők maguk vagy soha nem tértek vissza, vagy gyermekeiket arra presszionálták, hogy örökre hagyják el a térséget. Megkezdődött a lakosság „felhígulása”, kicserélődése. A betelepülőknek már nem voltak gyökereik. Elveszett az az összetartó erő, ami egy településből közösséget kovácsol.

Ez is volt a cél. Mindenki féljen, ne legyenek generációs példaképei, csak a hatalom képviselői. Példakép helyett hangadók. Bach-huszárok helyett párthuszárok. Ne felejtjük el, ez a mai napig így van, mind a jobb, mind a baloldali részéről.

A mindenkor hatalom nem szereti az önálló közösségeket, a civil szervezeteket, az egyéniségeket. A vazallusokat szereti, a manipulálható tömeget. Ez előző folyamatokról az Ormánságban figyelemreméltóan emlékezik meg *Berta Bulcsú*, „Füstkutya” című kisregényében.

És mi történt a helyben maradt lakossággal? Bér munkást csináltak belőlük a TSZ-ekben és az egy-két kisüzemben. Az emberek elfelejtettek gondolkodni. Megutálták a napfelkeltét, alig várták, hogy este legyen, és közben megtanultak lopni. A korábban becsületes embereknek már nem volt szégyen a közösből, a „nép vagyonából” minden mozdíthatót hazamenteni. És nem csak a materiális javakat lopták el, hanem ami talán súlyosabb, az időt, a munkaidőt.

És akkor a több évtizedes falansztert követően „nyakunkba szakadt” a rendszerváltás. Jött az ősi „trükk,” kárpolitásként „földet osztunk”, addig sem figyelnek ránk, amíg mi privatizálunk. De kinek osztunk földet? A több évtizede városba származottaknak, a már túlságosan előregedett, de még hozzáértő helyi lakosságnak, a mezőgazdasági bérmunkásoknak. Minden hozzáértő látta, hogy ez katasztrófa lesz. Az is lett!

Már kárpolitási jegy formájában a földek egyik részét felvásárolták a nepperek. Másik részén még pár évig kínlódtak a nosztalgizáló öregek, aztán vagy kihaltak, vagy ők is áron alul eladták a földet. 16 év nagy idő! És hova lett a legtöbbször csak 5–10–15 hektár föld ára? És hova lettek a nagy álmok? Jobbik esetben az emberek újra bérmunkások lettek, csak nem a TSZ-ekben, hanem gyakran egy arc nélküli új, vagy idegen „földesúr” birtokán. És még ők a szerencsések. A mezőgazdaságban dolgozók nagyobb része földönfutó munkanélküli lett. A nagybirtokok újra kialakulnak, ami természetes is, hisz csak ezek lehetnek versenyképesek. Nyugat Európában is ez a tendencia, minden tévhit ellenére. Lenne még egy kiút: értékesítő, feldolgozó szövetkezetet létrehozni. Na, de mi magyarok vagyunk, az összefogás soha nem tartozott az erényeink közé. Ezért hát várjuk a csodát.

És a csoda eljött, beléptünk az EU-ba. De az EU-nak nem a mi termékeink kellene, vagy legalábbis nem ebben az összetételben, hanem a piac és esetleg a termőföld. És megint rugalmatlanok vagyunk, megint nem tudunk változtatni. Pedig már a csodák ideje lejárt.

Mi történt közben a lakossággal? Mint már utaltam rá, a lakosság összetételének változása már korábban megkezdődött, de az utóbbi 30 évben egy etnikai átrendezés is végbement. A '60-as években is voltak a térségben cigányok, de községenként csak 2–3 család. A kanász, a csordás, esetleg állatkereskedők, főleg lókereskedők. Ők minden további nélkül beilleszkedtek a faluközösségbe. Aztán voltak összefüggő településeik (pl. a Gilvánfa melletti erdőben Zokogán, a siópusztai árok mentén...), ahol ténylegesen embertelen körülmények között éltek, de a férfiak dolgoztak. Ezeket a telepeket megszüntették (részben erőszakkal) és lakosaikat beköltöztették a kis falvak megüresedett házaiba, ahonnét az öregek kihaltak, gyermekeik meg már a városban dolgoztak. Mivel a cigányságnak más a „kultúrája”, mihelyt kezdett túlsúlyba kerülni egy-egy településen, az őslakosság, ha csak tehette, elmenekült. Elsősorban Sellyére, Vajszlóra, Pécsre költöztek. Kialakultak olyan községek, ahol ma már 90–95%-ban csak cigányok laknak. (Gilvánfa, Alsószentmárton... stb.). A korábban tetszetős, módos parasztházakat lelakták, a falu képe megváltozott. Az, hogy a porták tönkrementek, nem magyarázható csak a pénzhiánnyal. Ha egy leesett tetőcserepet, betört ablakot évekig nem teszünk a helyére, ha az udvar, a kert szeméttel, gazzal telített, ha csak a legegyszerűbb éves meszeléseket sem végezzük el, az már mentalitás kérdése. Annál is inkább, mivel a családból mindenki otthon van, hisz kétségtelen, hogy a rendszerváltás utáni munkanélküliség elsősorban őket sújtotta. A cigányság önmagát gettósítja. Ez persze országosan is így van, és az egymást követő kormányoknak még elképzelésük sincs, hogy mit kezdjenek ezzel a problémával. Könnyen kikövetkeztethető, hogy pár évtized múlva hány százaléka lesz az összlakosságnak cigány.

Hol van a stratégia, a hosszú távú elképzelések? Ez a kérdés nem oldódik meg magától, és nem oldja meg helyettünk se az EU, se más.

És jelenleg mit csinálunk most már nem csak a cigánysággal, hanem az ő szintjükre süllyedő elszegényedett helyi lakossággal is? Egyszóval, újratermeljük őket.

Lehet-e egy életen keresztül, vagy több generáción át munkanélküliként élni, és csak segélyekből, közmunkákból (közhasznú, közcélú munkákból) tengődni? Ezek iszonyú pénzbe kerülnek a társadalomnak, és nincs mögötte teljesítmény, nincs megfelelő számonkérés, így nincs erkölcsi nevelő hatása, nincs perspektíva, csak máról holnapra való tengés-lengés.

Talán hasznosabb lenne ezekkel a pénzekkel a vállalkozókat támogatni, és kötelezni őket, hogy ezért tartós munkanélkülieket hosszú távon alkalmazzanak. Mert aki profitorientált, az nem tűri el a lógást, a szándékos kártételt, a teljesítmény hiányát. Ezzel mintegy „védett” munkahelyeket teremthetnénk.

Amivel mindannyian egyetértünk hosszú távon, az

oktatás, a képzés lehet megoldás. Ezt is ketté kell választanunk, felnőtt- és ifjúsági oktatásra.

Mi van jelenleg a felnőttképzésben? Elsősorban nem a piac igényeinek megfelelő képzés történik, ha tudják egyáltalán, hogy mit igényel a piac. Jól hangzó szlogen az ősi mesterségek felújítása, kosárfonás, szőnyegszövés, teknővájás, fafaragás... stb., csak éppen nem lehet vele pénzt keresni. A képzésben részt vevők közül sokan tudják is, és nem szívvel-lélekkel vesznek részt az oktatásban, hanem mert ez egy projekt része, valamennyi pénzt kapnak, ha végigülik az előadásokat. Rövid távon ez is több nekik a semminél. Nagyon jó üzlet ez az oktatóknak, hisz részben a pályázatokat is már e célból írják. Visszacatolás nem történik, hogy hányan tudnak megélni a képzés során elsajátított anyagból, ami érhető is, hisz kiderülne, hogy fölösleges pénzkidobás volt az egész.

Mint ahogy 16 év kellett ahhoz, hogy kiderüljön, olyan diplomásokat olyan szinten képeztünk számszámra, akikre nincsen szükség. Kinek a pénzén? Az oktatásunk minden szinten mélypontra süllyedt. Mi az, hogy a világ első háromszáz felsőoktatási intézményében nincsen egyetlen magyar sem? Mi az, hogy 20% funkcionális analfabétánk van? Mi joggal büszkék vagyunk arra a tíz fölötti Nobel-díjasra, akik magyar iskolákból indultak el. Ez nem csak pénz kérdése, hisz akkor sem volt gazdag Magyarország.

A jövő pedig egyedül az oktatásra alapozható. Miért csak a gagyit, a felszíneset vesszük át idegen országoktól, miért nem a példaértékű finn oktatást? Azért, mert percemberekké váltunk. Mert önmagunknak is hazudunk.

Még néhány gondolatot a pályázatokról, melyeknek az lenne a szerepe, hogy segítsék egy térség fejlődését. Hát nem mindig ez történik. Nem arra pályázunk, amire ténylegesen szükség van, hanem amire kiírás, lehetőség van. Jellemző pályázatok: járdaépítés; temetői út, temető rendbetétele; ravatalozó építése; közösségi ház építése; gáz bevezetése.

Ez mind nagyon szép és kell, csak éppen nem visz előre. Az, hogy a temetőket rendbe tesszük, ahol őseink alszanak, belső igényből kell, hogy fakadjon, nem állami pénzekből. Az, hogy közösségi házakat építünk és újítunk föl, ott ahol nincs már közösség, és azokat nem tartjuk fenn: pénzkidobás. Az, hogy iszonyú költségeken gázt vezetünk be munkanélküli falvakba, ahol még a vizet és az elektromos áramot sem tudják kifizetni, és a helyi erdőket a Pécsi Hőerőműhöz szállítjuk be: ésszerűtlenség.

Persze mindenre van magyarázat, az elmondottak tételes cáfolatára is.

Még mindig nincs veszve semmi, csak próbáljunk meg őseink egyszerű paraszti eszével gondolkodni és cselekedni.

Sellye, 2006. november 23.

Keszei Tamás
Ormánság Fejlesztő Társulás

Globalizálni a szolidaritást

Az EAEA kérdésvetéseit a Confintea VI előkészítéséhez*

Az Európai Felnőttképzési Társaság és a Felnőttoktatás Nemzetközi Tanácsa több éve rendszeres konzultációk keretében közösen készül a VI. Felnőttoktatási Világkonferenciára (CONFINTEA VI), amely Brazíliában lesz 2009-ben.

Mi a jelentősége a Confintea VI-nak a világban és mi a jelentősége az európai régió számára?

A felnőttoktatás közel egy évtizednyi fejlődésének, régi és új problémáinak áttekintésére ad lehetőséget, s egyben az előretételekre is, elsősorban Európa és a globális világ viszonyának és egybekapcsolódásának kérdéseit illetően. Az európai szervezet teljes egészében támogatja a globális felnőttoktatási tanácsnak a tétet képező kulcstémák c. dokumentumát, amely négy fő témát javasol a középpontba állítani a 2009-es világtanácskozás előkészületeiben:

- a szegénység és a felnőttoktatás
- a bevándorlás és felnőttkori tanulás kapcsolata
- a felnőttoktatás az Oktatás Mindenkinek és a Milléniumi Fejlesztési Célkitűzések nevű programokban
- olyan új szakpolitikai fejlesztés és jogalkotás szükségessége, amely minden megkülönböztetés nélkül biztosítja a tanuláshoz való jogokat.

Az V. CONFINTEA-t követően nemhiába vetődött fel igényként az ajánlások, fejlesztési javaslatok civil monitoringja, hiszen a szavak tengerét jelentő, korábban elfogadott ajánlások, ígérek és kormányzati elkötelezettségek teljesülése sok esetben „írott malaszt” maradt. Nem sok értelme van évtizedenként ugyanazt deklarálni.

Ez a dokumentum inkább vitát kezdeményező kérdésvetések sora, semmint értékelés, vagy kötelező iránymutatás. Az V. Confintea 2003-as időközi értékelésére akkor az EAEA készített egy beszámolót a saját tevékenységéről.²

Három fontos üzenet szól a 2008-as, Budapesten sorra kerülő regionális előkészítő konferencia vitáihoz és a 2009-es brazíliai világtalálkozóhoz.

1. a biztos eligazodáshoz nem árt emlékezni arra, amit valaha helyesen láttunk, akartunk és tettünk
2. az európai felnőttképzéspolitikai-fejlesztés (adult learning policy development) egyedülállóan pozitív egy térség nemzetközi együttműködésében, amit

fejleszteni kell és dialógus formájában ki kell szélesíteni

3. a szolidaritást globalizálni kell, amiben Európának különleges a felelőssége

1. TANULNI A MÚLTBÓL. VISSZA KELL SZEREZNI AZ EREDETI TETTEK ÉS GONDOLATOK ÉRVÉNYÉT

Ha áttanulmányozzuk az UNESCO és CONFINTEA dokumentumokat 1949-től 1997-ig és 2003-ig – több mint fél évszázadnyi időszak! –, a fejlődés hihetetlenül nagy és jelentős, még ha nekünk a jövő kihívásaihoz kell is igazodnunk.³A fejlett európai országok kis csoportjához (1949) képest egyre jobban kiszélesedett a részt vevő államok és civil szervezetek száma, s a konferenciák, dokumentumaik, a megelőző fórumok, kutatások növekvő színvonala nagyban hozzájárultak a felnőttképzés és felnőttkori tanulás (adult education and learning) világméretű fejlődéséhez. S ezen keresztül a társadalmi és gazdasági fejlődéshez. Ebből a szempontból fontos állomás volt a Napirend a Jövő számára 1997-es dokumentum, amely szakmai és tudományos kutatások sorára alapozva, minden korábbinál átgondoltabb programot ajánlott a tagállamoknak. Most mégis egy másik UNESCO dokumentumra, az 1976-os Ajánlások a felnőttoktatás fejlesztéséről címűre szeretnénk hivatkozni, amely a második világháborút követően az első alaposan kidolgozott felnőttoktatás-fejlesztési szakpolitikai dokumentum. A '76-os először ajánlasként fogalmazott meg fogalmakat és olyan fontos alapelveket, amelyeknek érvényesítéséért 30 év után is néha kicsinyes, napi küzdelmeket kell folytatni a XXI. század elején.⁴ Mind a '97-es hamburgi, mind az 1976-os nairobi dokumentumban megtalálható minden téma, probléma és javaslat, amit azóta is rendszeresen napirenden tartunk, s ezt tesszük most, 2008-ban és majd 2009-ben is.

Megéri néhány további szót vesztegetni a '76-os dokumentumra, mert forrásnak tekinthető a tekintetben, hogy honnan kell kezdenünk a gyökereinket megerősíteni. Azóta sincs például jobb definíciója a felnőttoktatásnak. A dokumentum megfogalmazásaiban a személyiség és annak méltósága áll a középpontban: „... az oktatás és a képzés lehetőséget biztosít mindenki számára a személyisége teljes kibontakoztatására”. S az okmányban a képzettség és a tudás mellett ugyanolyan fontos volt „az olyan képzés és attitűdformálás, amely alkalmassá teszi az egyéneket a személyi-

ségük teljes kibontakoztatására”. El lehetne ma képzelni, hogy az ún. „üzleti hatékonyság” fogalmába beletartozzék az a képzés, amely „kifejleszti azon kreatív képességeket, amelyekkel akár egyénileg, akár közösségben új anyagi javak és szellemi, esztétikai értékek állíthatók elő”?... S a mai aktív állampolgárság „halvány” fogalma vajon eléggé előtérbe helyezi-e, hogy az állampolgári tudatformálás „különösen meg kell hogy célozza a független és kritikus gondolkodásmód kifejlesztését”?

Ahogy az EAEA alapításának 50 évfordulóján (2003) is hangsúlyoztuk: a múlt egyik fontos üzenete, hogy az európai szervezet mindig is törekedett a felnőttkori tanulás társadalmi és demokratikus jelentéstartalma teljességének a gyakorlatba ültetésére. Nem nosztalgjáról van szó, a világ néhány évtized alatt nagyot fordult. De jó tudni, hogy érdekcsoportok sokaságának szakpolitikai fejlesztési ajánlásai, s a tudományos kutatások garmadája között, mi az, ami továbbra is biztosan a jövőbe mutat.

2. AZ EU-BAN ÚJ LENDÜLETET VETT A FELNŐTTKORI TANULÁSSAL KAPCSOLATOS SZAKPOLITIKA FEJLESZTÉSE

A Memorandum az élethosszig tartó tanulásról c. 2000-ben megszületett dokumentumot követően, a 2000-es évek közepére került napirendre, hogy a felnőttoktatás mint az élethosszig tartó tanulás egyik fontos pillére, önálló politikai ajánlás tárgya legyen. Az EAEA büszke arra, hogy nyílt tenderen elnyert tanulmánya, a Trends and Issues in Adult Education in Europe,⁵ (Trendek és témák a felnőttoktatásban, Európában), számos más tanulmánnyal együtt, hozzájárult a 2006-ban megszületett felnőttoktatási ajánláshoz – Felnőttkori tanulás: tanulni sohasem késő⁶ –, és az ajánlás alapján kidolgozták a Cselekvési Terv a Felnőttkori Tanulásról: Tanulni soha nem késő.⁷ című programot. Mindezzel a Lisszaboni Stratégiának – amely az Unió legátfogóbb politikai programja – külön elismert és integráns részévé vált a felnőttkori tanulás. 2010-ig, s azt követően a lisszaboni folyamatot folytató újabb EU programban a felnőttoktatás fejlesztése állandó és önálló elem lesz, ami nagyjelentőségű előrelépés. A két Közlemény alapján számos további kutatás, fejlesztés, és tender-tevékenység indult el, nem beszélve arról, hogy az Élethosszig tartó tanulás 2007–2013 program jobban összpontosít – elsősorban a Grundtvig programon keresztül – a két megfogalmazott cél megvalósításának segítésére. A

2006-os Közlemény a következő öt fontos üzenetet fogalmazta meg:

1. A résztvevő akadályozó tényezők megszüntetése
2. A felnőttkori tanulás minőségének biztosítása
3. A tanulási eredmények elismerése és jóváhagyása
4. Befektetés az idősebb népességbe és a bevándorlókba
5. A felnőttkori tanulás monitorozásának fejlesztése

Bizonyos értelemben új és pozitív elem, hogy az emberierőforrás-fejlesztés, a munkaerőpiaci képzés és a szakképzés hagyományos dominanciájához képest nagyobb hangsúly került a társadalmi beilleszkedésre (social inclusion), a nem-formális tanulásra (non-formális adult learning), az időskor (ageing), a bevándorlás-népességmozgás (migration) és a felnőttképzés (adult education) kapcsolatára. Új szemlélet a „tanulási eredmény” hangsúlyozása és mindenféle tanulás elvi egyenrangúságának elismerése. Előtérbe került a nem-formális felnőttkori tanulás nagyobb mértékű átláthatóságának, minőségfejlesztésének szükségessége, a felnőttoktatási szakma fontossága. Felmerült az igény a felnőttoktatás terén szükséges, sajátos indikátorok és ún. célszintek bevezetésére is a fejlődés elősegítése és monitoringja érdekében. Mindezek évtizedekkel mérhető jelenetős előrelépéseket jelentenek.

A Bizottság persze még most is a saját apparátusának nehézkes önmozgása, és a sokszor a tagállami önállóság elvére hagyatkozó érdektelenség, valamint a sokszínűsre hivatkozó érdekellentétek Szküllája és Kharüdisze között hajózik. Óvja Isten a sziklába ütközésektől. Tárnyilagosan meg kell állapítani, hogy az Oktatási és Kulturális Főigazgatóság felnőttoktatással foglalkozó egységével kialakult egyre jobb megértés és partnerség nem jelenti azt, hogy a fejlesztési ajánlásokban megfogalmazott feladatok megvalósítása előtt ne tornyosulnának továbbra is akadályok. Ilyen először is a saját szakmai erőforrásaink kellő, hatékony mobilizálásának a hiánya. De ott van egy több évtizedes gát is: a nem-szakmai felnőttoktatás gyenge pozíciói. További elem a Bizottságra nehezedő, átláthatatlan, nehézkes bürokrácia, valamint bizonyos hagyományos érdekcsoportok bénító primátusa. Mindez a finanszírozási stratégiák megváltoztatási nehézkességében is világosan kiütöközik.

Az európai térség elöl jár a felnőttkori tanulás (adult learning) fejlesztésében, és a Bizottságnak éppúgy, mint a szakmai szervezetek, NGO-k számára is fontos, hogy eredményeiket és problémáikat megvitathassák egymással és

megoszthassák a világ más térségeivel. Ezáltal az EU maga is nagyot léphet tovább a fejlődésben. Mindehhez a budapesti regionális konferencia előkészületet, a 2009-es világtalálkozó pedig kivételes fórumot jelenthet.

3. GLOBALIZÁLNI A SZOLIDARITÁST

Egy átlagos felnőtt tanuló is tudja, hogy a globalizáció hajtómotorja nem a felnőttoktatás. Ugyanakkor kevés annak a beavatkozásnak a mennyisége és minősége, amit a felnőttoktatásnak kötelessége lenne megtenni. Az 1985–1994 közötti és az 1995–2004 közötti időszakban a fejlődő országokban a felnőttkori írás-olvasási készség 68%-ról, 77%-ra nőtt.⁸ Ugyanezen periódusok alatt globális szinten az írás-olvasási készség népességen belüli aránya 76%-ról, 82%-ra emelkedett. Mindemellett még mindig 774 millió fő analfabéta és 80 millió iskoláskorú gyermek nem jár iskolába. Egy felnőtt írástudóvá tételének egységnyi becsült ára 50–100 USD között mozog. Az analfabéta felnőttek 85%-ra 35 országban található (660 millió). A Dakarban 2000-ben megfogalmazott cél, hogy 50%-ra csökkentsék az analfabéták arányát, 2015-ig a támogató országoktól 5,6 milliárd USD-t tenne szükségessé, miközben a tényleges támogatási felajánlások és elkötelezettségek csak 1,5 milliárd USD-ra rúgnak. Mint köztudott, csak az első amerikai bankmentő csomag több mint 800 milliárd USD-t tartalmazott, s összeszámolható, mekkora nagyságrendű csomagok követték ezt az EU-ban is. Az alfabetizációs példa találó, még ha kis szelete is a felnőttkori tanulásnak, amit évtizedek óta leszűkítenek az írás-olvasás tanítására. Az UNESCO központi honlapján még olyan rovat sem található, hogy „felnőttoktatás és tanulás”

Mit jelent a szolidaritás globalizációja?

Kétféle dolgot. A felnőttoktatás hatókörét ki kell szélesíteni a „globális citizen” felfogás és együttműködés alapjain (mozgalom); továbbá a nemzetközi, szakmai modernség és versenyképesség szabványainak kialakítását és egymástól, kormányoktól való elvárását közösen kell érvényesíteni. A kettő szorosan összefügg és egyformán fontos. Nem lehet színpadias feszültség-levezető mozgalmi show-k rendezésével feloldani a növekvő globális különbségeket, s nem lehet a relatíve fejlett EU szakmai eredményeit más körülmények és struktúrák közötti viszonyok

és értékrendek közé átültetni. Ugyanakkor a különbségek megértéséhez és kezeléséhez sokkal több kölcsönös erőfeszítésre van szükség.

– Mindenekelőtt a felnőttoktatás missziójának megújítása lenne kívánatos. Széles, pluralista és humanista értelmezésre és gyakorlatra van szükség annak jegyében és annak hangsúlyozásával, hogy a felnőttoktatás a társadalmi különbségek és igazságtalanságok csökkentéséért és a személyiség méltóságának szolgálatában áll. Elsődleges társadalmi, közösségi missziója van, nem pusztán individuális, redukcionista, eszköz- és gazdasági jellegű, mint ami az elmúlt évtizedben egyoldalúan érvényesült.

– E tekintetben az Európai Parlament képviselőinek és más döntéshozóknak a jelenleginél nagyobb befolyására van szükség. Az EU általános intézményi és politikai nehézsége és a különféle válságok már régóta napirendre tűzték a bürokráciaellenesség és a civil társadalom hatékony bevonásának pusztán hangoztatásán való valóságos túllépést s a kihívással szembenező programok megindítását. A felnőttkori tanulás ezen a téren fontos szerepet játszhat.

– A felnőttoktatás önmagában nem képes társadalmi strukturális változásokat elérni, de programjába kell vennie, hogy segítse a globális világ kormányozhatóvá válását és átláthatóvá, ellenőrizhetővé és irányíthatóvá tételét a sokféleség, a méltányosság, az egyenlőség és a béke jegyében.

– Küzdeni kell az UNESCO egyetemességének teljes értékű, az oktatásban játszott szemléleti dominanciájának visszaszerzéséért. Ez nem jelenti azt, hogy mind az UNESCO-nak, mind a brüsszeli Bizottságnak ne kellene átvennie valamennyit például az OECD és más szervezetek hatékony munkamódszereiből. Az UNESCO-n belül pedig el kell elismertetni a felnőttoktatás és az élethosszig tartó tanulás szerepének kiemelkedő fontosságát. A párizsi UNESCO kinyilatkoztatások önmagukban nem elégségesek. Meg kell erősíteni az UNESCO hamburgi Élethosszig tartó Tanulás Intézetének a státuszát és szerepét.

– Az európai térségen belül különös jelentőséget kell biztosítani az EU 27-ek közötti különbségek csökkentésének, az új tagállamok és jelöltek másodosztályú státusza teljes felszámolásának, és az Uniónál szélesebb Európai Tanács tagországok és szervezetek egyenrangú partnerként történő bevonásának⁹

– A felnőttoktatást és az élethosszig tartó tanulás területét integrálni kell az Európai Szomszédsági Politika programjába, s a együttműködés integráns részévé kell tenni.¹⁰

– Túl kell lépni az EU 27-ben a „nemzeti alapú”

nemzetközi együttműködés egyoldalúságain. Érvényt kell szerezni annak a belátásnak, hogy az egész EU, tagállamai és a nemzetközi donorok közös, dialóguson alapuló, koordinált, globális együttműködése érhet csak el bármilyen hatékony eredményt a mai globális trendek sodrása közepette. Az ún. Észak–Dél támogatások felét az EU és tagországai adják globális szinten. De vajon milyen hatékonysággal? E tekintetben az transzatlanti szakmai együttműködés és etikai felelősség újragondolása is szükséges.

A szakmai primátus letéteményesi kényelme Európában is múlté. A világ más dinamikus térségei mást és másként akarnak elérni és fejleszteni az felnőttoktatásban is. S a világ előre menetelét a szegényebb és elmaradottabb többség fogja meghatározni, mert leginkább ők érdekeltek a változásokban és a méltányosság érvényesítésében. Az európai térség szakmai szervezeteinek őszintén tanulniuk kell a törekvéseikből és támogatniuk kell azokat a globális párbeszédre keresztül.

Dr. Szigeti Tóth János

* Sz. Tóth János, mint az EAEA elnöke a szervezet számára készítette az alábbi vitaanyagot 2008 nyarán, tehát még a pénzügyi világválság láthatóvá válása előtt, amit az elnökség megvitattott és elfogadott, mint munkadokumentumot.

1 ICAE REPORT Agenda for the Future: Six Years Later <http://www.icae.org/ű>

2 Coping with the learning challenge – Between idealism and reductionism Brussels, Budapest, Helsinki, 2003

3 Confintean publications:
<http://www.unesco.org/education/uie/confintea/publications.html>
Previous Confintea documents:

http://www.unesco.org/education/uie/publications/confintea_5.shtml

Thematic brochures:

<http://www.unesco.org/education/uie/confintea/booklets.html>

4 Recommendation on the development of adult education adopted by the General Conference at its nineteenth session of UNESCO

Nairobi, 26 November 1976

http://www.unesco.org/education/pdf/NAIROB_E.PDF

5 <http://www.eaea.org/index.php?k=10263>

Adult education trends and issues in Europe (2006)

Reports and studies:

http://ec.europa.eu/education/doc/reports/index_en.html

Study on adult education providers (2006)

Adult Learning Profession in Europe (2008)

Non-vocational adult education in Europe

http://www.eurydice.org/ressources/eurydice/pdf/0_integral/083EN.pdf

6 DG EAC

http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/index_en.html

<http://www.nepfoiskola.hu/ppkevjdokumentumok2008/ajnalas.pdf>

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriSv.do?uri=COM:2006:0614:FIN:EN:PDF>

7 <http://www.nepfoiskola.hu/ppkevjdokumentumok2008/Cselktrv.pdf>

<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0558:FIN:EN:PDF>

8 UNESCO 2004 EFA Global Monitoring Report 2005, Education for All – The Quality Imperative. Paris UNESCO Page 2

EFA Global Monitoring Report 2008 UNESCO Publishing, Oxford University Press
UNESCO ISBN 978-0-19-953263-6 page 63

9 European Neighbourhood Policy
http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm
European Social Fund: http://ec.europa.eu/employment_social/esf/

10 http://ec.europa.eu/world/enp/index_en.htm

Hogyan tanulunk?

Szociológiai felmérés népfőiskolai szerepvállalással

Kérdések pontosítása Kárpáti Zoltán szociológus szakértő közreműködésével

A Magyar Népfőiskolai Társaság „Tanulási formák sokszínűsége: hogyan tanulunk?” címmel megbízást nyert a Nemzeti Szakképzési és Felnőttképzési Intézet pályázatán olyan, országos hatókörű felmérés megvalósítására, amely (reprezentatív mintavétel alapján) a teljes magyar felnőtt népesség tanulási motivációját hivatott feltárni. A kutatás elsőrendű célja a hazai felnőttképzésnek a tényleges igényekhez való lehetőség szerinti közelítése.

A kutatást a szakértői team úgy tervezte meg, hogy a célirányos kérdésekre kapott válaszok mind a különböző lakossági régek (munkavállalók, munkaadók, munkanélküliek), mind pedig a felnőttképzés szolgáltatók és irányítók elvárásairól és elképzeléseiről képet adjanak. Ennek érdekében felmérőink az ország 7 régiójában (megyéenként 100–100) 2100 kérdőívet töltenek ki a reprezentativitás szempontjai szerint kiválasztott személyekkel közösen. A személyes adatfelvételt megyéenként 3–4 fókuszcsoportos beszélgetés is alátámasztja (12–16 főnyi részvétellel), majd személyes (telefonos és/vagy online) megkereséssel a munkaadók, döntéshozók és ellátók (megyéenként 10–10 személy) körére is kiterjed a vizsgálódás.

FELKÉSZÜLÉS TÁGULÓ KÖRÖKBEN

A kérdőívek és egyéb munkaanyagok kialakítását 2008 októberében kezdte meg a Magyar Népfőiskolai Társaság elnökének irányításával a felnőttképzés valamint a szociológia szempontjait képviselő szakértői csoport. A többféle szempontnak több lépcsőben való egyeztetése után jelentős állomást jelentett a tervezőknek a térségi koordinátorokkal közös több napos műhelymunkája Balatonszepezden január első felében, majd a hónap végén szintén Balatonszepezden egészült ki a munkacsapat a felmérők szélesebb körével.

2009. január 24–25-én a kutatási projekt irányítóin és a hét térségi koordinátoron kívül a leendő kérdezőbiztosok kéttucatnyi csoportja végezte el a „puding-próbát” – azaz a kérdéssorok alapos tartalmi és logikai „átrágása” után a gyakorlatban is kipróbálták a munkaeszközöket (gyakorlaton természetesen azt kell értenünk, hogy szerepjáték-szerűen, páronként, majd pedig (fókusz)csoportként „játszották el” az interjú-, illetőleg a csoportos beszélgetés szituációt.

Leendő kutatóink följelölíratkoznak a kutatás terepének áttekintő térképére

A megyei szinten megcélzott 100 főnek – akiket képzések résztvevőiből, munkaiügyi kirendeltségek névjegyzékeiből, álláskereső klubok és hasonló csoportok tagjaiból célszerű kiválasztani – az alábbi arányok szerinti megoszlását tartja kívánatosnak a kutatási terv:

Munkaerő-piaci státus:	
munkavállaló	40 %
munkanélküli	40 %
egyéb	20 %
(nyugdíjas, rokkantnyugdíjas, GYES-en, GYED-en lévők, börtönből szabadultak)	

Iskolai végzettség:	
Befejezetlen általános iskola	40 %
Általános iskola	20 %
Szakkunakásképző	20 %
Szakközépiskola, gimnázium, főiskola, egyetem	20 %

Nem:	
nő	50%
férfi	50 %

MIRE KÍVÁNCSI A FELMÉRÉS?

A 64 kérdést tartalmazó kérdőív (természetesen a személy szerinti azonosíthatóság nélkül) a válaszadó társadalmi státusának az alábbi lényeges vonásaira terjed ki:

- Lakóhelyének jellege, lakóhelyéhez való viszonya
- Neme, életkora
- Legmagasabb iskolai végzettsége, igazolható szak-képzettsége
- Munkaerő-piaci mobilitása, jelenlegi munkahelye (ha van), foglalkozása, munkaköre, beosztása
- Ha munkanélküli, mióta? Előző munkahelye(i), munkaköre(i)
- Idegennyelv-tudása

A tényszerű adatok után a válaszadónak a tanulással kapcsolatos élményei és értékítéletei következnek. Az iskolai kudarcok és sikerek felidézése, azok okának, forrásának (tanárok, tantárgyak, tanulócsopórt, közösségi események) behatárolása után a „második eséllyel” kapcsolatos elképzeléseket kutatja a kérdőív. Ide tartoznak az élettervek és az esetleges sikeres vagy sikertelen tanulási próbálkozások.

A kétnapos felkészítő tréning természetesen csapátépítő játékkal kezdődött. A régiók képviselőinek bemutatkozását Diósi László (Ipoly-menti Népfőiskolai Társaság) animálta. Ezt követően Sz. Tóth János PhD ismertette nagy vonalakban a Magyar Népfőiskolai Társaság kutatási programját. A módszertani kérdésekről négyen is szóltak. A célokról, célcsoportokról, a kiválasztás szempontrendszeréről és módszereiről Baka József (Jelen-Lét Szabadművelődési Egyesület) és Nagy Júlia (Budapest Környéki Népfőiskolai Szövetség) beszélt, majd az interjúkészítés munkaeszközeit (kérdőívek) Keresztesi József (Magyar Zoltán Népfőiskolai Társaság) és Porkoláb Lajos Bihari Szabadművelődési és Népfőiskolai Egyesület) mutatta be.

A kérdőívek tartalmáról alább részletesebben szólunk, a kiválasztás szempontjairól azonban itt kell megjegyezni, hogy a mintavételnél sajátos gondot jelent a reprezentativitást szolgáló véletlenszerűség és a kutatás tárgyának megfelelő célirányos merítés. Tekintve azonban, hogy a kutatás nem statisztikai számszerűsége megállapítására irányul, hanem (a tanulással kapcsolatos) jellegzetes attitűdök feltárására – melyeknek elemzése nyomán a zárótanulmány lesz hivatott felnőttképzés-politikai következtetések levonására –, aligha sértik meg a szociológiai felmérés szakmai szabályait az alábbi megkötések.

Gyakoroljuk a fókuszcsoporthos interjúkészítést

Nagy Júlia koordinátor felvázolja térsége sajátosságait

A második rész kérdéssora arra irányul, hogy a válaszadó milyen tanulási színtereken szerezte az általa legfontosabbnak tartott ismereteit, készségeit, és ezeket milyen mértékben tudta hasznosítani, illetőleg tartja átadhatónak szűkebb és tágabb környezete számára.

A harmadik kérdéscsoport azt kutatja, milyen formában, miért tanul(t) vagy tanulna szívesen a megkérdezett személy, s melyek a tanulását és tanulási eredményeinek elismerését megnegatívító, vagy éppen azt segítő tényezők. Kitől kér(t) segítséget, ha a tanulásban, a tanulási utak megválasztásában önerőből nem boldogul(t), illetve milyen további, tanulással kapcsolatos tervei vannak.

Végül pedig az adatközlő családi, gazdasági és szocio-kulturális profiljára vonatkozó kérdések zárják a kérdőívbeszélgetést.

A fókuszcsoporthos beszélgetések lényegében ugyanezt a problematikát járják körül – vagy ha tetszik, exponálják, amennyiben megelőzik az egyéni adatfelvételt.

A PUDING KÓSTOLÓJA

A kérdőívvel kapcsolatos nyitott kérdések tisztázása és néhány megfogalmazás pontosítása után a résztvevők plénuma párokra oszlott, mégpedig azon elv alapján, hogy egymást eddig nem,

vagy kevésbé ismerők kérdezzék egymást, azaz válaszoljanak közösen az attitűd- és/vagy szükséglet-feltáró kérdéssorra.

A jóllehet még nem „élesben”, de már a gyakorlatban zajló ellenőrző munka újabb pontosítások szükségességére hívta fel a figyelmet. Ezeket a „tesztelők” a szerkesztői csoportot képviselő Kárpáti Zoltán PhD (MTA Szociológiai Intézet) közreműködésével nyomban érvényesítettek is a szövegben.

Hasonlóképpen, szerepjáték-szerűen próbálták ki a fókusz-csoportos beszélgetést is a résztvevők, a tervezés során pontosan megszerkesztett forgatókönyv alapján. A módszertani bevezető után – melyet B. Balogh Edit (KIFE) és Fehér Lászlóné (Zalai Népfőiskolai Egyesület) tartott – két csoport alakult. Az egyiket B. Balogh Edit, Fehér Lászlóné és Porkoláb Lajos mediálta, a másikat Baka József, Nagy Júlia és Diósi László mediálta (a harmadik személy ilyenkor a vélemények rögzítését végzi).

A gyakorlati munka értékelésére mindkét esetben Keresztesi József vállalkozott. A felkészítési program

lezárásaként pedig Mihályfi Márta (Magyar Népfőiskolai Társaság Népfőiskola Intézet) a feladat-ütemezés egyeztetése után átadta a felmérés résztvevőinek a munkaanyagokat és a szükséges dokumentációt.

A munkaprogram a továbbiakban a következőképpen alakul:

2009. április közepéig lezajlanak a fókusz-csoportos beszélgetések, elkészül a 2100 interjú és a 210 online lekérdezés. Ez követően a felmérő munka valamennyi résztvevője kiértékelő megbeszélésen vesz részt. Április végéig megtörténik a teljes adatfeldolgozás, június közepéig pedig elkészül az elemző tanulmány, mely június folyamán kötet formájában jut el a címzettekhez – azaz mindazokhoz, akikre bármiféle felelősség hárul a hazai felnőttképzés korszerűsítéséért.

A munkabizottság ajánlásit országos zárókonferencia is hivatott alátámasztani június végén.

t. i.

A MINTAKIVÁLASZTÁSRA JAVASOLT TELEPÜLÉSEK PEST MEGYÉBEN

100 interjú; 60 egyéni, 40 fókusz-csoportos elkészítésére javaslat

A kiválasztás vezérelvei – szociológiai és földrajzi jellemzők

Magas munkanélküliség, sok roma, peremváros, agglomeráció, aprófalvak Pest megyében

Országhatár / megyehatár mente / apró-, kistalvak – Szobi kistérség: SZOB, LETKÉS, NAGYBÖRZSÖNY, VÁMOSMIKOLA (4)

Megyehatár mente, tanyás térség, köztes zóna, érdekes gazdasági-igazgatási központ – Ceglédi, nagykatái, dabasi kistérség és egyes kistérségi központok, városok: ABONY, ALBERTIRSA, CEGLÉD, NAGYKÖRÖS, CEGLÉDBERCEL, CSEMŐ, ÚJSZILVÁS (7), NAGYKÁTA, TÁPIÓBICSKE, TÁPIÓSZELE, TÁPIÓSZECŐ (4), DABAS, ÖRKÉNY (2), MONOR, KÁVA (2), VÁC, ASZÓD, RÁCKEVE, ÉRD (megyei jogú város), VERESEGYHÁZ

Budapesti agglomeráció: KEREPES, VECSÉS, POMÁZ, GÖD, FÓT, ZSÁMBÉK (6)

Jellegzetes roma közösségek még a településeken a fentiek kivül: CSOBÁNKA, DÁNY, ZSÁMBOK, GALGAHÉVÍZ (4)

Összesen 34 település (Pest megye 186 településéből)
Egyéni interjúk: Varga Gyula, Balogh Judit, Szabó Julianna

A 4–5 fókusz-csoportos interjú tervezett helyszíne: Kerepes, Ráckeve, Vecsés, Nagykáta (ezeket Varga Gyula vezeti, segítik Balogh Judit, Szabó Juli)

Összeállította:
Budapest, 2009-01-28.

Nagy Júlia
KMR koordinátor

Népfőiskola: szolgáltatás vagy szolgálat?

Gondolatok a templomban

Újra – mint mindig, ha nem valamilyen sürgősen megoldandó feladatra gyűlünk össze – előkerült az örök kérdés: közérdekű szolgáltatásra vállalkozó nonprofit szervezet vagyunk, vagy hasonló belső motivációjú személyiségeket eszmei közösségbe tömörítő mozgalom? Most azonban nem a „nagy” – nem-formális felnőttképzési intézményként regisztrált – népfőiskolai szervezetek és a „kis” – klubszerűen működő – közösségi-művelődési szerveződések létfeltételeinek különbözőségéről volt szó, hanem mindenfajta közös(ségi) tevékenység céljáról, értelméről.

A civil szerepvállalás motivációit ezúttal nem a társadalom-lélektan fogalomrendszerében próbáltuk megragadni, hanem – lelkeszi inspirációra – egy átfogóbb gondolatrendszerben (melynek adott esetben durva leszűkítése lenne, ha teológiai neveznénk). Általános emberi (ha tetszik antropológiai) igazságot gondolhattunk tovább a szószékről elhangzó evangélium-részlet és az abból kibontott – messze nem rutinszerű – prédikáció nyomán. Mely ékes szóval bizonyította, hogy ugyanarról a valóságról többféle nyelven lehet igazat szólni.

Hogy világos legyen, miről beszélek, idéznem kell magát az evangéliumi részletet, s bizonyos vagyok benne, hogy ha az idézet kissé terjedelmes is, magáért beszél, lehetővé téve a tudósító számára, hogy saját szavaiból kevesebbel terhelje az Olvasót.

Márk evangéliumának 10. részében, útban Jeruzsálem felé Jézus harmadszor jelenti tanítványainak eljövendő szenvedéseit és majdani feltámadását, Isten országának eljövételét. Ekkor következik az alábbi párbeszéd. (A bibliai versszerkezetet a könnyebb követhetőség érdekében feloldotta e sorok írója.)

„És hozzájárulának Jakab és János, a Zebedeus fiai, ezt mondván: Mester, szeretnők, hogy amire kérünk, tedd meg nekünk.

Ő pedig monda nekik: Mit kívántok, hogy tegyek veletek? Azok pedig mondanak néki: Add meg nekünk, hogy

egyikünk jobb kezed felől, másikunk pedig bal kezed felől üljön a te dicsőségben.

Jézus pedig monda nekik: Nem tudjátok, mit kértek. Megihatjátok-é a pohárt, amelyet én megiszom; és megkeresztelkedhetek-é azzal a keresztséggel, amellyel én megkeresztelkedem?

Azok pedig mondanak néki: Megtehetjük. Jézus pedig monda nekik: A pohárt ugyan, amelyet én megiszom, megisszátok, és a keresztséggel, amellyel én meg-

keresztelkedem, megkeresztelkedtek; de az én jobb és bal kezem felől való ülést nem az én dolgom megadni, hanem azoké lesz az, a kiknek elkészítetted.

És hallván ezt a tíz tanítvány, haragudni kezdének Jakabra és Jánosra.

Jézus pedig magához szólítván őket, monda nekik: Tudjátok, hogy

azok, akik a pogányok között fejedelmeknek tartatnak, uralkodnak felettök, és az ő nagyjaik hatalmaskodnak rajtok.

De nem így lesz közöttetek; hanem aki nagy akar lenni közöttetek, az legyen a ti szolgátok; és a ki közületek első akar lenni, mindenkinek szolgája legyen.

Mert az embernek Fia sem azért jött, hogy néki szolgáljanak, hanem hogy ő szolgáljon, és adja az ő életét váltságul sokakért.”

Megszívlelendő tanítás. Érdemes lenne megfontolni a képviseleti demokráciák korában is...

Talán épp ezért idézte föl a kisoroszi református gyülekezet lelkésze, a Makkai Sándor Protestáns Népfőiskolai Egyesület elnöke a Budapest Környéki Népfőiskolai Szövetség kétnapos – szakmai és ünnepi – rendezvényébe illesztett istentisztelet alkalmát megragadva...

De ha hivatásos képviselőink tekintetében (nem csupán a választottakat, hanem mindenféle „közszolgát” értve) túlzott követelmény volna is ez, a civil társadalom valójában altruista motivációk alapján működik – sugallta a prédikáció. De nem csak sugallta, ki is mondta – és itt illeszkedett egyértelműen az istentisztelet a népfőiskolai rendezvénybe.

Általános emberi (ha tetszik antropológiai) igazságot gondolhattunk tovább a szószékről elhangzó evangélium-részlet és az abból kibontott – messze nem rutinszerű – prédikáció nyomán. Mely ékes szóval bizonyította, hogy ugyanarról a valóságról többféle nyelven lehet igazat szólni.

Am a civil identitás erősítésén kívül (legalább) még egy fontos emberi üzenete volt az igehirdetésnek. Az ihletett prédikátor bibliai toposzokból mai szemlélettel és nyelven szerkesztett példabeszéddel készítette további elmélyült gondolkodásra hallgatóságát. Eszerint egy gyülekezet új lelkészt akar választani és e célból tucatnyi jelentkezőt hallgat meg a presbitérium. Ádámtól kezdve Ábrahámon, Noén, Józsefen, Mózesen, Dávid és Salamon királyokon, prófétákon és apostolokon át csupa szent és kanonizált személy alkalmasságát vizsgálja. Természetesen mindegyiküknek megvannak a maguk (közismert) pozitívumai, de valamennyiük élettörténetében és karakterében találhatók bizonyos (szintén közismert) aggályos pontok is. Így a gyülekezet bizony lelkész nélkül marad... Hacsak nem jutnak a bírálók arra a belátásra, hogy mindannyian emberek vagyunk, ilyen és olyan tulajdonságokkal, életünk során szerzett érdemekkel és elkövetett botlásokkal, s ha lehetséges ítéleteinket előítéletekként emeljük magunk és embertársaink közé, közösségeink cselekvésképtelenné válnak és széthullanak. Ha működőképes társadalomban akarunk élni, lehetséges partnereinknek legalább a minimális bizalmat előlegeznünk kell, s a továbbiakban ki-ki a közös munkában felmutatott teljesítménye alapján minősüljön.

Egy jó prédikáció a maga nemében irodalom. A jó irodalmi alkotás pedig mindig sokrétű, s így többféle – egymásnak nem ellentmondó – olvasata is lehetséges. Én a fentieket olvastam ki *Makkai Lilla* népfőiskolai gondolatébresztő előadásnak (is) tekinthető prédikációjából...

Melyet figyelemreméltó adaléknak tekinthetünk ahhoz a minduntalan előtűremkedő dilemmához, hogy mi a népfőiskola: szolgáltatás vagy szolgálat (használjuk most ezt a szót mozgalom helyett)?

Kizárólagosan nyilvánvalóan most sem tudunk a kérdésre válaszolni, de közelebb jutunk a válaszhoz, ha tudomásul vesszük, hogy valódi népfőiskola ott jön létre, ahol a közösségi szolgáltatásra olyan személyek vállalkoznak, akiknek személyiségében jelen van a belső készítés a közösség szolgálatára, akik „akkor boldogok” (szerényebben szólva: akkor érzik jól magukat), ha közösen munkálkodnak valamilyen nem „hétköznapi”, egyéni boldogulásukon túli eszmei cél, a mindenkor adottnál vonzóbb jövőkép megközelítése érdekében.

trencsényi

A névtelenek társadalmi csoportja

Alapkészség fejlesztéssel az alacsony iskolai végzettségűek felzárkóztatásáért

(részlet a Magyar Népfőiskolai Társaság fejlesztési projekt tervének bevezető tanulmányából)

Bevezető

Az Új Széchenyi Terv foglalkoztatásról szóló fejezete azzal kezdődik, hogy megállapítja, az előző kormányzati politika lemondott az alacsonyan képzett emberekről.

„Lényegében az történt, hogy százmilliárdokat fizettünk azért, mert az előző kormány azt gondolta, hogy az alacsony képzettségűek nagy része képtelen aktív szerepet vállalni a társadalomban. A társadalom peremén élők foglalkoztatási problémáit fenntartó, bőkezűen diszkriminatív rendszer arra épült, hogy nincs pozitív válaszunk arra a kérdésre,

mivel járulhat hozzá a közjóhoz az alacsony képzettségű, munkaképes korú, munkával nem rendelkező 800 ezer ember.”¹

A dokumentum javaslata szerint:

- Tegyük egyértelművé, miért fontos, hogy több százezer ember újra teljes jogúan kapcsolódhasson be a társadalmi munkamegosztásba;
- Az alacsonyan képzettek foglalkoztatási problémáin bármilyen munkalehetőség javít;
- Az alacsonyan képzettek elhelyezkedését leginkább a munkahelyek hiánya gátolja;
- Az elhelyezkedés lehetőségét nagyban javíthatnák a munkaerőpiac működését gőrdülékenyebbé tevő tevékenységek;

- A munkaügyi döntéseknél a munkaerőpiacon kívüliek érdekeit jobban figyelembe kell venni;
- A foglalkoztatáspolitikai céljainak nagyobb figyelmet kell kapniuk.

A teendők sorára tesz javaslatot a tervezet:

- Fejlesztési források megfelelő célzása pld. az alapkészségek fejlesztésére
- Az alacsonyan képzetteket foglalkoztató vállalkozási formák ösztönzésére (mint a közmunka, vagy a védett piaci foglalkoztatási formák, mint a szociális szövetkezet)
- A munkanélküli csoportok élethelyzetéhez jobban illeszkedő foglalkoztatási formák kialakításának ösztönzése.
- A legális foglalkoztatást könnyítő, ösztönző szabályozási és adórendelkezések bevezetése.

¹ Új Széchenyi Terv

- A tágan értelmezett oktatási rendszerben (közoktatásban, szakképzésben, felnőttképzésben, munkahelyi tapasztalatszerzés során) mindenki által megszerzett alapfokú képességek, készségek szintjének emelése.

Az MNT-t leginkább az alapkészségek fejlesztése és a mindenki által megszerzett alapfokú képességek, készségek szintjének emelése foglalkoztatja, mivel több, mint egy évtizedes hazai és nemzetközi gyakorlati tapasztalatokat szerzett a Magyar Népfőiskolai Társaság a felnőttek alapkészség felmérése és fejlesztése terén. Továbbá ehhez most már kapcsolhatóvá váltak – csak példaszerűen említve – a speciális vállalkozási, foglalkoztatási formák, mint a közfoglalkoztatás, vagy a szociális földprogram, továbbá a szociális szövetkezetek létrehozása és működtetése.

A szakterület elemzése

Az Állami számvevőszék kutatása (2009)² alapján: „Meghatározó becslések szerint Magyarországon a felnőtt korú népesség közel 16%-a funkcionális analfabéta. Ez azt jelenti, hogy a felnőtt lakosság jelentős része az ún. „alacsony tudásszintű” rétegbe tartozik, azaz rendelkezik ugyan az iskolaköteles kor keretében megszerzhető iskolai végzettséggel, nem képes azonban az írás és olvasás alapvető készségét a mindennapi élete során ténylegesen használni. Ez komoly akadálya annak, hogy a munkaerő-piacon hasznosítható képzettséget szerezzen, vagy szükség esetén átképzésben vegyen részt. Emellett a népesség több mint 30%-a alulképzett, s ez olyan tudásbeli hiányokat jelent, amelyek megfosztják attól, hogy válsághelyzetben munkahelyet, szakmát tudjanak váltani.” Steklács János a Magyar Olvasástársaság elnöke szerint az unióban nagyjából 20-30 százalékra tehető a funkcionális analfabéták aránya. Szerinte nálunk minden negyedik

felnőtt az lehet. Meg kell állapítanunk, hogy ezzel kapcsolatban nincs egységes – a nemzetközi szabványokkal egyező – megállapodás, és rendszeres empirikus adatfelvételek sincsenek.

Az alacsony iskolázottság és a gyenge munkaerő piaci pozíció összefüggésében a „hátrányos helyzet”, mint fogalom meghatározása is az egyik tényező abban, hogy kevés szó esik az alapkészségekben hiányokkal küszködőkről. Erről az ÁSZ emlegetett 2010-es tanulmánya is külön szól.³ Mi több, ugyanez a tanulmány a mai napig ezt tartja az egyik legfontosabb oknak, hogy a felnőttképzésért felelős minisztérium nem készített adekvát cselekvési programot a célcsoport munkaerő piaci helyzetét javító, a hátrányos helyzet jellemzőin alapuló, meghatározó, egységes cselekvési tervet. Az ÁSZ elemzés megállapítása szerint ennek a csoportnak a munkaerő piaci helyzete az elmúlt időszakban tovább romlott, illetve ők állnak ma is előtérben, ha a legproblematicusabb társadalmi csoportról beszélünk.

„A kiválasztott ismérvek alapján, a vizsgálat értékelése szerint a hátrányos helyzetű személyek esélyegyenlősége és alkalmazkodó képessége érdemben nem változott, munkaerő-piaci helyzete pedig romlott. A különböző hátrányos jellemzőkkel bíró célcsoportok részére indított központi-, regionális munkaerő-piaci programok ellenére jelenleg is a legproblematicusabb réteg a legfeljebb alapfokú iskolai végzettséggel rendelkező és a 25. életévét be nem töltött pályakezdő.” (ÁSZ, 2010. uo.)

Nézzük meg a felnőttek országos képzettségi helyzetképét, majd térjünk rá a régió szintű megközelítésre, hogyan jelenik meg a munkaerő piaci igények előrejelzéseiben az ún. alacsony iskolázottságuk kérdése.⁴ Az egyik probléma a felnőttképzési törvény hiányaiban keresendő, a törvénnyel összefüggő másik probléma pedig a törvényalkalmazás hi-

ányosságai. Az Országgyűlés Fejlesztési Koncepciójában (2004) és az arra épülő kormány által elfogadott, az egész életen át tartó tanulás stratégiájában célként szerepelt a hátrányos helyzetű személyek felzárkóztatása, az esélyegyenlőségük, alkalmazkodó képességük biztosítása. A célokkal összhangban a foglalkoztatást elősegítő támogatások nyújtásánál az RMK-k részére irányelveként szerepelt a hátrányos helyzetű célcsoport-hoz tartozó személyek munkaerőpiacra történő visszatérésének elősegítése. Az ÁSZ 2009-es kutatása szerint ugyanakkor a felnőttképzési törvény elsősorban a szakképzés, mint felnőttképzési tevékenység elsődlegességét támogatja. Említi ugyan az „általános célú felnőttképzést” is, de a gyakorlatban kevés olyan lehetőséget nyújt, amely biztosíthatná az ilyen jellegű képzések nagyságrenddel történő növekedését, jóllehet az ilyen képzési formák képesek lennének pótolni az alapképzettségbeli hiányokat. Ez a probléma már több mint egy évtizedes, hiszen a 90-es évek közepén induló OECD felnőttkori, írás-olvasás felmérésekhez a magyar adatfelvétel a 2000-es kiadásban jelent meg először. A kanadai és svájci kezdeményezésbe az OECD évről évre újabb országokat vont be. A 2000-ben megjelent Literacy in Information Age kutatás végkövetkeztései úgy szólnak, hogy a felnőttek 25-75% közötti részének írás és olvasás készsége nem felel meg a mai információs és tudás gazdaság követelményeinek. Mivel a mutatók rengetegében a magyar adatok alapján mindig az ország csoportok utolsó egyharmadában szerepelünk, minden további nélkül ki lehet jelteni, hogy ez az arány nálunk közel van a felnőtt lakosság 75%-ához.

Az azóta eltelt egy évtized alatt nem történt semmi a kutatás magyarországi következtéseinek levonására, és tényleges cselekvésre. Az OECD további munkáiban Magyarország már részt sem vett: Adult Literacy and Lifeskills (ALL) Survey, amelynek anyagát First

² A felnőttképzési rendszerek hatékonysága nemzetközi összehasonlításban Állami Számvevőszék Kutató Intézete, 2009. október

³ A hátrányos helyzetű emberek fogalmát a jogszabályok, a központi programok, valamint a felnőttképzés szereplői különbözőképpen definiálják és értelmezik. A vizsgálatot érintett szervezetek a hátrányos helyzet jellemzőire 50 ismérvet jelöltek meg a 800/2008/EK rendelet 45. az Fktv., a szakképzésről szóló 1993. évi LXXVI. törvény (Sztv.), a foglalkoztatást elősegítő támogatásokról, valamint az MPA foglalkoztatási válsághelyzetek kezelésére nyújtható támogatásáról szóló 6/1996. (VII. 16.) MüM rendelet által rögzített hátrányos helyzetű személy meghatározásai, valamint az adott szervezet saját szempontjai alapján.

⁴ Új Széchenyi Terv

Jelentés a felnőttképzés feltételrendszerének, eredményességének, a gazdaság munkaerőigénye kielégítésében betöltött szerepének ellenőrzéséről

2010. december Állami Számvevőszék (a továbbiakban ÁSZ 2010)

Results of the Adult Literacy and Life Skills Survey Ottawa and Paris Statistics Canada Organisation for Economic Co-operation and Development, címmel 2005-ben publikálták. Ezt követően indult a PISA-hoz hasonlóan – amely az ifjúsági korosztályt érinti – az OECD felnőtt kompetenciákat mérő programja: Programme for the International Assessment of Adult Competencies (PIAAC) – Documentation. Mindezek komoly kormányzati felelősséget vetnek fel a nemzetközi munkaerő piaci versenyképesség tekintetében, ugyanis lényegében cserbenhagyták a magyar munkavállalókat. Olyan hátrányok akkumulálódtak, akkumulálódnak, amelyeket nem lehet egy-két év alatt felszámolni, s amely egyre drágább lesz, minél később fognak hozzá a felszámolásához. Miközben a legfejlettebb országok nagyszabású, többmilliárdos, közpénzekkel támogatott alapkészség fejlesztési programokat indítottak el a 90-es évek közepétől és 2000-től, addig az európai összefüggésben közepes, vagy elmaradott fejlettségű tagországok homokba dugták a fejüket és képzéskutatásaikat és a felnőttképzési alapkészség fejlesztést teljes egészében, vagy nagyrészt elhanyagolták.

A fejlesztés iránti kereslet és a kapcsolódó kínálati elemek elemzése

Az a munkaerő piaci képzések fő problémája, hogy főként a képzésbe könnyen bevonható rétegekre épít. Az ÁSZ 2009-ben publikált tanulmányának adatai szerint 2007-ben a képzésbe bevontak 23,4%-a általános iskolai végzettséggel, szakmunkás végzettséggel 23,2%, középiskolai végzettséggel 39,8% és felsőfokú végzettséggel 9,1% rendelkezett. Ez összesen 95,5%. Az egyéb, s talán általános iskolai végzettségi szint alatti csoport tehát 4,5%-t képviselhet a számok összeadása alapján.

A tanulmány bemutatja a felnőttképzés finanszírozási helyzetét is, azt hogy a különböző források mekkora szerepet játszottak 2007-ben és 2008-ban az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés finanszírozásában. Az egyik legfigyelemreméltóbb adat, hogy a felnőttképzés finanszírozásban a két legnagyobb részt a munkáltatók (36,4 % és 38,1 %) és a képzésben részt vevő természetes személyek (33,5 % és 29,3)

vállalják. Ez azt mutatja, hogy az iskolarendszeren kívüli felnőttképzés valóban egy piac, ahol a képzések közel 70 százalékában (a képzési költség arányában) a megrendelő és a szolgáltató közvetlenül lép egymással kapcsolatba, és csak az esetek kisebb hányadában finanszírozza a képzést harmadik fél (MPA, EU stb.). (ÁSZ, 2009).

Ezt a megállapítást és következtetést több tekintetben is vitatjuk. Véleményünk szerint alapvetően az állam által létrehozott kvázi piac működött a vállalati támogatások jó részében, ahol egyébként még csak véletlenül se fordul elő alapkészség fejlesztés. Másrészt a természetes személyek finanszírozása a fizetőképes, magasabb iskolázottságú csoportokból került ki, s nem azoktól származik, akik alapkészség fejlesztésre szorulnak. Felemásan téves tehát a tanulmány azon prognózisa, hogy „Az államnak tehát ezen a piacon mindennekelőtt szabályozási feladatai (minőségbiztosítás, fogyasztóvédelem) vannak. Finanszírozóként elsősorban a hátrányos helyzetű rétegek képzésbe vonása érdekében célszerű megjelennie.”

A Magyar Népfőiskolai Társaság azzal ért egyet, amit az Új Széchenyi Terv leszögez, hogy a társadalmi polarizáció és leszakadás az állam feltétlen beavatkozását teszi szükségessé az úgynevezett „piaci helyzet normalizálása” érdekében is. „A munkanélküliségi ráta 2010 tavaszára – végére elérte a 11 százalékot Magyarországon, de a munkanélküliség elsősorban a vidéket sújtja. Becslések szerint 2011 végére 12–13 százalékos munkanélküliségi rátával néz szembe az ország, amely vidéken elérheti átlagosan a 15–18 százalékot.” A magas munkanélküliségi ráta a szegénység kiterjedését idézi elő. A szegénység kiterjedésével fennáll egyes települések, térségek végleges leszakadásának veszélye, kisebb és nagyobb vidéki településeken is nagyon komoly szociális feszültséggel kell szembenéznünk. A szegénység kiterjedése egyre több család számára jelentheti a mélyszegénységbe csúszást, amely jelentősen megnehezíti a szegénységből való kitörés lehetőségét. Ez a folyamat további terheket róhat a helyi közfeladatokat ellátókra. A 45 év feletti munkanélküliek visszavezetése az elvesztett állásba és szakmába alig lehetséges. A tartósan munkanélküli emberek munkába való visszavezetését szolgáló országos prog-

ramok hatékonyságának és hatásosságának mérését szolgáló rendszer nem alakult ki. A szociális segélyezési rendszer akadályozza a szegénységből való kitörést, hiszen alacsony a motivációs hatása. Az elmúlt 20 évben olyan szociális kulturális környezet jött létre, amely megakadályozza a munkanélküli emberek visszatérését a munka világába.

Az ÁSZ, 2010 jelentés megállapítja, a regionális munkaügyi központok közreműködésével lebonyolított, támogatott képzések száma 2006 és 2009 között közel egyharmaddal (29,6%-kal) visszaesett. Ezen belül a hátrányos helyzetűek részére indított képzések száma 24,9%-kal csökkent. A hátrányos helyzetűek legnagyobb részét jelentő regisztrált álláskeresőik részére indított ún. elfogadott képzések száma nagyobb arányban esett vissza (63,1%-kal). Ennek oka, hogy ebben a képzési formában az álláskeresőnek a munkaerő-piaci igényt munkáltatói szándéknyilatkozattal kell igazolnia. A felvázolt tendencia, de a hátrányos helyzetűek képzésének drasztikus visszaesése a kormányzati megszorítások következménye volt.

A régiók helyzete különböző, de az alacsony iskolai végzettségűek szempontjából szinte homogén: nincs irántuk tényleges érdeklődés

Ha megnézzük az általános iskolai végzettséggel nem rendelkező, alapkészség fejlesztésre szoruló munkanélküliek, vagy egyéb hátránnyal küszködőkről szóló adatokat az álláskeresőik körében, alig bukkanunk rá ilyen csoportra, tehát a felkutatásuk és beazonosításuk is az eddigiekhez képest egészen más megközelítést igényelne. Az alábbiakban bemutatjuk a regionális munkaügyi központok különböző időpontokban (2008 és 2010 között) készült tanulmányait, statisztikáit, amelyben hiába kerestük a projektünk célcsoportját, nem találjuk. Ők nem ismertek.

A Dél-Dunántúli régióban a legfeljebb 8 általánost végzett álláskereső száma: 31 361 fő az előző évhez képest -584 -1,8%- al kevesebb. A vizsgált csoportba tartozó álláskeresőik körében 51,5%-ot tett ki a legfeljebb 8 általánost végzetek aránya, 29,5%-uk pedig 50 év feletti. A „tartós munkanélküliek” 61,9%-a az önkormányzattól részesült szociális juttatásban, 34,3%-a pedig semmilyen ellátást nem kapott.⁵

Az Észak-Alföldön a munkanélküliek 83,0 ezer fős létszáma 4,3 ezer fővel volt több az egy évvel korábinál, arányuk 13,8%-ról 14,3%-ra növekedett. Az országos adatokhoz viszonyítva mindkét évben lényegesen kedvezőtlenebbek a régiós mutatók értékei. Az Észak-Alföld régióban az iskolai végzettség tekintetében a legfeljebb általános iskolát végzetek 58,5 ezres átlaglétszáma az álláskeresőkön belül 44,8%-ot jelentett 2010. első kilenc hónapjában.⁶

Egyedül az Észak-Magyarország régióban találtunk olyan specifikációt, hogy 8 általánosnál kevesebb iskolai végzettség.

Adataik szerint az álláskeresők iskolai végzettség szerint, 2011 január

Iskolai végzettség	fő	%	%
8 általánosnál kevesebb	11 385	8,9	8,6
általános iskola	49 657	38,7	36,8

Tehát több mint 11.000 fő van jelen az álláskeresők között, 8,9 %-al több mint egy hónapja és 8,6%-a több mint egy évvel ezelőtt.

A közép-dunántúli régióban éves átlagban az álláskeresők több mint négyötöde, 82,7 %-a a fizikai állomány-csoporthoz tartozott, ami 0,7 %-ponttal alacsonyabb részesedést jelent, mint 2009-ben. A második legnagyobb csoport a teljes állomány több mint egyharmadát (éves átlagban 35,6 %-át), a szakképzetleneknek pedig négyötödét kitevő legfeljebb általános iskolai végzettségűek alkotják, akiknek havi átlagos létszáma (21.097 fő) 550 fővel (2,3 %-kal) nőtt, arányában pedig 0,4 %-pontos emelkedés következett be az előző évhez képest.

Fenti létszámnövekedés a csoporton belül 92,4 %-ban az általános iskola nyolc osztályát befejezők számának emelkedéséből adódott, az ő tiszta arányuk 32,4 %, 0,1 %-ponttal nagyobb, mint tavaly.⁷

A 8 általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya a legnagyobb az álláskeresők között, ők képviselik a regisztráltak 26,9%-át a fővárosban, illetve 34,2%-át Pest megye területén.⁸

A 2011-ben várható munkaerő kereslet:

A MKIK Gazdaságkutató Intézete a 2011-ben várható munkaerő-keresletet mutatja be.

Sajnos itt ez is azt jelenti, hogy a keresletet nem az egyén, hanem a vállalat oldaláról közelítik meg, azaz nem a létszámmozgások mértéke, hanem csupán a vállalati létszám-bővítési és létszámcsökkentési tervek kerülnek bemutatásra. Arra keresik a választ, hogy milyen vállalati körben várható 2011-ben létszám-bővülés.

A tanulmány főbb megállapításai:

- A 2009-ben a következő évre megfogalmazott várakozások némileg visszafogottabbak voltak, mint a 2010-ben ténylegesen lejátszódó folyamatok, hiszen a tavalyi várakozások szerint csak 5 százalékpontos, ténylegesen viszont 14 százalékpontos többségbe kerültek a létszámukat növelő vállalatok.
- 2011-re vonatkozó tervek szerint közel 15 százalékponttal több vállalat tervez létszám-bővítést, mint amennyi létszámcsökkentést. Az optimizmus ezen foka a 2006-os évre volt jellemző.
- Az export tevékenység fokozódásával és a létszám növekedésével nő az esélye a létszámnövekedésnek a következő évben. A tisztán hazai és külföldi tulajdonban lévő vállalatok között nincsen különbség, köreikben ugyanakkora valószínűséggel találunk létszám-bővítő vállalatokat.
- Békés és Komárom-Esztergom megyében bizonyultak legoptimistábbak a vállalatok. A létszámmozgást vizsgálva a legmagasabb, mindkét helyen 27 százalékpontos többségben vannak a létszám-bővítést tervezők a létszámcsökkentést valószínűsítő vállalatokkal szemben.

- A nem diplomás szellemi és szakképzetlen fizikai munkások esetében a leginkább visszafogottak a létszám-bővítési tervek. Mindkét esetben csak egy százalékpontos többségben vannak a létszámcsökkentést tervezőkkel szemben a létszám-bővítésben gondolkodó vállalatok.⁹

A célcsoport segítségét szolgáló népfőiskolai programok tervezőit ebben az előrejelzésben főként két tény érdekli: a 2006-os szintet jelentő, általános pozitív létszámnövelési előrejelzés, és azon belül a szerény, egy százalékpontos létszámnövelési szándékú többség, a csökkentőkkel szemben. A régiós adatokból és a munkaerő piaci prognózisokból is látszik, hogy a nevezett célcsoportunk már az intézményes megfigyelésében is feltűnik valahol a látókör peremén. Ennek a látókörnek a megújítására is szükség van, hogy a célcsoport tekintetében tényleges foglalkoztatás növelést lehessen elérni.

Az Új Széchenyi Tervvel új radiális kihívással kell szembesülni a szakképzési és felnőttképzési intézmény és ellátórendszer, és mindazok, akik potenciálisan az alapképesség és alapkészség fejlesztés terén szeretnének teljesítményt elérni.

Az alapkészség fejlesztés nemzetközi összefüggésben

A magyar tervek és a szakképzés átalakítása, valamint felnőttképzés fejlesztés, ezzel együtt az alapkészség fejlesztési tevékenység erőteljes kibontakoztatása a munkaerő piaci versenyképesség fokozása érdekében messze összességében a nemzetközi törekvésekkel is.

A Lisszaboni Stratégia keretébe tartozó Felnőttoktatási Cselekvési Terv magyar EU elnökségi konferenciájának háttér tanulmányába belekerült az a nemzetközi anyag is, amelyben szervezetünk, a Magyar Népfőiskolai Társaság egyik alapkészség fejlesztési projektje szerepel.

⁵ Tájékoztató a Dél-Dunántúli Régió munkaerő-piaci helyzetének alakulásáról 2010. December

⁶ Az Észak-Alföldi Régió 2010 IV. negyedéves munkaerő gazdálkodási felmérésének eredményei, 2010 Regionális Munkaügyi Központ

⁷ Forrás: a Közép-Dunántúli Regionális Munkaügyi Központ 2011. évi munkaerő piaci prognózisa

⁸ Forrás: Közép-magyarországi Regionális Munkaügyi Központ, 2008 Rövidtávú munkaerő piaci prognózis

⁹ Forrás: Rövid távú munkaerő piaci prognózis, 2011 MKIK Gazdaság és Vállalkozáskutató Intézet

Lásd a budapesti tanácskozás háttér tanulmányait: <http://adultlearning-budapest2011.teamwork.fr>

Lásd a Firenzei Egyetem által koordinált tudományos kutatást az ENABLING THE LOW SKILLED TO TAKE THEIR QUALIFICATIONS"ONE STEP UP" Implementation of Action plan on adult learning Public Open Tender EAC/27/2008, amely az európai konferencia alacsony képzettségűekre vonatkozó alapdokumentuma és példaként a Magyar Népfőiskolai Társaság által lebonyolított projekt eredményeit ismerteti.

Az „Európai Útiter 2020” céljai egyben magyar célok is, az előrehaladást az Unió öt kiemelt célkitűzésének megvalósulása alapján értékeli majd, és a tagállamok feladata lesz, hogy ezeket a célkitűzéseket lebontsák a kiindulási helyzetet is tükröző, nemzeti szintű célokra. Az öt kiemelt uniós célkitűzés a következő:

- A 20–64 évesek körében legalább 75%-ra kell emelni a foglalkoztatás szintjét.
- Az uniós GDP 3 %-át kutatásra és fejlesztésre kell fordítani.
- Teljesíteni kell a „20/20/20” éghajlat-változási/energiaügyi célkitűzéseket.
- Az iskolából kimaradók arányát 10% alá kell csökkenteni, és el kell érni, hogy az ifjabb generáció legalább 40%-a rendelkezzen felsőoktatási oklevéllel.

- 20 millióval csökkenteni kell a szegénység kockázatának kitett lakosok számát.

Programunk szempontjából elsősorban a foglalkoztatási szint emelése, és a szegénységi kockázat csökkentése az a két legfontosabb célkitűzés, amelyhez maga a tervezett projekt is hozzájárul.

A projekt céljai szintén egybevágnak a 2010-ben kibocsátott Brugge-i Kommunikéval, amely a szakmai képzések javítására szolgáló célokat és intézkedéseket foglalja magában, az elkövetkezendő 10 évre. A tervezet úgy véli, hogy *a szakmai képzéseknek a jövőben még inkább mindenki számára hozzáférhetőbbé kell válniuk*, és jobban igazodniuk kell a munkaerő-piac igényeihez. A képzések során olyan ismerteket, képességeket és készségeket kell megtanítani az embereknek, amelyek birtokában sikeresek lehetnek akár egy konkrét állás tekintetében, akár általánosságban nézve a munkaerő-piacon.

A kommuniké többek között tartalmazza:

- az egész életen át tartó tanulás lehetőségének minél szélesebb körű megteremtését
- a fogyasztékkal élők hatékonyabb bevonását az oktatásba, szakmai továbbképzésbe
- a kreativitás, innováció és vállalkozó szellem ösztönzésének hangsúlyozását

A kommuniké alapján a 33 európai ország a 2011-14-es időszakra vonatkozóan akcióttervet fog kidolgozni.

A fejlesztési projekt indokoltságának összefoglalása

A helyzetkép alapján projekt programunk igen fontos célokat teljesíthet azokból a feladatokból, ami az ÁSZ kormány számára tett javaslatai között elsőként foglal helyet: formálni a felnőttképzés rendszerét, hogy az elmaradott térségek, hátrányos helyzetű emberek felzárkóztatását segítő rendszer kialakuljon (ÁSZ 2010). Másrészt a gyakorlatban bizonyított, modell javaslatot fog felkínálni arra, miként oldható meg az a probléma, ami az ÁSZ anyag másik fontos kritikái megállapítása szerint is a hazai felnőttképzés egyik jelentős problémája, hogy az alacsony képzettségű célcsoportok a lakóhelyükön nem juthatnak közvetlenül a felzárkóztató képzésekhez.

Dr. Szigeti Tóth János©

A Magyar Népfőiskolai Társaság, a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által meghirdetett pályázat keretében áprilisban benyújtott projekt tervére még semmilyen választ nem kapott lapzártáig. **(Szerk.)**

A legjobb száz között

A Grundtvig felnőttoktatás fejlesztési program, – akárcsak más oktatás-fejlesztési programok – legfőbb gondjává az vált, hogy a különböző programok keretében létrehozott új módszerek és eredmények vajon mennyire hasznosulnak az intézmények és szervezettek napi tevékenysége keretében, minél szélesebb körben.

Az utóbbi években egyre gyakrabban napirendre tűzött kérdéssé vált az eredmények terjesztése, illetve módszeresebb elemzésekre került sor az egyes projekt és általában a tevékenységek szakmai minőségéről. Részben érintette ezt a témát is a 2010-ben, Brüsszelben, és számos tagországban megrendezett 10 éves Grundtvig program évforduló is.

Az egyik áttekintő elemző munka volt a *Valorising Grundtvig* (A Grundtvig felértékelése) tender, amit a Bizottság rendelt meg és támogatott, és amit a *West Scotland Colleges Partnership* végzett el, a 2002-2007 között megvalósított programok vizsgálatával.

Áprilisban a projekt, illetve a tender eredményeinek bemutatása volt a fő témája a Brüsszelben megrendezett szakértői szemináriumnak.

A Magyar Népfőiskolai Társaság nemcsak meghívót kapott a szemináriumra, hanem büszkélkedve kell elmondanunk, hogy az eltelt 5 év európai, száz magas minőségű projektjei között egyetlen olyan felnőttoktatási program volt, amelynek

magyar volt a vezetője, s ez a, *Promoting Social Inclusion through Basic Skills Learning* projekt volt, amit a Társaság dolgozott ki, koordinált és valósított meg, 8 ország részvételével, az alapkészség fejlesztés terén.

A skót egyetem nemzetközi szakértői gárdája által összeállított dokumentáció a felnőttoktatási innováció igazi tárháza. A kérdés vajon érdek-e akárkit is az itt Magyarországon, hogy a sikeres projektben felhalmozott tapasztalatokat, nemzeti érdekeink és oktatási programunk alapján hasznosítsuk?

(Forrás: *Compendium of 100 High Quality Projects. Grundtvig expert seminar on dissemination, March 2011*)

Nemzeti Kulturális Alap

Magyar Népfőiskolai Társaság

1138 Budapest, Révész u. 2/c

Tel.: 06 (20) 610 05 06

www.nepfoiskola.hu

mnt@nepfoiskola.hu